

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

DISTANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

**URČENO PRO VZDĚLÁVÁNÍ V AKREDITOVANÝCH
STUDIJNÍCH PROGRAMECH**

KATEŘINA KOSTOLÁNYOVÁ

ČÍSLO OPERAČNÍHO PROGRAMU: CZ.1.07
NÁZEV OPERAČNÍHO PROGRAMU:
VZDĚLÁVÁNÍ PRO KONKURENCESCHOPNOST
OPATŘENÍ: 7.2
ČÍSLO OBLASTI PODPORY: 7.2.2

**INOVACE VÝUKY INFORMATICKÝCH PŘEDMĚTŮ VE
STUDIJNÍCH PROGRAMECH OSTRAVSKÉ
UNIVERZITY**

REGISTRAČNÍ ČÍSLO PROJEKTU: CZ.1.07/2.2.00/28.0245

OSTRAVA 2013

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Recenzent: RNDr. Helena Zlámalová, CSc.

Název:	Distanční vzdělávání
Autor:	Kateřina Kostolányová
Vydání:	první, 2013
Počet stran:	130

Jazyková korektura nebyla provedena, za jazykovou stránku odpovídá autor.

© Kateřina Kostolányová
© Ostravská univerzita v Ostravě

POUŽITÉ GRAFICKÉ SYMBOLY

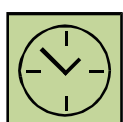
Průvodce studiem

Cíl kapitoly

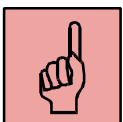
Klíčová slova

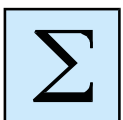
Čas na prostudování kapitoly

Kontrolní otázky

Pojmy k zapamatování

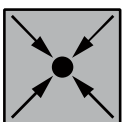
Shrnutí

Korespondenční úkol

Doporučená literatura

Řešený příklad

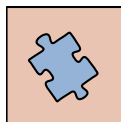
Úlohy k zamyšlení

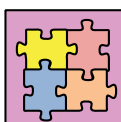
Část pro zájemce

Úlohy k textu

Testy a otázky

Řešení a odpovědi

Obsah

SLOVO ÚVODEM	8
1 POJEM A PRINCIPY DĚV	10
1.1 Charakteristika distančního vzdělávání a jeho definice	11
1.2 Terminologie používaná v distančním vzdělávání	13
1.3 Potřeba a možnosti využití distančního vzdělávání	17
1.4 DĚV versus jiné formy vzdělávání	21
2 VZNIK A VÝVOJ DISTANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	24
2.1 Historie distančního vzdělávání	24
2.2 Modely DĚV	25
2.3 Současné DĚV univerzity v Evropě a ve světě	27
2.4 Implementace DĚV do vzdělávacího systému ČR	28
3 ORGANIZACE DISTANČNÍHO STUDIA	32
3.1 Model DĚV (základní schéma procesu DĚV)	33
3.1.1 Základní prvky systému DĚV	33
3.1.2 Charakteristický znak DĚV	33
3.2 Zabezpečení systému DĚV v ČR	34
4 ETAPY PŘÍPRAVY DISTANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	38
4.1 Příprava distančního kurzu	39
4.2 Tvorba distančního kurzu	40
4.2.1 Návrh kurzu DĚV	41
4.2.2 Vývoj kurzu DĚV	46
4.3 Pilotní ověření a hodnocení kurzu DĚV	47

4.4	Finanční náklady	48
5	PRŮBĚH A SPECIFIKA DISTANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	51
5.1	Průběh studia – pedagogický postup	51
5.1.1	Harmonogram studia – rozvržení studia	53
5.1.2	Samostatné práce v DiV	56
5.1.3	Konzultace s tutorem	58
5.1.4	Zkouška v DiV	58
5.1.5	Hodnocení průběhu a výsledků studia	59
5.2	Studijní opory, návody a průvodci studiem	60
5.3	Rady a doporučení pro efektivní studium	61
6	TVORBA DISTANČNÍHO STUDIJNÍHO TEXTU	64
6.1	Studijní text jako základ kvalitního DiV	65
6.2	Základní struktura distančního studijního textu	66
6.3	Obecné formální náležitosti studijních textů	69
6.4	Cílová skupina studujících	70
7	METODOLOGICKÉ PRVKY DISTANČNÍCH TEXTŮ – STRUKTURA KAPITOLY	74
7.1	Základní struktura učebního textu – Výklad učiva	74
7.1.1	Studijní cíle a jejich formulování v rámci studijního textu	75
7.1.2	Čas potřebný ke studiu – odhad optimální doby studia	76
7.1.3	Průvodce studiem (komentář pedagoga)	78
7.1.4	Strukturování výkladového textu	78
7.1.5	Praktické příklady, případové studie, názorné ukázky, příklady z praxe	80
7.1.6	Klíčové pojmy	81
7.2	Základní struktura učebního textu – aktivizační prvky	81
7.2.1	Otázky	82
7.2.2	Průběžné testy	83
7.2.3	Průběžné úkoly k řešení	85
7.2.4	Korespondenční úkoly	85

7.2.5	Grafická úprava studijního textu	86
7.2.6	Prostor pro vlastní poznámky studujícího	89
8	PERSONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ DISTANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	91
8.1	Vymezení a definování jednotlivých rolí v DiV	91
8.2	Tutor DiV	93
8.2.1	Pedagogická zátěž tutora	94
8.2.2	Předpoklady pro práci tutora	96
8.2.3	Základní úkoly tutora	98
8.2.4	Hodnocení práce tutora	105
8.2.5	Jak zvládá tutor pracovní zátěž?	107
8.2.6	Distanční komunikace	107
9	PODPORA DISTANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	111
9.1	Pedagogická rizika DiV	111
9.1.1	Témata (předměty) v distanční formě	111
9.1.2	Cílová skupina účastníků DiV	112
9.1.3	Rizika specifik DiV	113
9.2	Podpora studujících a studijní motivace	115
9.2.1	Pomoc studujícím v oblasti sociálních kontaktů	115
9.2.2	Pomoc studujícím v oblasti řízení studijního procesu	116
9.2.3	Motivační prvky distančního studia	117
9.3	Moderní technické formy podpory distančního studia	120
9.3.1	Elektronická konference	120
9.3.2	Videokonference a její využití pro DiV	121
9.3.3	Virtuální třída	121
9.3.4	Virtuální univerzita	122
10	ZÁVĚR	125

Slovo úvodem

Žijeme v 21. století, v době, v níž se rychle mění všechny oblasti naší společnosti. Neustálý rozvoj vědy a techniky od druhé poloviny dvacátého století, zejména pak informačních a komunikačních technologií (ICT), je dozajista jednou z největších příčin těchto změn. Jednou z oblastí, která je ICT ovlivněna je i vzdělávání a školství. Již si ani nelze představit řízení nebo administrativu vzdělávacích institucí bez těchto technologií. V těchto oblastech ICT jistě výrazně přispívají k zefektivnění práce. Zároveň je velká pozornost v současné době věnována využívání různých prostředků ICT ve vyučování a učení a eLearningu.

Další oblastí, kterou přinesl rozvoj ICT, spojenou právě s eLearningem, je **distanční vzdělávání** (dále také DiV) a distanční studium.

Do rukou se Vám dostává výuková opora, která Vás s problematikou distančního vzdělávání alespoň rámcově seznámí. Cílem této opory je ukázat, v čem by mohlo být distanční vzdělávání přínosem pro vás, ať již jste učitelé, kteří se hodlají na realizaci DiV podílet nebo potencionální studenti, kteří by rádi DiV využili k tomu, aby si vystudovali nějaký kurz.

Problematika distančního vzdělávání není v dnešní době již žádnou novinkou. Je to téma řešené a objevující se ve velkém množství publikací nejen v zahraničí, ale i u nás. Není účelem tohoto studijního textu objevovat již objevené, naopak si klade za cíl seznámit vás přehledně s problematikou distančního vzdělávání. Základem tohoto učebního textu jsou tyto informační zdroje:

ZLÁMALOVÁ, H. *Distanční vzdělávání a eLearning*. Univerzita J. A. Komenského, Praha. 2008. ISBN 978-80-86723-56-3.

BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Vytváření studijních textů pro DiV*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 76S. ISBN 80-244-0146-0

Slovo úvodem

Tyto informační zdroje jsou často citovány, z minimální části přeformulovány nebo „přejaty doslova“,

Přeji Vám, aby se Vám studijní opora dobře četla a splnila Vaše očekávání.

Pokud bude pro vás i návodem k praktickému návrhu kurzu nebo se odhodláte k tvorbě vlastního DiV kurzu, bude výsledek vašeho studia více než uspokojivý.

autorka

1 Pojem a principy DiV

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- definovat pojem distanční vzdělávání,
- vyjmenovat a objasnit základní principy distančního vzdělávání,
- vymezit potřebu a možnosti využití distančního vzdělávání,
- porovnat distanční vzdělávání s jinými formami vzdělávání.

Klíčová slova

forma vzdělávání, distanční vzdělávání, jiné formy vzdělávání

Čas na prostudování kapitoly

30 min

V posledním desetiletí jsme byli svědky obrovského a nečekaně rychlého technického pokroku v oblasti informačních a komunikačních technologií. Rychlost a dravost s jakou se do našeho každodenního života vřítily osobní počítače, faxy, počítačové sítě, mobilní telefony, DVD přehrávače a další technické novinky předčila všechna očekávání. V mnoha případech však tato rychlost technického pokroku nekorresponduje s rychlostí, s jakou se lidé učí tyto novinky ovládat a využívat. Jen určitá část populace, především s technickým vzděláním a dovednostmi, stihá vnímat a reagovat na množství a tempo těchto změn. Ti ostatní spíše tápou, snaží se zachytit trendy, anebo tento nerovný zápas již vzdali. Do této skupiny patří nejen mnoho potenciálních zájemců o vzdělávací produkty, především v oblasti tzv. vzdělávání dospělých, ale bohužel také mnozí vzdělavatelé.

Na technických školách je situace v tomto směru nepochybně dobrá, ale školy základní, střední a netechnické vysoké školy jsou na tom podstatně hůře. To je fakt,

který nesmí být opomíjen, chceme-li se zabývat problematikou využití informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání. Především je to však fakt, který vyžaduje cílevědomý přístup a systémové řešení. Jedním z prvků tohoto systémového řešení by měla být také vládou schválená Koncepce rozvoje informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání a především realizace opatření, která z této koncepce vzešla.

Informační a komunikační technologie přinesly nové široké možnosti pro využití ve vzdělávání. Především v distanční vzdělávací technologii mají své zásadní využití při tvorbě a používání multimediálních distančních opor, při komunikaci mezi vzdělávanými a vzdělavateli, při organizování a administrování distančního studia atd.

Naším cílem bude vyjasnit a sjednotit názory na distanční vzdělávání, seznámit se s užívanou terminologií a objasnit pokud možno některé sporné a stále diskutované otázky okolo distančního vzdělávání a jeho současného rozvoje na našich vysokých školách, vyplývající především z odlišné úrovně informovanosti o celé problematice.

1.1 Charakteristika distančního vzdělávání a jeho definice

Distanční vzdělávání je určitá forma vzdáleného vyučování, tedy varianta vzdělávání na dálku. Ale pozor, nejedná se o dnes již klasické „dálkové studium“! Nabývá na aktuálnosti a významu s rozvojem informačních a komunikačních technologií (především rozvojem internetu), využitím rozmanitých forem komunikace (elektronická pošta, elektronické konference, videokonference, atd.), forem a prostředků tvorby a publikace studijních materiálů (multimediální data uložená na CD ROM, web serverech), ale rovněž i možností organizace vzdáleného vyučování využitím specializovaných softwarových produktů (Learning Management System). Distanční vzdělávání (DiV) je forma realizace vzdělávací akce, která nevyžaduje přítomnost studentů a vyučujících osobně, „face to face“. Komunikace probíhá pomocí dostupných dorozumívacích prostředků (pošta, rozhlas, TV, internet). Takovéto vzdělávací akce se může zúčastnit každý, kdo je schopen zacházet s vybraným dorozumívacím prostředkem. Dalším požadavkem je schopnost samostatně studovat a převzít zodpovědnost za průběh svého vzdělávání. V distančním vzdělávání není studující izolován od ostatních účastníků. Propracovaný

system studiálních materiálů, úkolů a testů dokáže studujícího motivovat ke svědomitému vzdělávání.

Distanční vzdělávání je jedním z projevů demokratizace vzdělávání a jistým měřítkem ekonomické, sociální a technické vyspělosti společnosti, v níž je realizováno.

Definice pojmu distanční vzdělávání můžeme v dostupných informačních zdrojích nalézt několik, některé z nich uvedeme.

„Distanční vzdělávání je forma řízeného samostatného studia, která je založena na maximálním využití všech možných technických i didaktických podpor, které umožňují studujícímu studovat samostatně dle svých časových možností a tempa, které mu vyhovuje. Maximálně využívá všech možných distančních komunikačních prostředků, kterými lze prezentovat učivo a komunikovat na dálku např. tištěné materiály, magnetofonové záznamy, počítačové programy, telefony, faxy, CD apod.“ (Eger, 2000)

„Distanční vzdělávání je definováno jako multimediální forma řízeného samostatného studia, v němž jsou vzdělavatelé (pedagogové) v průběhu vzdělávacího procesu trvale nebo převážně fyzicky odděleni od vzdělávaných (studujících). Jedná se tedy o vysoce individualizovanou výuku, v níž jsou studující méně závislí nebo zcela nezávislí na učitelích. Multimediálností zde rozumíme optimální možné využití všech komunikačních a informačních prostředků, kterými lze prezentovat učivo a komunikovat na dálku – tj. tištěné materiály, magnetofonové a magnetoskopické záznamy, počítačové programy na disketách, CD či v sítích, videokonference, telefonická či faxová spojení, e-mail a případně televizní či rozhlasové přenosy.“(Kopecký, 2003)

Definice distančního vzdělávání Evropské komise: **"Distanční vzdělávání** je definováno jako jakákoliv forma studia, kde student není pod stálým a bezprostředním dohledem učitelů, nicméně, využívá plán, vedení a konzultace vzdělávací instituce či jiné podpůrné organizace. Distanční vzdělávání charakterizuje samostudium, a proto je silně závislé na didakticky kvalitním návrhu materiálů, které musí nahradit interaktivitu mezi studentem a vyučujícím, běžnou v prezenční výuce. Samostudium je vždy doplněno podporou tutora a dalším podpůrným servisem, který

je v ideálním případě poskytován regionálním studijním centrem a využívá ve stále větší míře moderní komunikační média."

Hlavním objektem vzdělávacího procesu je studující, hlavním subjektem je vzdělávací instituce – nikoliv učitel. To je základní paradigma systému distančního vzdělávání, který má několik zásadních prvků a úspěšně funguje pouze tehdy, jsou-li tyto prvky zajištěny.

1.2 Terminologie používaná v distančním vzdělávání

Předtím, než se budeme hlouběji zabývat distančním vzděláváním (zkratka DiV), uvedeme si základní pojmy, které se této problematice týkají. Mnoho výrazů je používáno v oblasti vzdělávání obecně, avšak jejich významy se odlišují a tím dochází často k nedorozumění. (Zlámalová, 2004)

Tabulka č.1: Základní terminologie (Zlámalová, 2000, str. 28)

POJEM	VYSVĚTLENÍ
Prezenční studium	Forma studia, při které se vyžaduje fyzická účast studentů ve výuce. Nejčastěji se u nás definuje jako denní studium. Učitel a žák jsou v přímém kontaktu po dobu výuky. Dobře to vystihuje anglický termín "face to face" studium. Prezenční studium může mít mnoho různých variant - večerní studium, externí studium, dálkové studium.
Distanční studium	Forma studia, která je do jisté míry opakem prezenčního studia. Je to studium samostatné, podporované speciálně zpracovanými studijními pomůckami (oporami). Distanční studium v maximální možné míře využívá pro vzdělávací proces multimediálních prostředků a informačních technologií. Studující jsou převážně nebo zcela fyzicky odděleni od vzdělávací instituce, která jejich studium řídí a podporuje.
Kombinované studium	Forma studia, která vhodným způsobem využívá a kombinuje distanční a prezenční prvky studia. Velmi často se jedná o přechodnou fázi, kdy se prezenční studium postupně převádí na distanční.
Vzdělávací kurz	Relativně samostatný soubor učiva, studijních úkolů a hodnocení výsledků studia, které směřují ke splnění vytýčených vzdělávacích cílů. Kurz je ukončen získáním určitého osvědčení o absolvování nebo jiné formy certifikátu. Vzdělávací kurz bývá rozdělen do dílčích modulů. Ještě bych do tabulky

	dala vysvětlení pojmu modul! Tím spíše, že s ním v textu hojně pracujete a to zejména ve smyslu studijní předmět.
Studijní program	Ucelený soubor studijních jednotek (nejčastěji předmětů nebo modulů), který vede ke splnění požadovaných vzdělávacích cílů graduálního vzdělání. Ve smyslu zákona č. 111 o vysokých školách se jedná o graduální vysokoškolský program (bakalářský, magisterský, doktorský).
ODL	Otevřené distanční učení (angl. Open Distance Learning). V praxi některých zemí to znamená přístup do všech stupňů vzdělávání bez vstupních zkoušek, postupným studiem distančních modulů se lze dopracovat vysokoškolského vzdělání stejné úrovně jako prezenční formou.
Virtuální univerzita	Virtuální univerzita je server se softwarovým prostředím poskytujícím mnohostrannou podporu výuky. Prostřednictvím Internetu nebo Intranetu rozšiřuje výukové materiály, které mohou studující sledovat odkudkoliv pomocí běžného prohlížeče www. Výukové moduly mohou být v multimediální podobě, tj. vedle textů mohou obsahovat vyobrazení, fotografie, videoklipy, zvukové sekvence, literární či hypertextové odkazy aj.
Vzdělávací instituce	Škola nebo jiná instituce (právnícká osoba), která nabízí vzdělávací produkt a realizuje vzdělávací aktivity.
Administrátor studia	Odborný pracovník, který odpovídá za organizování a realizaci studia. Zajišťuje např. evidenci studujících, evidenci zkoušek, monitoring tutorů a tutoriálů, průběžné i závěrečné hodnocení studia, komunikaci s tutori, uzavírání smluv se studujícími a s tutori aj.
Manažer kurzu (programu) Garant kurzu	Řídící pracovník zodpovědný za celkovou kvalitu studijního kurzu nebo programu. Řídí a koordinuje realizaci studia, kontroluje shromážděné zpětnovazební informace o průběhu a kvalitě studia i jejich vyhodnocení, koordinuje nezbytné úpravy a doplňky studijních opor, vybírá tutori a uzavírá s nimi smlouvy, rozpočtuje a kontroluje náklady na kurz, je nejvyšším arbitrem případných sporů s tutori či studujícími, určuje examinátory aj.
Poradenství	Specializovaná činnost vzdělávací instituce, zaměřená na pomoc studujícím při výběru studijního

	programu nebo kurzu, při překonávání obtíží v průběhu studia a při řešení dalších osobních problémů souvisejících se studiem.
Tutor	Specifický termín přejatý z angličtiny. Umožňuje odlišit specifiku pedagogického pracovníka v distančním studiu od klasického učitele v prezenčním studiu. Tutor je metodický zprostředkovatel distančního studia a hodnotitel průběžných výsledků. Je v nejbližším kontaktu se studujícími a má charakteristické povinnosti (viz dále).
Mentor	V ČR málo užívaný termín i funkce v rámci systému DiV. V anglické terminologii se někdy tímto termínem označuje tutor, někdy je to spíše pracovník zabývající se studijním poradenstvím. Pracuje v úzkém kontaktu se studujícími, pomáhá jim sestavit individuální studijní plán, definovat cíle studia, hodnotit studijní pokroky apod.
Sebehodnocení	V procesu distančního studia realizace tzv. vnitřní zpětné vazby. V jejím rámci studující, na základě standardizovaných kritérií nebo klíče řešení, sám zhodnotí zda, a do jaké míry splnil studijní požadavky. Sebehodnotící prvky prověřují pochopení (osvojení) učiva, schopnost aplikovat získané vědomosti na zadaných či tvořených příkladech nebo v jiných cvičných situacích (v testech, případových studiích apod.).
Vzdělávací cíle	Stručná a výstižná formulace záměrů studijní jednotky nebo celku (kurzu, programu). Shrnuje to, co by studující měli znát a umět udělat v důsledku účasti určité části distančního studia a po jeho absolvování.
Letní škola	Několikadenní povinné prezenční setkání studujících s instruktorem (konzultantem). Jeho cílem je osvojení dovedností, které nelze získat samostatným studiem. Vzdělávací instituce pořádání letní školy kompletně organizačně zajistí a účastník je o termínu jejího konání informován na počátku studia, aby si mohl zajistit studijní volno.
Tutoriál	Didaktická metoda – prvek studia, specifická pro DiV, realizovaná tutorem. Jde o prezenční, většinou nepovinné, setkání studujících a tutora, jejichž cílem je získat přehled o studijních povinnostech, charakteru a nárocích na samostatné práce, o závazných termínech plnění, zodpovídání

	individuálních dotazů ke studiu či k určitým částem učiva. Tutoriál slouží k osobnímu setkání, při kterém se studující mohou vzájemně informovat o svých studijních problémech, diskutovat o některých dílčích pasážích prostudované látky či na tutorem předem vyhlášené téma.
Studijní pomůcky	V DiV je často používán termín studijní opory. Jsou zpracovány speciálně pro samostatné studium a na kvalitě jejich didaktického i grafického zpracování do značné míry závisí efektivita a úspěšnost distančního studia. I při zdůrazňované multimediálnosti DiV, tvoří stále ještě převahu v nabídce studijních opor speciálně zpracované tištěné texty. Používají se také audio a videozáznamy, CD aj. (videokazety do přehrávače se dnes již prakticky nepoužívají).
Samostatné práce (TMA - Tutor Marked Assignment) POT - Práce opravované tutorem	Jsou to různé typy úkolů, v nichž má studující prokázat osvojení vědomostí a dovedností, pochopení souvislostí a vztahů mezi klíčovými oblastmi učiva, schopnosti syntetizovat dílčí poznatky a aplikovat učivo v určité oblasti odborné praxe. Může to být vypracování případové studie, sepsání eseje na dané téma, testy, výpočty příkladů, protokoly o pokusech apod. V anglickém prostředí je používán termín Tutor Marked Assignment (TMA), který zobecňuje fakt, že tyto samostatné práce zadává a hodnotí tutor.
Případová studie (case study)	Zjednodušené zpracování případu ze skutečnosti, popřípadě zcela fiktivního, ale z reality vycházejícího případu. Cílem je prokázat schopnost samostatné a komplexní aplikace nabytých poznatků (vědomostí a dovedností), vypracovávat alternativní řešení, zvažovat rizika možných následků, ekonomicky kalkulovat atd.
Studijní centrum	Studijní centrum (středisko) je základní jednotkou sítě distančního vzdělávání. Umožňuje svým technickým a personálním vybavením využívat multimediální prostředky a pomůcky. Je vybaveno kvalitní potřebnou technikou (počítače s přístupem na Internet a CD-ROM, případně videorekordér, audio a CD přehrávač, TV přijímač, fax, telefon). Poskytuje zázemí pro konání tutoriálů a studentům poskytuje komplexní studijní a organizační podporu. Vzdělávací instituce může mít studijní centrum zřízeno také mimo své působiště, např. jako regionální studijní středisko, nebo studijní středisko

	zřízené v jiném státě, kde distanční vzdělavatel poskytuje vzdělávací nabídku apod.
Centrum distančního vzdělávání	Pracoviště zřízené na VŠ nebo jiné vzdělávací instituci, které se specializuje na tvorbu, zavádění a realizaci distančních studijních programů a vzdělávacích kurzů.
Pilotní projekt	Návrh studijního produktu (kurzu, modulu). Součástí projektu je návrh obsahu studia, vytipování cílové skupiny, pro kterou je studium určeno, zjištění poptávky, určení autorského kolektivu, konkrétní návrh postupu přípravy kurzu s termíny vyhodnocení, návrh realizace pilotního kurzu, finanční rozvaha. Pilotní projekt může být podkladem pro hledání finanční podpory na vytvoření vzdělávacího produktu.
Pilotní kurz	První běh nově vytvořeného vzdělávacího produktu, při kterém se na skupině studujících ověřuje kvalita připravených studijních opor, kvalita přípravy tutorů i organizace studia. Po ukončení pilotního běhu jsou pečlivě vyhodnocovány hodnotící dotazníky studujících i tutorů, autoři provedou potřebné úpravy studijních textů, může být doplněn průvodce studiem apod.
Výukový balík	Soubor studijních materiálů (pomůcek, studijních opor), vztahujících se k určité studijní jednotce (modulu, kurzu). Vzdělávací instituce jej studujícímu doručí po zaplacení stanoveného poplatku. Může se jednat o skutečný balík s např. laboratorními komplexy chemikálií k domácím pokusům, o zásilku s texty, videokazetami, audiokazetami aj. nebo pouze o přidělení hesla, které umožní studujícímu vstup do elektronického výukového prostředí.

Pro účely této publikace byly vybrány pouze základní terminologické výrazy, které bývají často předmětem nepřesností a omylů, a které se bezprostředně týkají daného tématu.

1.3 Potřeba a možnosti využití distančního vzdělávání

Rozvoj nových technologií, rostoucí ochota lidí investovat do vlastního vzdělání, ale možná i poněkud hektická doba, spojená s prací a věčným „nicnestíháním“,

zapříčinily, že v nabídce různých vzdělávacích institucí stále častěji nacházíme možnost studovat tzv. distanční formou.

Distanční studium se velmi často nesprávně zaměňuje za formu kombinovanou. Je to zřejmě způsobeno tím, že slovo distanční se dá volně přeložit jako dálkové, kterým bylo až do roku 1999 označováno právě studium kombinované. Přestože i samy školy občas nabízejí distanční formu studia některých svých oborů pod hlavičkou formy kombinované, faktem zůstává, že distanční vzdělávání je samostatně vyčleněno vedle formy kombinované a prezenční i v zákoně o vysokých školách (§ 44).

... různé druhy a typy oborů ...

V zásadě lze distanční formou studovat téměř jakýkoli obor či profesi. Samozřejmě, že některé oblasti jsou k distančnímu studiu vhodnější (např. technické a přírodovědné obory - včetně matematiky - na rozdíl od humanitních a uměleckých oborů). Multimediálnost pomůcek (studijních opor) umožňuje sledovat experimenty na videozáznamech nebo přímo při televizních přenosech i s rozбором jednotlivých fází a komentářem k průběhu těchto fází. Umožňuje prezentovat materiály i pracovní postupy a srovnávat průběh procesů za různých okolností (teplot, katalyzátorů, tlaku a dalších fyzikálních a chemických proměnných). Umožňuje studium dynamických systémů a jejich změn, umožňuje také sledovat chování biologických jedinců, sociálních skupin atd.

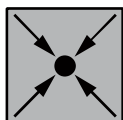
I při studiu **jazyků** lze využívat už existující **interaktivní** programy, trénující správnou výslovnost a umožňují prakticky neomezená opakování, vedoucí k osvojení řečových dovedností na relativně vysoké úrovni.

Vhodným příkladem jsou **vědomosti a dovednosti řidiče**, které lze zčásti získat studiem příslušných předpisů a na trenažérech, ale zčásti individualizovanou výukou přímo při řízení motorových vozidel. Totéž platí o **hře na hudební nástroje** - teoretickou část lze v podstatě nastudovat individuálně (nauku o harmonii, dějiny umění, nauku o hudebních nástrojích, význačná hudební díla - jejich náslech, partitury, rozборы atd.), ale zručnost hry se získává prakticky výhradně individualizovaným studiem pod vedením odborníka.

... pro různé typy studijních skupin ...

Jako velmi účelné a perspektivní se jeví možnost aplikace distanční formy studia při dalším vzdělávání některých **speciálních cílových skupin**. Především sem patří osoby s nějakým typem fyzického handicapu, které svými mentálními schopnostmi mohou bez problémů daný obsah při studiu zvládnout. Jsou to některé typy tělesných postižení, kdy studující jen s velkými problémy může osobně participovat na prezenční výuce a řízené samostudium by mu velmi pomohlo uspokojit jeho zájem či umožnit získání úrovně vzdělání. Tím se zvýší jeho potenciální možnosti zaměstnatelnosti a samostatného uplatnění se ve společnosti.

Taktéž různé typy **sociálního handicapu** lze řešit cestou distanční formy studia. V této souvislosti se v evropských projektech často objevují jako cílová skupina ženy na mateřské dovolené. Je známo, že pokud matka pečuje po dobu několika let o své děti, její návrat do práce bývá velmi komplikovaný a často po delší době ztrácí možnost zaměstnatelnosti, dokonce i ve svém oboru. To je mimo jiné důsledkem velmi rychlých ekonomických změn, technologického pokroku a změn na trhu práce.

Příklad z praxe

Příkladem dobré praxe mohou být skandinávské státy – např. Finsko. (Zlámalová, 2006). Problematické distančního vzdělávání je ve Finsku dlouhodobě velká pozornost. Mnoho žen, zejména v menších městech a venkovských usedlostech, nechodí do práce a pečují o rodinu. Po určité době, zejména když děti odrostou a začnou chodit do školy, objevuje se pocit osamocení, sociální izolace, neschopnosti adaptovat se potřebám trhu práce. Proto téměř v každém větším městě pracují Centra celoživotního vzdělávání, která nabízejí velmi širokou paletu zájmových, kvalifikačních i rekvalifikačních studijních kurzů (jazykové, počítačové dovednosti, péče o dítě, zdravý životní styl, administrativní a manažerská práce apod.). Vzhledem k tomu, že je tato činnost považována za prioritní, je podporována státními prostředky a kurzy jsou cenově snadno dostupné. V současné době je velká část těchto kurzů podpořena prvky distančního vzdělávání s využitím Internetu.

... vysokoškolské distanční studium ...

Samostatnou kapitolu tvoří **vysokoškolské distanční studium**. Současný vysokoškolský zákon (č.111/1998 Sb., ve smyslu jeho pozdějších novel) staví distanční

formu vzdělávání na zcela stejnou úroveň s prezenční formou studia. Otevírá tak cestu pro získání vysokoškolského stupně vzdělání pro ty, kdož v minulosti z různých důvodů nemohli nebo nechtěli na vysoké škole studovat.

... celoživotní vzdělávání ...

Současná evropská vzdělávací strategie je založena na principu umožnit vzdělávání každému jedinci po celý život – tzv. lifelong education. Kdo si chce udržet svoji zaměstnatelnost na trhu práce, musí si své vzdělání doplňovat a aktualizovat v průběhu života již dnes a do budoucna bude tento tlak ještě silnější. Proto již dnes patří vzdělávání dospělých v EU k prioritám a je pojímáno jako podmínka dalšího hospodářského a sociálního rozvoje na úrovni jednotlivců, podniků, regionů, států i v rovině nadnárodní.

Celoživotního vzdělávání lze realizovat prostřednictvím vzdělávání formálního, neformálního a informálního. Člověku je tak umožněno získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoliv během života.

Formální vzdělávání se realizuje ve vzdělávacích institucích, které poskytují určitý stupeň vzdělání. Nejtypičtější z nich je systém, jehož základní elementy vytváří základní, střední, odborné a vysoké školství. Absolutorium tohoto typu vzdělávání je doloženo certifikátem (např. výučním listem, maturitním vysvědčením, vysokoškolským diplomem apod.).

Neformální se realizuje mimo formální vzdělávací systém. Jedná se o soubor vzdělávacích aktivit zájmového a kulturního vzdělávání, taktéž například zdravotní kampaně apod. Je zaměřeno na určité skupiny populace. Mohou je organizovat různé instituce (např. podniky, kulturní zařízení, nadace, kluby). Toto vzdělávání může být orientované do různých oblastí, např. ke zdravotní problematice, k výpočetní technice, rozvoji jazykových dovedností, do oblasti umění apod. Patří sem různé přednášky, kurzy, školení atd. Cílem tohoto vzdělávání je poznání a řešení potřeb a problémů frekventantů, nikoliv formální kvalifikace.

Informální vzdělávání je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované. Jedná se o získávání poznatků, dovedností, zkušeností a postojů z každodenního života, z prostředí, z kontaktů s lidmi, z komunikace v rámci rodiny, s přáteli či kolegy. Člověk je může získat z práce či činnosti, kterou se zabývá, ale i v rámci svého volného času, při cestování, sledování televize,

rozhlasu, četbou, navštěvováním divadla, kina, různých kulturních akcí, výstav, koncertů apod.

Současné snahy o oficiální uznávání informálního vzdělávání mají určitě své opodstatnění. Je jistě mnohem důležitější co člověk umí, zná a dovede, jak to využívá ve svém životě a v práci než to, jakou cestou tyto kompetence získal. Přesto však tyto snahy narážejí na složitou bariéru legislativní, kulturní odlišnosti, rozdíly ve vzdělávacích úrovních a tradicích atd.

Vysoké školy a vyšší odborné školy (VOŠ) budou v budoucnu stále více obracet svoji pozornost k distanční formě studia. Nabídka studijních programů je orientována především na konkrétní požadavky praxe. Budou-li tyto programy připraveny distančně, lze předpokládat, že se značně zvýší okruh potenciálních zájemců o takové studium. V současné době však i nadále pocítujeme, že v ČR chybí rozvinutý, státem podporovaný systém celoživotního vzdělávání, alternativní vzhledem k dennímu (prezenčnímu) studiu.

1.4 DiV versus jiné formy vzdělávání

Tradiční prezenční studium ve škole vychází od učitele a je charakterizováno tím, že:

- a) se řídí platnými osnovami, často bez ohledu na konkrétní znalosti studentů a málokdy je individualizováno dle skutečných potřeb studujících;
- b) obsah učiva je přímo zprostředkován učitelem tak, že vlastní vzdělávací proces probíhá po určitou dobu v určitém místě, kde se učitel a žáci setkávají. Většinou se jedná o tzv. denní studium, může ale probíhat ve večerních hodinách nebo o víkendových dnech. Patří sem i tradiční dálkové studium, které je koncipováno jako prezenční studium „zhuštěné“ do menšího počtu hodin přímé výuky organizované v čase mimo pracovní dobu a velkého počtu hodin samostatného studia. K samostatnému studiu však studující používá učebnice a skripta, které se buď vůbec, anebo jen málo liší od pomůcek určených pro denní studium.

Pro **distanční studium** je typické, že je nezávislé na vzdálenosti mezi vzdělavatelem a vzdělávaným. Požadavky na jeho strukturu a organizovanost vychází od studujícího:

- a) studijní obsahy vycházejí z mnohdy diferencovaných vzdělávacích potřeb cílových skupin studujících;
- b) opírá se o distanční vzdělávací technologie; je zprostředkováno počítači nebo se opírá o počítačové technologie a další technické prostředky, které studujícím umožňují pracovat se studijními materiály a komunikovat s konzultantem (tutorem). Nevyžaduje tedy pravidelnou osobní přítomnost na prezenční výuce. Výjimkou jsou prezenční setkání zakomponovaná do studia cíleně, z pedagogicko-didaktických důvodů.

Distanční studium sestává ze dvou vzájemně propojených složek, z nichž tou první je **samostudium** a druhou pak průběžná, nejčastěji **elektronická komunikace s tutori a lektory**. V dnešní době, době informačních a komunikačních technologií, je distanční studium postaveno především na principu tzv. eLearningu neboli studia uskutečňovaného prostřednictvím počítače a internetu (vyloučena tu ovšem není ani komunikace telefonická, faxová, případně korespondenční). Právě díky tomu se učebnami distančních studentů stávají jejich pracovny, ložnice, knihovny, kavárny anebo třeba parky. Do „kamenné“ školy naopak docházejí oproti prezenční a kombinované formě studia opravdu jen zřídka, nejčastěji jen na několik hodin během celého semestru. Během těchto seminářů, kterým se při distančním studiu říká **tutoriály**, se obvykle řeší různé problémy, na které student narazil během samostudia, prověřuje se správné pochopení látky, a nebo jsou tato setkání věnována tréninku dovedností. To je velmi důležité zejména u studijních obsahů, kde jsou určité dovednosti nedílnou součástí studia a vyžadují tedy přímé působení pedagoga. Dalším termínem, se kterým se můžeme setkat v této oblasti vzdělávání je **celoživotní vzdělávání**. Tímto termínem je označován proces, do něhož vstupuje (v určitých fázích povinně, v jiných podle svého rozhodnutí) každý občan během svého života a který zahrnuje nejrozličnější typy a formy vzdělávání poskytované všemi vzdělávacími institucemi, od předškolní výchovy, přes povinnou školní docházku, středoškolské a vysokoškolské vzdělávání až k dalšímu postsekundárnímu i postgraduálnímu vzdělávání, včetně rekvalifikačních, osvětových, jazykových a zájmových kurzů.

Distanční vzdělávání (DiV) je tedy součástí celoživotního vzdělávání. Jeho dostupnost je dána tím, že příslušné instituce organizující DiV jsou prakticky po celém území ČR. Vybudování systému DiV vede k podstatnému rozšíření nabídky

studijních příležitostí a skutečné demokratizaci přístupu ke vzdělání.

Distanční vzdělávání se také liší od **korespondenčního studia**, při němž nedochází prakticky k **žádnému kontaktu** s pedagogy ani s ostatními účastníky studia (vše se vyřizuje poštou) a prakticky se nepoužívá multimediálních prostředků vzdělávání a komunikace.

Shrnutí

DiV poskytuje

- příležitost pro občany, kteří v minulosti dosáhli určitého vzdělání a s odstupem času chtějí dále studovat s cílem změnit (rozšířit, prohloubit, zvýšit) kvalifikaci a to souběžně se svou ekonomickou činností,
- příležitost mladým lidem, kteří z různých důvodů (zdravotní omezení, vzdálenost bydliště od sídla školy, finanční problémy aj.) prezenčně studovat nemohou,
- možnost efektivního vzdělávání dětí i v rámci povinné školní docházky v zemích (např. Austrálie), které mají nedostatečnou síť škol nebo velmi nerovnoměrně rozptýleno obyvatelstvo v rámci svého území a vzdálenost místa bydliště dětí od školy je příliš velká.

Pojmy k zapamatování

celoživotní vzdělávání, korespondenční studium

Kontrolní otázky

Jaký je rozdíl mezi formální, neformálním a informálním vzděláváním?

Jaké jsou hlavní charakteristiky (rozdíly) DiV a prezenčního studia?

Pro jaký typ studujících je DiV určeno?

2 Vznik a vývoj distančního vzdělávání

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- orientovat se v historii distančního vzdělávání,
- charakterizovat jednotlivé modely distančního vzdělávání,
- zprostředkovat informace o jednotlivých DiV univerzitách.

Klíčová slova

modely DiV, univerzity podporující DiV, duální model

Čas na prostudování kapitoly

30 min

Distanční vzdělávání není v dnešní době žádnou žhavou novinkou. Má za sebou již pěknou desítku let své existence: prošlo si již svými dětskými nemocemi i pubertou, a je dnes již vyzrálou formou vzdělávání, nabízenou téměř jako samozřejmost a ekvivalence vedle dalších forem vzdělávacího procesu.

2.1 Historie distančního vzdělávání

Rozvoj individualizované výuky, v níž účastníci jsou méně závislí nebo zcela nezávislí na učitelích, má historii, sahající do poloviny minulého století. Tehdy v Anglii i Francii došlo se vznikem poštovních služeb k postupnému rozvoji korespondenční formy studia, která se rozšířila i do dalších evropských států (Německo, Rakousko-Uhersko).

Na počátku 20. století a zejména pak během I. světové války i po ní bylo nutné radikálně restrukturalizovat hospodářství. Nástup žen do průmyslu i rozvoj služeb a masivní migrace obyvatelstva znamenaly mj. vystupňované požadavky na vzdělávání. Ve 20. a 30. letech zasáhl do této sféry i rozvoj kinematografie a rozhlasového vysílání (v r. 1926 jsou první vzdělávací pořady zařazeny do vysílání rádia Luxembourg a v

následujícím roce zahajuje vysílání těchto programů i Radiofonický institut v Paříži).

Po II. světové válce nastává další rychlý rozvoj zejména profesního vzdělávání pomocí zpočátku většinou **korespondenčních kurzů**. Počet studujících vzrostl např. ve Francii na desetitisíce a koncem šedesátých let překročil 100 000. Podobná je situace ve Velké Británii a v SRN. Do tohoto rozvoje se zapojuje i Radio Sorbonne, zahajující vysílání univerzitních kurzů. Postupně následováno vysíláním vzdělávacích pořadů univerzit v Bordeaux, Lille, Nancy a Štrasburku, a to na jejich vlastních vlnových rozsazích (podobně jako BBC a další stanice v Británii). Objevují se nové techniky záznamu zvuku i obrazu a Telstar (1962) otevírá novou éru užití satelitů v telekomunikaci a pronikání těchto technologií i do vzdělávání. Do této éry patří i vznik první otevřené univerzity - Open University - ve Velké Británii.

Současný stav ve vyspělých zemích je možné charakterizovat jako masové využití satelitních televizních i rozhlasových signálů pro šíření vzdělávacích pořadů (zahrnujících všechny věkové stupně i pestrou paletu profesí a zájmů). Především rozvoj internetu a sítí ISDN v posledních letech značně rozšířil možnosti distančního vzdělávání a posunul hranice jeho možností. Nabídka nových služeb, umožňovaných integrací údajů, textu, zvuku i obrazu, směřuje dokonce k předstihu požadavků institucionálních uživatelů. Od poloviny sedmdesátých let se šíří i optické paměti a počítačové vybavení CD-ROM otevřelo nové perspektivy i v oblasti distančního vzdělávání (DiV), jež může být navíc i interaktivní. (Zlámalová, 2008).

U nás byly první kontakty s institucemi zabývajícími se v západní Evropě DiV navázány již před rokem 1989. V dalším vývoji je postupně opouštěno dálkové vzdělávání a dochází k rozšíření spolupráce s institucemi zabývajícími se v Evropě DiV. Za podpory evropských vzdělávacích programů a vzdělávacích programů jednotlivých států EU zaměřených na státy střední a východní Evropy, byla i v ČR rozvinuta řada bilaterálních projektů, zaměřených na vznik a podporu rozvoje DiV.

2.2 Modely DiV

Existují různé modely implementace distanční formy vzdělávání v rámci vzdělávacího systému dané země. Jsou realizovány dva zásadní systémové přístupy – samostatné instituce pro distanční vzdělávání (singl mode open university), nejčastěji velké vzdělávací instituce podporované státním financováním, nebo tzv. „duální systém“. Ten

dává možnost vzdělávacím institucím realizovat své vzdělávací aktivity oběma formami současně (prezenční i distanční) a volit příslušnou formu studia podle reálných požadavků a potřeb potenciálních studujících. V Evropě lze nalézt několik různých modelů distančního vzdělávání:

- **Britský model** – celostátní mohutná instituce (British Open University se sídlem v Milton Keynes), finančně podporovaná státem, která má studijní centra po celé zemi i v zahraničí a specializuje se na distanční vzdělávání všech typů a úrovní. Tento model je nyní realizován také v dalších evropských zemích např. ve Španělsku.
- **Německý model** – specializovaná distanční univerzita středoevropského typu (FernUniversität Hagen), zaměřená pouze na univerzitní typ vzdělávání. Obdobný model je v současnosti konstituován také např. v Portugalsku a Nizozemí.
- **Francouzský model** – státem podporovaná instituce pro distanční vzdělávání, členěná oborově i územně, úzce spolupracující s tradičními vzdělávacími institucemi a umožňující vzdělávat se ve všech úrovních vzdělávání. (CNED – Centre National d'Enseignement à Distance se sídlem v Poitiers).
- **Irský model** – státem konstituované a podporované Národní středisko distančního vzdělávání, úzce spolupracující s univerzitami a dalšími vzdělávacími institucemi, které se zabývají distančním vzděláváním.
- **Severský model** – asociace univerzit, případně i dalších vzdělávacích institucí v zemi, většinou vzdělávajících duálním modelem, které se spojily společným řídicím orgánem, mají společná regionální centra, nabízejí graduální studium i různé typy kurzů dalšího vzdělávání dospělých (Švédsko, Finsko, Dánsko, Itálie).
- **Směšené modely**, které z výše uvedených modelů přejímají různé organizační principy (Rakousko, Řecko, Belgie).

Distanční vzdělávání se v postkomunistických zemích rozvíjí především na principu národních center distančního vzdělávání, která za participace škol a institucí pro vzdělávání dospělých systémově koordinují činnost. Iniciátorem tohoto rozvoje byl zejména program **PHARE**, nazvaný "*Multi-Country Cooperation in Distance Education*", na kterém se podílelo 11 zemí střední a východní Evropy, včetně ČR. Program se realizoval v letech 1995 - 1999.

2.3 Současné DiV univerzity v Evropě a ve světě

Jedním z projevů demokratizace ve vzdělávání je možnost získat vzdělání **kdykoli během života** jedince. Může jít o druhou, třetí či další příležitost, pokud v minulosti nebyly vhodné sociální, zdravotní, rodinné, finanční nebo jiné podmínky. Zhruba od druhé poloviny šedesátých let se v zahraničí začala rozvíjet nová forma studia dospělých, často se zcela otevřeným přístupem pro každého zájemce, označovaná jako **distanční vzdělávání (DiV)** resp. **otevřené distanční vzdělávání (ODiV)**. Protože v mnoha směrech velmi dobře vyhověla požadavkům, které ekonomicky činní lidé s řadou rodinných povinností a soukromých zájmů v dospělém věku mají, rychle se rozšířila. Dnes v mnohých zemích touto formou studují statisíce lidí.

V řadě západoevropských zemí byly pro účely celoživotního vzdělávání dospělých ustaveny speciální instituce, které celou organizaci studia, tvorbu, vydávání i distribuci studijních pomůcek zajišťují. Označují se za **otevřené univerzity** a přehled těch hlavních uvádí následující tabulka:

Tabulka č. 2: Otevřené univerzity

Název instituce	Stát	Založ.	Struktura	Typ studia*
Service de l'Enseignement Distance	Belgie	1959	Distančně vzdělávací státní škola zřízená vládou francouzsky mluvící komunity Belgie	VK
Stuurgroep OpenHoger Onderwijs	Belgie	1987	Centrum řízené konsorciem vlámských univerzit a VŠ, 6 studijních center	VK
Danish Association of OU (DAOU)	Dánsko	1982	Asociace 3 univerzit vzdělávajících duálně	GSP VK
Finnish Association for Distance Educat. (FADE)	Finsko	1991	Členy jsou všechny finské univerzity, decentralizovaná administrativa, hustá síť středisek, zejména kurzy pro dospělé	VK GSP pouze bakalářské
Centre National de l'Enseignement à Distance	Francie	1939	Spojuje instituce Ministerstva školství a výzkumu, 8 vzdělávacích poboček v regionech	GSP PGS VK
National Distance Education Centre (NDEC)	Irsko	1982	Dnes součást Dublin City University, 40 studijních center, kde probíhá podpora studentů studijních programů a certifikovaných kurzů	GSP VK

Centro Nazionale	Itálie	1992	Konsorcium zřízené Ministerstvem školství a výzkumu pro spolupráci	VK
Network per l'Università Ovunque Nettuno (NETTUNO)			univerzit a podniků, vysílání vzdělávacích pořadů prostřednictvím satelitu a Internetu	
Feruniversität (FernUni)	Německo	1974	Centralizovaná akademická a administrativní pracoviště v Hagenu, 6 fakult, 64 studijních center	GSP VK
Open Universiteit Nederland (OUNL)	Nizozemí	1984	Nezávislá instituce zřízená zákonem, součást holandského systému školství, 18 studijních center	GSP PGS VK
Universidade Aberta (UnivAb)	Portugal.	1988	Centralizovaná akademická a administrativní pracoviště v Lisabonu, studijní centra v Portu a v Coimbre	GSP, PGS, VK
Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED)	Španělsko	1972	Klasická otevřená distanční univerzita, 11 fakult, 67 studijních center	GSP PGV VK
Swedish Association for Distance Education (SADE)	Švédsko	1884	Národní asociace sdružující duálně fungující univerzity, decentralizovaný systém, síť studijních center	VK GSP pouze kombinov. formou
The Open University (UKOU)	Velká Británie	1969	Klasická distanční univerzita, centralizovaná akademicky a administrativně. 306 studijních center v Británii, 46 v zahraničí	GSP PGS VK

*VK – různé vzdělávací kurzy

GSP – graduální studijní programy,

PGS – postgraduální studium

2.4 Implementace DiV do vzdělávacího systému ČR

Distanční studium našlo své uplatnění také v ČR. Jeho vysoká efektivita je zřejmá především v oblasti vzdělávání dospělých – aktualizace znalostí po uplynutí určité doby od ukončení studia, zvyšování kvalifikace, rekvalifikace, zájmové studium, studium v době mateřské dovolené, vzdělávání osob s tělesným postižením aj. (Zlámalová, 2008).

V tomto ohledu se mohou zapojit všechny vzdělávací instituce, které nabídnou kvalitní vzdělávací produkt, reflektující aktuální potřeby jedinců i společnosti. Studijní kurzy mohou nabídnout střední školy i Vyšší odborné školy.

Úplné počátky distančního vzdělávání u nás se kladou do roku 1991, kdy se v Praze konala konference věnovaná právě tomuto tématu. Mezi jeho průkopníky se po prvotních pokusech některých institucí, které se zaměřovaly především na vzdělávání dospělých, zařadily v 90. letech například Akademie Jana Amose Komenského, Vysoké učení technické v Brně, Univerzita Palackého v Olomouci či Technická univerzita v Liberci. Postupem času se k nim přidaly Západočeská univerzita v Plzni, Ostravská univerzita v Ostravě, Vysoká škola ekonomická v Praze, Global University, Metropolitní univerzita Praha a další soukromé i veřejné vysoké školy. I přes tento výčet lze však říci, že oproti jiným zemím zatím Česká republika v nabídce distančních studijních programů, včetně programů vysokoškolského studia silně zaostává.

Také v ČR bylo počátkem 90. let rozhodnuto, že nebude podporován vznik samostatné veřejné, státem podporované distanční univerzity, ale podpora se bude orientovat na prosazení tzv. **duálního modelu**. To znamená, že univerzity a vysoké školy mají mít možnost připravit a akreditovat své studijní programy v alternativních formách studia (prezenční a distanční) nebo kombinaci těchto dvou forem. Toto rozhodnutí je zakotveno ve vysokoškolském zákoně a ve vyhlášce Akreditační komise.

Během pěti let byly akreditovány první tři vysokoškolské distanční studijní programy – bakalářský program Aplikovaná informatika na Přírodovědecké fakultě Ostravské univerzity, navazující magisterský studijní program Podniková ekonomika a management na Podnikohospodářské fakultě VŠE v Praze a nejnověji pak doktorský (postgraduální) distanční studijní program Aplikovaná matematika na Fakultě chemicko-inženýrské VŠCHT v Praze. Mnoho vysokých škol zatím dokázalo připravit studijní programy alespoň v kombinované formě studia (kombinace prezenční a distanční formy studia) a lze předpokládat, že postupně se budou i tyto programy měnit na distanční, tak jak to bude vyžadovat praxe – poptávka a potřeby studujících.

Projekt české distanční univerzity je nejspíše zajímavou vizí pro budoucnost a bez vstupu soukromého kapitálu nebude asi v ČR v dohledné době realizovatelný. Nic to nemění na faktu, že samostatná distanční univerzita by byla efektivním řešením pro systémové celoživotní vzdělávání. Poslední novinkou v této oblasti je možnost využití počítačových sítí a postupné formování tzv. **virtuálních univerzit**. Hlavním didaktickým prvkem a technologickým prostředkem distančního vzdělávání se stává eLearning.

Shrnutí

DiV vzniklo asi v polovině minulého století v Anglii a Francii z takzvaného korespondenčního studia. V dnešní době existují dva základní modely DiV – vzdělávání instituce podporované státními financemi nebo tzv. duální systém (prezenční a distanční forma). DiV je vhodné pro vzdělávání dospělých – jsou psychicky vyzrálější pro samostudium a jejich motivace ke studiu taktéž bývá „zodpovědnější“.

Pojmy k zapamatování

duální model vzdělávání, vzdělávání dospělých, distanční univerzity, virtuální univerzity

Kontrolní otázky

Charakterizujte duální model vzdělávání.

Na kterých zahraničních univerzitách (město a země) najdete DiV jako rozšířenou formu vedle klasické prezenční nebo kombinované formy výuky?

Korespondenční úkol

Vytvořte přehled oborů v distanční formě, které v ČR fungují a jsou realizovány. Pokuste se zjistit termíny platnosti jejich akreditací.

Při hledání informací se zaměřte taktéž na pojem virtuální univerzity. Do seminární

práce napište její charakteristické rysy, principy a místa, kde je realizována. Jak se její povaha liší od oborů akreditovaných v distanční formě?

3 Organizace distančního studia

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- charakterizovat základní části modelu DiV,
- objasnit základní strukturu organizací zabývajících se DiV v ČR,
- vyjmenovat hlavní znaky center DiV.

Klíčová slova

vzdělávací instituce, komunikační prostředky, samostudium

Čas na prostudování kapitoly

45 min

Učitelé ve třídě často spoléhají na vizuální i slovní připomínky od svých studentů jako reakci na způsob předávání učiva. Toto odhalí, kdo si pozorně dělá poznámky, přemýšlí nad pojmy nebo připravuje komentář. Jde hned poznat, který student je nesoustředěný, zmatený, unavený nebo znuděný. Pozorný učitel analyzuje tyto signály a případně podle nich upravuje výklad nebo jinou výuku..

Distanční učitel tuto možnost nemá. Bez použití vizuálních médií poskytujících informace v reálném čase nemá učitel žádné vizuální informace o studujícím, prostředí, ve kterém se při studiu nachází, apod.

Většina distančních učitelů zastává názor, že příprava na distanční vyučování je podstatně náročnější a to nejen co se týká přípravy výukových materiálů, ale hlavně samotného vedení výuky. Od učitele se vyžaduje značná míra empatie pro své studenty. Toto jsou zřejmě dva nejvýznamnější negativní faktory distančního vzdělávání. Většinou se však snažíme, aby byly vyváženy naopak klady a pozitivy.

3.1 Model DiV (základní schéma procesu DiV)

3.1.1 Základním prvky systému DiV

Vzdělávací instituce je u vysokoškolského distančního studia reprezentována vysokou školou, která nabízí studijní program či kurz. Organizuje vlastní průběh studia za pomoci efektivního administrativního modelu, odpovídajícího potřebám studujících. Připravuje a dodává studijní materiály a zajišťuje studujícímu všestrannou podporu během studia.

Studující jsou dospělí jedinci, u kterých je kladen velký důraz na samostudium a schopnosti sebevzdělávání pod dohledem vzdělávací instituce s pomocí didakticky dobře zpracovaných studijních materiálů.

Informační a studijní materiály, případně další učební pomůcky, jsou sestaveny do výukových balíčků pro každý modul studia. Ty jsou pak posílány studentům podle předem dohodnutého harmonogramu, případně předávány během konzultací nebo přístupné přes počítač (tzv. virtuální univerzita = server se softwarovým prostředím poskytující mnohostrannou podporu výuky).

Komunikační prostředky zajišťují způsob komunikace mezi studujícím a ostatními prvky celého systému. Představují technické zázemí (dostatek telefonních linek, fax, počítačová síť aj.), dostatečné množství vyškolených tutorů (konzultantů), apod.

3.1.2 Charakteristický znak DiV

Charakteristickým znakem distančního vzdělávání je umožnění nezávislosti a autonomie učení. Je vhodné, a dnes již nezbytné, aby si studující osvojil **využívání moderních vzdělávacích technologií**. Tato podmínka vyvstala spolu s rozvojem elektronické formy tohoto vzdělávání – eLearningu. Distanční studium je pro studujícího náročné zejména z důvodu **samostatnosti** – záleží především na studujícím „kdy, kde a jak“ si pro studium vyhradí svůj čas.

3.2 Zabezpečení systému DiV v ČR

Model efektivně fungujícího celonárodního systému distančního studia by měl být vytvářen v několika rovinách

1. rovina **celonárodní, koordinační**, zabezpečená Národním centrem distančního vzdělávání,
2. rovina **obslužná** je zastoupena sítí studijních středisek s regionální působností, vhodně napojených na NCDiV,
3. rovina **výkonná** je reprezentována centrem distančního vzdělávání ve vzdělávacích institucích. (Zlámalová, 2008, str. 49)

Národní centrum distančního vzdělávání

NCDiV představuje národní koordinační centrum zabezpečující rozvoj distančního vzdělávání. Jeho úkolem je všemi prostředky podporovat zájem vzdělávacích institucí o využití distanční technologie, vznik co největší sítě studijních středisek a center DiV na území ČR, tvorbu kvalitních distančních vzdělávacích kurzů a programů a šíření informací o možnostech distančního studia u nás. Současně plní funkci školícího orgánu pro přípravu a vzdělávání pracovníků distančního vzdělávání. Organizuje vzdělávací kurz pro realizátory DiV a vydává registrované osvědčení jeho absolventům. Organizuje také národní či mezinárodní odborné konference s tematikou DiV, jeho uplatňování a rozvoje. Role NCDiV je koordinační. Nemá žádné větší pravomoci a spolupracuje s vysokými školami i dalšími vzdělávacími institucemi na základě dobrovolnosti, zájmu a vzájemného respektování.

Studijní střediska distančního vzdělávání

Jsou nižším článkem řetězce organizující DiV. Jejich úkolem je

- realizovat v daném regionu poradenskou a informační činnost pro zájemce o distanční studium poskytované vzdělávací institucí (graduální vysokoškolské programy nebo kurzy celoživotního vzdělávání),

- spravovat učebnu DiV a umožňovat distančním studujícím v daném regionu přístup k počítačové síti a případně k dalším technickým prostředkům, které jsou pro studium vyžadovány, a nemá je každý studující vždy k dispozici,
- umožňovat účast studujících na „videokonferencích“ a podobných podpůrných aktivitách,
- umožňovat realizaci tutoriálů v místě bydliště studujících nebo jeho okolí (pokud je v daném regionu skupina studujících určitého studijního produktu vyplatí se, aby tutor přijel za studujícími a uspořádal tutoriál v blízkosti jejich bydliště),
- spravovat knihovnu distančního vzdělávání,
- poskytovat zázemí pro realizaci zkoušek. Zkoušející může přijet realizovat prezenční zkoušení studujících do studijního střediska. Pokud probíhá zkouška elektronickou formou (test nebo on-line zkoušení), zajistí její regulérnost pověřený pracovník studijního střediska. Ten ověří studentovu totožnost, připojí jej do sítě a kontroluje regulérnost průběhu zkoušky.

Síť lokálních (regionálních) středisek distančního vzdělávání má dohromady tvořit celonárodní obslužnou rovinu pro distanční vzdělávání. V ČR tato síť dosud nebyla vytvořena. Existuje pouze několik středisek distančního vzdělávání, většinou při vysoké škole např. Středisko DiV při TU v Liberci nebo při VŠB-TU Ostrava, při Západočeské univerzitě v Plzni nebo Palackého univerzitě v Olomouci.

Centrum distančního vzdělávání ve vzdělávací instituci

Každá vzdělávací instituce, která připravuje a nabízí distanční vzdělávání, by měla mít zřízenou organizační a řídicí jednotku – logistické centrum. Není ani důležité, jak se tato jednotka nazývá, důležité je, aby plnila všechny potřebné funkce a specifické úkoly, kterými je zajištěn bezproblémový a dobře koordinovaný průběh distančního vzdělávání, kvalitní a všestranná podpora studujících i tutorů.

Distanční studium je budováno na principu samostatného studia a pravidelné efektivní kontroly jeho výsledků.

Hlavní úkoly centra distančního vzdělávání ve vzdělávací instituci se uplatňují jak v době přípravy studijního produktu, tak i po celou dobu jeho realizace. Jsou to tyto:

- analyzovat poptávku a navrhovat studijní produkty odpovídající potřebám praxe,
- organizovat tvorbu učebních kurzů a programů (studijních produktů),
- organizovat nabídku studijních produktů a vést informační a administrativní databáze,
- organizovat studium (organizaci studijních skupin a tutorů, organizaci prezenčních setkání, organizaci zkoušek, organizaci hodnocení kvality),
- zajišťovat distribuci studijních materiálů.

Nabídka studijních možností (produktů) se uskutečňuje různými způsoby. Vždy záleží na schopnostech pracovníků centra distančního vzdělávání – informační leták, inzerát v tisku, informační články a pořady v médiích, informace na veletrzích vzdělávání (Gaudeamus aj.), nabídka na Internetu.

Hlavní činnosti centra DiV lze seřadit takto

- **přijímání studujících** a jejich rozdělení do studijních skupin;
- **příprava dostatečného množství tutorů** pro jednotlivé studijní moduly, včetně průběžné kontroly kvality jejich činnosti během realizace studia;
- **aktualizace databázi studujících** jako jsou výsledky jejich úkolů, hodnocení prací, apod. pro evaluaci;
- **organizace závěrečného zkoušení** a případné jiné formy ukončení celého studia i jeho jednotlivých etap;
- **zajištění a předání studijních certifikátů** či jiných potvrzení o úspěšném ukončení studia, případně promoce apod.

Distribuce studijních materiálů je náročná technicky i organizačně. Některé distanční univerzity mají rozsáhlá samostatná logistická centra s mnoha pracovníky, kteří připravují, balí a rozesílají výukové „balíky“ podle příkazů z centrální evidence Centra distančního vzdělávání. V dnešní době však již převažuje elektronická distribuce studijních materiálů.

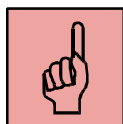
Podmínkou distančního studia je, že studující získává veškeré studijní materiály až „do domu“. Není možné jej nutit, aby si sháněl studijní materiály v knihkupectví či v knihovnách tím spíše, že se jedná většinou o speciální studijní texty, které nejsou v běžné distribuci. Výrazným usnadněním situace je distribuce studijních

materiálů v elektronické podobě např. na CD ROM nebo pochopitelně ve zcela sofistikovaných systémech řízení studia (LMS – Learning management system) v rámci metody eLearning.

Shrnutí

Organizační struktura DiV má v optimálním případě hierarchické uspořádání tří typů organizací – NCDiV, střediska NCDiV a vzdělávací instituce. Studijní střediska, jako nejnižší články organizačního řetězce, mají plnit funkci organizační, logistickou, tvořit studijní materiály, řídit studium, apod. Zajišťují rovněž zkoušení studentů a předávání certifikátů po úspěšném zakončení studijního modulu, kurzu, semestru.

Pojmy k zapamatování

NCDiV, logistika DiV, balíčky studijního materiálu

Korespondenční úkol

Na web stránkách českých vysokých škol (veřejných i soukromých) najdete informace o zabezpečení DiV v těchto vzdělávacích institucích. Informace zpracujte do formy případové studia na toto téma.

4 Etapy přípravy distančního vzdělávání

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- vyjmenovat a charakterizovat jednotlivé etapy a fáze přípravy DiV,
- vytvořit komplexní návrh přípravy DiV pro předmět nebo DiV modul.

Klíčová slova

návrh kurzu, pilotní ověření kurzu, evaluace kurzu

Čas na prostudování kapitoly

45 min

Z předchozích kapitol je zřejmé, že kvalitně fungující distanční vzdělávání je potřeba před úspěšnou realizací, správně promyslet a naplánovat. Domyšlení a dořešení řady detailů je pro takovou formu vzdělávání zcela samozřejmé. Celý tento proces je rozdělen do několika dílčích etap. Každá má svou charakteristiku a pravidla řešení. V následujícím textu si projdeme postupně každou z nich.

Úkol pro Vás

Než začnete číst následující text, zkuste si představit, že jste dostali za úkol připravit nějaký kurz dalšího vzdělávání např. Technologie ochrany životního prostředí nebo Podnikové finance a obchod. Jak budete postupovat? Čím začnete? Promyslete si svůj postup a napište si poznámky. Po prostudování následující kapitoly si své poznámky srovnajte s jejím obsahem.

.....
.....
.....

4.1 Příprava distančního kurzu

Příprava distančního kurzu (Zlámalová, 2008, str. 59) může mít jeden ze tří následujících výchozích stavů:

- budeme *převádět již existující studijní kurz* nebo program do distanční formy;
- budeme *přebírat již hotový distanční kurz* vytvořený jinou vzdělávací organizací v ČR nebo v zahraničí za přesně stanovených podmínek, včetně finančních, tzv. transfer kurzu;
- budeme *vytvářet nový studijní produkt*.

V **prvním případě** je zapotřebí věnovat dostatečnou pozornost **zaškolení autorů**, kteří stávající studijní pomůcky budou přepracovávat. Na místě je pochopitelně i jejich motivace pro tuto činnost. Bohužel zkušenosti ukazují, že někteří učitelé, kteří mnoho let úspěšně učí v prezenční formě studia, těžko přijímají fakt, že pro distanční studijní technologii nemají dostatečnou erudici, a že studium musí být v tomto případě realizováno jinak, než tradičním způsobem. Zároveň si nechtějí připustit, že by měli své obsahově kvalitní studijní texty přepracovávat do jiné, distanční podoby, respektive jej metodicky upravovat podle požadavků distanční metody studia.

V **případě druhém** – transferu již vytvořeného kurzu – je vhodné věnovat pozornost **podmínkám jeho využití, zejména finančním**. Při přejímání zahraničních studijních kurzů musí být podmínky transferu velmi pečlivě zváženy a smluvně specifikovány. Dosavadní zkušenosti ukazují, že mnohdy teprve po odborném překladu se ukázalo, že některé části studijních textů jsou pro naše domácí podmínky nepoužitelné, např. témata domácích písemných prací či případových studií nereflektují realitu a je nutné je předělat a aktualizovat. S

majitelem licence distančního kurzu je však třeba přesně dohodnout rozsah těchto úprav před tím, než budou realizovány. Cenu za tyto úpravy je třeba připočítat k nákladům na zakoupení licence pro kurz, které nebývají malé.

Třetí možnost je potřeba vytvořit vlastní studijní produkt, kompletně jej připravit k realizaci a uvést do života. To je nejtěžší a patrně nejnákladnější varianta, její výhodou však je, že bude plně respektovat skutečné potřeby cílových skupin, možnosti vzdělávací instituce a reflektovat reálnou situaci v prostředí, kde vzdělávání probíhá.

V dalším textu této studijní opory se budeme zabývat třetí možností – tvorbou nového, na míru připraveného kurzu. Na začátku je třeba vypracovat **projekt kurzu**, který by měl posoudit odborný tým, složený ze zástupců vzdělavatele a ze zástupců zadavatele (objednavatele kurzu). Zadavatelem může být např. firma, která si objedná vytvoření kurzu pro své zaměstnance, nebo také manažeri samotné vzdělávací instituce, kteří chtějí investovat finanční prostředky do tvorby nového vzdělávacího produktu na základě analýzy potřeb vzdělávacího trhu.

4.2 Tvorba distančního kurzu

Projekt distančního studijního kurzu je obvykle tvořen 4 základními etapami:

- návrh kurzu DiV,
- vývoj kurzu DiV,
- pilotní ověření kurzu DiV,
- evaluace a hodnocení kurzu DiV.

Jemnějším dělením jednotlivých etap se dostaneme k následujícím fázím přípravy kurzu pro DiV.

Návrh kurzu DiV zahrnuje

- analýzu poptávky a výběr tématu (marketing),
- vytvoření realizačního týmu (manažer kurzu + autorský kolektiv),
- výběr a příprava potřebného množství tutorů,
- organizační zajištění studia (administrátor).

Vývoj kurzu DiV představuje

- zpracování studijního „balíčku“ a jeho odborné posouzení po stránce obsahové i didaktické (oponentní řízení).

Pilotní ověření kurzu DiV - většinou proběhne celý kurz s menší skupinou studujících (10 – 15 osob). Ti jsou průběžně žádáni o zpětnou vazbu, připomínky ke studijním oporám, náměty k organizaci studia aj.

Evaluace a hodnocení kurzu DiV se sestává z

- zhodnocení pilotního kurzu – hodnocení tutorů, studujícími, organizátory),
- provedení potřebných úprav a změn,
- finanční kalkulace a stanovení výše školného,
- zajištění nabídky a propagace studijního kurzu (promotion).

Některé tyto aktivity na sebe navazují, jiné mohou probíhat současně. Přípravě kurzu by však měl být věnován dostatek pozornosti a času. Každá dodatečná úprava již hotového kurzu způsobuje problémy studujícím i organizátorům studia a předělávání již hotových studijních opor zvyšuje náklady na kurz.

4.2.1 Návrh kurzu DiV

... analýza současného stavu řešení ...

Tato etapa vytváření distančního vzdělávacího produktu je zahájena **analýzou stávající situace**. Analýze je podrobena vzdělávací organizace i okolní vzdělávací organizace, s cílem vytipovat kurzy a programy (ať již graduální nebo kurzy celoživotního vzdělávání), které je vhodné a především potřebné převést do distanční formy. Je nutné zjistit, jaké vzdělávací obsahy požaduje trh práce a mají o ně zájem potenciální studenti. Důležitým hlediskem při výběru programů a kurzů je předpokládaná efektivita distanční výuky.

Dalším krokem je **analýza potřeb a požadavků** potencionálních studentů. V úvahu je třeba brát jejich věk, kulturní zázemí, zkušenosti, zájmy a úroveň vzdělání. Je třeba vzít na vědomí to, že skupiny studentů se budou skládat ze studentů s odlišnými charakteristikami. Pokud je to možné, měli by se potencionální studenti

kontaktovat, např. formou návštěvy vzdělávací instituce.

Pro každý vzdělávací program či kurz je třeba stanovit vzdělávací cíle, vytvořit anotace jednotlivých kurzů a charakterizovat profil absolventa.

Neméně důležitý je i návrh organizačního, technického a finančního zabezpečení vytvářeného programu či kurzu.

Úlohy k textu:

Domníváte se, že distanční vzdělávání je vhodné pro všechny obory? Zkuste se nad touto otázkou zamyslet a zodpovědět si na ni. Až poté čtete dál.

.....

.....

.....

.....

.....

Marketing DiV představuje aplikaci obecných zásad marketingu do prostředí DiV. Je to proces vytváření organizačních, personálních, prostorových a ideových podmínek, zajišťujících řízení vzdělávacího procesu distančními formami tak, aby jejich příprava a realizace odpovídala požadavkům trhu vzdělávání a trhu práce.

Je nutné zvážit, pro jakou cílovou skupinu a jakou vzdělávací aktivitu je vhodná distanční forma studia. V praxi to znamená:

- zjišťovat, co si klienti trvale přejí a požadují,
- přizpůsobovat služby vzdělávacího zařízení těmto přáním a očekáváním
- zajistit reklamu těmto službám a kontrolovat jejich kvalitu
- sledovat aktuálnost požadavků a jim přizpůsobovat vzdělavatelskou činnost i v budoucnu.

V podmínkách českých škol se ocitáme ve dvou odlišných situacích. Buď uvažujeme o **transformaci** existujícího studijního programu (kurzu) do distanční podoby, anebo chceme vytvořit **nový studijní program** či kurz, jehož prezenční forma zatím neexistuje. V *prvém případě* jsou didaktické cíle víceméně známy a naším úkolem je doplnění marketingu a propagace. Ve *druhém případě* musíme navrhnout **profil absolventa**, od něj odvodit **cíle studia** a charakterizovat **adresáty** (zpravidla v rámci

dospělé populace), tj. zjistit co nejvíce relevantních údajů. Tento druhý postup je v zásadě stejný jako v případě konstrukce studijního programu v rámci denního (prezenčního) studia.

... sestavení realizačního týmu ...

Další částí návrhu kurzu je vytvoření realizačního týmu. Požadavek týmové práce je v případě projektu distančního programu (kurzu) naprosto nezbytný. Pro vytvoření kvalitního kurzu je nezbytná týmová spolupráce několika odborníků, jejichž role je nezaměnitelná a nezastupitelná. Zahraniční i domácí zkušenosti ukazují, že tento pracovní tým by měl mít následující podobu (zachycena v tabulce č. 3).

Tabulka č. 3: Realizační tým DiV (Zlámalová, 2008, str. 62)

FUNKCE	POPIS ČINNOSTI
manažer kurzu	Vybírá tým spolupracovníků, vypracovává projekt kurzu, koordinuje přípravu, uzavírá autorské smlouvy, sleduje termíny a finanční náklady, určuje oponenty, zodpovídá za konečný výsledek.
garant modulu	Vybírá autorský kolektiv pro modul, řídí a koordinuje práci autorského kolektivu, spolupracuje s pedagogem a kritickým čtenářem modulu, vybírá odborného oponenta a diskutuje s autorem jeho připomínky.
autor	Vytváří odborný obsah kurzu, metodicky zpracovává písemné materiály i další studijní opory. Zodpovídá za odbornou kvalitu modulu.
spoluautor	Podílí se na odborné a metodické náplni modulu, zpracovává části studijních materiálů.
pedagog (metodik)	Kontroluje kurz po stránce didaktické, zodpovídá za didaktické zpracování a aplikaci metodiky DiV.
studující (kritický čtenář)	Neodborník, který průběžně testuje vznikající materiály po stránce jejich sdělitelnosti, srozumitelnosti a uspořádání. Studující pilotního (zkušebního) kurzu.
oponent	Odborník v daném předmětu, který posoudí odborný obsah studijní opory a dodá odborné připomínky a náměty.
grafik a SW technik	Odborníci, kteří vyřeší grafické úpravy textu, případně zodpovídají za úpravy a umístění textu do elektronického prostředí.

Hlavním úkolem týmu pověřeného tvorbou kurzu je:

- stanovení **cíle studia**, z toho plynoucí **rozsah studia**, jeho **rozčlenění** a rozvržení studijní zátěže,
- specifikace cílové skupiny, pro kterou se studijní produkt vytváří,
- provedení finančního rozboru nákladů nezbytných na přípravu studijních textů a dalších studijních opor a na realizaci pilotního kurzu.

... tvorba studijních textů ...

V další fázi jsou vypracovány autorské smlouvy pro autory textů, oponenty a další odborníky, kteří se na přípravě studijních opor podílejí. V této fázi je také nutné smluvně ošetřit autorská práva autorů distančních textů vzhledem k tomu, že množství vydávaných učebních pomůcek může být velmi variabilní podle poptávky po studiu, mohou se dodatečně přidělovat další výtisky, může se studium otevírat nepravidelně apod. Distanční studijní texty také většinou nejsou v běžném prodeji, nebo jsou jen v omezeném počtu pro zájemce z prezenčního studia. Před započítím této práce **je vhodné seznámit se s autorským zákonem** (Zákon č.121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů).

Autoři kvalitního distančního textu nebo jiné studijní opory (Zlámalová, 2008, str. 65) by měli být velmi dobře finančně ohodnoceni, protože je to velmi náročná práce, vyžadující nejen odborné obsahové znalosti, ale také dovednosti napsat text metodicky vyhovujícím způsobem. Musí být při své práci velmi kreativní a dobře motivovaní.

Před započítím autorských prací na samotných studijních materiálech je třeba také pečlivě zvážit, s ohledem na vlastnosti a znalosti a potřeby cílové skupiny:

- jak bude program sestaven,
- jaká bude jeho obsahová náplň,
- do jaké hloubky se budou jednotlivé předměty probírat,
- jak budou na sebe navazovat,
- kde se budou případně obsahy prolínat, do jaké míry a proč,

- v jakých modulech (předmětech) a v jakém rozsahu bude součástí kurzu zvládnutí konkrétních dovedností.

Úlohy k textu

V předcházejícím studiu jste se jistě učili, co jsou to vzdělávací cíle, jaký mají význam a jak se stanovují. Pokuste se formulovat obecné požadavky na stanovení vzdělávacích cílů (a teprve potom čtete další text):

.....

.....

.....

.....

Vzdělávací cíle by měly být (uved'te příklady k jednotlivým vlastnostem):

konzistentní.....

přiměřené.....

jednoznačné.....

kontrolovatelné.....

Z hlediska míry obecnosti je vhodné rozdělovat cíle na obecné, dílčí a specifické.

Úlohy k textu

Uved'te příklady formulací:

obecného.....

dílčího.....

specifického.....

cíle a uvažte, jak byste kontroloval(a) jejich plnění (splnění).

Průvodce studiem

Tato část byla spíše o opakování Vašich znalostí a věřím, že Vám nedělala velké potíže. Ale je dobré si občas vzpomenout, co jsme se učili v jiném předmětu a dát to do souvislosti s konkrétním případem využití, že?

4.2.2 Vývoj kurzu DiV

Pro každý kurz je nutno vytvořit obsah kurzu a posoudit stávající výukové materiály, které je možno použít či modifikovat pro potřeby distančního vzdělávání. V etapě vývoje je pro každý kurz vytvořen výukový balík. Výukový balík se opírá o texty, které budou doplněny multimediálními pomůckami, demonstračními aplikacemi, audiovizuálními programy, atd. Výkladové části musí být doplněny množstvím příkladů, praktických úloh a zpětnovazebních aktivit. Studijní balíček je odborně posouzen po stránce obsahové i didaktické. Posouzení se děje na základě oponentního řízení.

Z předchozí etapy jsou vymezeny hlavní cíle a lze přistoupit:

- k určení vstupních vědomostí a dovedností, tj. zcela základních požadavků na zájemce o studium
- k sestavení osnovy modulu,
- k psaní učebního textu dle pravidel pro distanční studijní texty (bude podrobněji v dalších kapitolách).

Důležité je pamatovat na jednotnou grafickou úpravu celého textu (rámečky, vynechávky, kurzívy, různé velikosti písma, nadpisy, kontrolní otázky, marginální poznámky, vysvětlivky, piktogramy atd.). Samozřejmostí je požadavek na věcnou správnost, často dosahovaný kritickým čtením textu externími odborníky (kolegy autorů) ještě před vlastní recenzí. Posledním z požadavků je příprava podrobných metodických poznámek pro tutora. Podrobněji se pravidlům pro tvorbu distančních studijních textů věnujeme v následující kapitole č. 7 – *Metodologické prvky distančních textů – struktura kapitoly*.

Při hodnocení vytvářených studijních opor, zejména textových, se často využívá tzv. „kritický čtenář“. Text přečte neoborník v dané problematice, posoudí jeho srozumitelnost a sdělitelnost, vytipuje obtížné či nesrozumitelné pasáže (kde měl potíže s chápáním textu, kde se musel zastavit, vracet k předcházejícímu textu či s někým se radit).

V další fázi je zpravidla organizován tzv. **pilotní kurz**, který se uskuteční s omezeným počtem zájemců o studium. Uzlové fáze průběhu kurzu i výsledky jsou zaznamenávány a kurz je ještě jednou upravován - a to nejen z hlediska obsahu a

struktury učiva, ale také z hlediska administrativního, organizačního a pedagogického zajištění.

4.3 Pilotní ověření a hodnocení kurzu DiV

Nejlepším způsobem ověření kvality nového distančního vzdělávacího produktu a připravenosti vzdělávací instituce jej realizovat, je organizace a vyhodnocení **pilotního kurzu**. Rozumíme tím první cyklus studia, realizovaný na menším počtu studujících (optimální počet je 20 jedinců rozdělených do dvou skupin, každá vedená jedním tutorem). Tito studující většinou neplatí náklady spojené se studiem, zato však pravidelně a velmi pečlivě vyhodnocují každou etapu svého studia, hodnotí kvalitu studijních pomůcek, srozumitelnost textu, množství, kvalitu a efektivitu testů, úroveň prezenčních částí studia a nezbytnost jejich zařazení do studijního programu, úroveň činnosti tutorů a kvalitu zajištění studia administrátorem kurzu atd.

Hodnocení studia zahrnuje posouzení poznatků získaných během studia (vědomostí, dovedností - jejich správnosti, struktury, hloubky, podrobnosti a použitelnosti) formou samostatné práce, zkoušky nebo testu a vyjádřené kvalitativní a/nebo kvantitativní formou.

Distanční vzdělávání (DiV) je založeno na specifickém přístupu ke studujícím. Do evidence výkonů studujících jsou zahrnuty nejen zkoušky, ale též průběžné hodnocení samostatných prací. Evidence výkonů a jejich vyhodnocení je použito pro inovaci kurzů a pro poradenství studujícím, u kterých vznikají např. studijní potíže. Z hlediska časového a věcného rozlišujeme:

- **Soustava otázek**, námětů k úvahám, malých případových studií, příkladů, doplňků textu (např. vynechaných klíčových pojmů nebo výsledků výpočtů) ve studijních materiálech. Jejich cílem je poskytnout studujícím bezprostřední vnitřní zpětnou vazbu o dílčích výsledcích jejich učení (proto jsou uvedena - např. na konci kapitol - modelová řešení resp. odpovědi - tzv. klíč).
- **Zadání samostatných prací** (POT, kontrolní úkol apod.). Řešením je písemná práce. Umožňuje posoudit zvládnutí ucelené části učiva. Správná

řešení se zásadně nikde a nikdy neuvádějí. Povinností studujícího je odeslat tutorovi správně formálně upravená a vypracovaná zadání v termínech, uvedených ve studijním průvodci. Předložená vypracování úkolů tutor zhodnotí a okomentuje, případně ohodnotí známkou. O způsobu hodnocení musí být studenti předem informováni. Tutor mívá na starosti skupinu o maximálním počtu 20 studujících. Četnost písemných prací studujících bývá v závislosti na předmětu studia od 3 do 7 za semestr.

Poznámka: samostatná práce bývá také označována podle anglického vzoru jako TMA, čili Tutor Marked Assignment (tutorem známkováná práce). V českém prostředí se nejčastěji používá označení POT, čili Práce opravovaná tutorem).

- **Zkouška** z daného předmětu je zařazována na závěr kurzu. Také u distanční formy studia je zařazována zpravidla na závěr kurzu, semestru (roku) a obvykle je vykonávána testem. V případě vysoké důležitosti certifikátu může být konána prezenčně. Platí vždy, že její obsah, průběh a hodnocení výsledků musejí být identické se zkouškou konanou u stejného kurzu v prezenční formě studia.

K hodnocení pilotního běhu se vesměs používá dotazník s konkrétními otázkami, nebo metoda řízeného rozhovoru s absolventy pilotního distančního kurzu. Po ukončení pilotního kurzu administrátor studia spolu s manažerem kurzu vyhodnotí všechny poznatky a po dohodě s autory jsou provedeny potřebné úpravy a doplňky studijních opor a korekce v organizačním zajištění studia

4.4 Finanční náklady

Součástí tvorby studijních programů a kurzů je podrobná ekonomická rozvaha. Efektivita distančního studia vyžaduje mj. relativně velké počty studujících (dle údajů některých distančních vzdělávacích institucí se vstupní náklady na distanční formu studia vrátí vzdělávací instituci, pokud kurz vystuduje alespoň 300 studujících). I z tohoto důvodu je nutná a nezbytná **všeobecná informovanost** o studijních příležitostech tohoto druhu. (Zlámalová, 2008, str. 67)

Část pro zájemce

*Přesto, že je distanční studium v některých velkých a bohatých státech (Velká Británie, Francie, Německo) velmi rozšířené a studující platí školné, neobejde se bez **státních dotací**, které představují velkou část nákladů. Nákladové kalkulace zahrnují autorské honoráře, odměny odborných, technických i administrativních zaměstnanců, výrobní náklady na tvorbu multimediálních studijních pomůcek, skladovací, vydavatelské a distribuční výdaje (poštovné), pronájem místností pro tutoriály (cvičení, laboratoře, náklady na zveřejnění studijní nabídky apod.). Zejména **počáteční náklady** do budování administrativních center pro distanční vzdělávání, sítě studijních středisek i jejich vybavení, příprava prvních textů a dalších pomůcek jsou velmi vysoké. Proto se DiV financuje z **více zdrojů** (zahraniční podpůrné projekty, školné, výroba pomůcek i pro jiné uživatele, prodej studijních materiálů v komerční síti prodejen odborných publikací a učebnic apod.).*

Do finančních nákladů je třeba započítat náklady na:

- řízení přípravy studia,
- honoráře autorů, případně na jejich zaškolení v metodice DiV,
- přípravu tutorů nebo zaškolení učitelů pro pedagogickou práci s distančními studenty,
- tisk a výrobu učebních opor,
- realizaci pilotního kurzu,
- pořízení nezbytných ICT, včetně nákladů na případný nákup LMS nebo jeho tvorbu (technici, programátoři), náklady na správce LMS,
- režie pro přípravu studia.

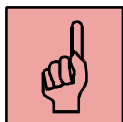
Průvodce studiem

Tato kapitola byla stěžejní pro pochopení přípravy DiV. Pokud jste dočetli text až sem a splnili průběžné úkoly, zasloužíte si zajisté odměnu ve formě odpočinku nebo něčeho, co je Vám milé a příjemné. Pak se pusťte do další kapitoly. Ta bude o průběhu distančního vzdělávání.

Shrnutí

Tvorba DiV kurzu se dělí na čtyři části (návrh a analýza, vývoj, implementace a hodnocení spolu s evaluací). Návrh kurzu zahrnuje analýzu potřeb a požadavků, sestavení realizačního týmu. Poté následuje tvorba studijního obsahu (dle metodiky tvorby studijních opor). Výsledkem přípravy je sestavení kompletního výukového materiálu a jeho oponování před reálným nasazením do výuky.

Pojmy k zapamatování

pilotní kurz, finanční náklady, organizace strategie výuky

Kontrolní otázky

Jaké jsou základní etapy při tvorbě modulu DiV?

Kteří členové tvoří realizační tým DiV?

Jaké jsou hlavní znaky graficky orientované struktury DICV?

Korespondenční úkol

Zamyslete se nad tím, jak je tomu u nás s financemi pro distanční vzdělávání – z jakých zdrojů a jakým způsobem je zabezpečeno. Úvahu, podloženou skutečnými fakty, v rozsahu maximálně 2 strany, zašlete k ohodnocení.

5 Průběh a specifika distančního vzdělávání

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- popsat průběh studia v distančním kurzu, modulu, předmětu,
- zhodnotit výsledky dosažené touto formou studia,
- definovat specifika DiV,
- určit rozdíl mezi DiV a klasickou výukou.

Klíčová slova

tutoriál, samostatná práce, korespondenční úkol

Čas na prostudování kapitoly

60min

Distanční vzdělávání vyžaduje specifický přístup ke studujícím, pro který je charakteristická

- maximální možná míra podpory studujících při samostatné práci,
- minimalizace ohrožení sebedůvěry studentů,
- maximální mobilizace jejich studijního úsilí.

Toho dosahujeme řadou promyšlených pedagogických postupů a vysokými nároky na didaktické zpracování studijních opor. Tato kapitola bude napsána tak, jako byste byli budoucí studenti DiV a měli byste se připravit na toto studium.

5.1 Průběh studia – pedagogický postup

Studium probíhá převážně mimo učebny vzdělávací instituce, nejčastěji v domácím prostředí. Osobní setkávání studujících s konzultantem (tutorem) je pro zdárný průběh studia velmi žádoucí, a proto se pořádají tzv. tutoriály. **Tutoriál je** dvou a tří

hodinové prezenční setkání studijní skupiny s jejich tutorem. Je předem ohlášen a zakomponován do studijního programu daného studijního modulu. Na tomto setkání však **neprobíhá vlastní výklad** studijní problematiky, nepřednáší se.

Hlavním cílem tutoriálu je **diskuse nad konkrétní částí** prostudované problematiky, vyjasnění obsahu studia, prodiskutování vlastního názoru, řešení praktických cvičení apod.

Vedlejším cílem tutoriálu je **pedagogická podpora studia** – studující musí přijet na tutoriál připraven, musí mít nastudovány danou problematiku.

Tutoriál plní také funkci **společenskou** – studenti se seznámí mezi sebou a naváží osobní kontakty, poznají svého tutora a případně i administrátora studia. Přes všechny výhody distanční komunikace je osobní setkání na tutoriálu velmi důležité a vyplatí se jej využít. Počet nabízených tutoriálů je variabilní a záleží na náročnosti daného předmětu a také na autorech studia, kolik takových setkání zakomponují do studijního procesu. Mohou být tutoriály povinné, ale i nepovinné, které využijí pouze ti studující, kteří mají objektivní potřebu takového setkání. To vše se ale dozvíte hned na začátku studia, včetně termínů tutoriálů a místa jejich konání. **Pamatujte však, že tutoriál není určen k výuce, hlavním** posláním je diskuse, konzultace, případně řešení praktických cvičení.

Kromě tutoriálů může být součástí distančního studijního programu (kurzu) také **pracovní seminář**, věnovaný konkrétnímu studijnímu tématu, souvislá laboratorní či dílenská cvičení nebo letní škola. Většina těchto prezenčních výukových prvků je zařazována do studia tam, kde je součástí studovaného obsahu také získání určitých dovedností – trénink dovedností. Mohou to být např. laboratorní experimenty stejně jako trénink komunikačních dovedností či dovednost pracovat s určitým přístrojem apod. Velmi často se tyto dovednostní prvky zařazují na konec studia, kdy jsou již účastníci teoreticky připraveni na zvládnutí praktického bloku. Ten se realizuje jako tzv. letní škola.

Letní soustředění **tzv. letní škola** se koná většinou v době letních prázdnin, kdy studenti denního studia uvolňují laboratoře a cvičebny. Tehdy se ve škole organizují letní školy pro účastníky distanční formy studia. Bývají to týdenní až dvoutýdenní setkání. Studující v této době realizují blok praktických cvičení a tím

splní stejné obsahové požadavky jako studenti denního studia. Také letní škola, její termín a délka musí být oznámena na začátku studia, protože se vždy jedná o povinné soustředění! Distanční studenti s tím musí počítat ve svém osobním časovém plánu (např. si musí naplánovat dovolenou).

5.1.1 Harmonogram studia – rozvržení studia

Hlavním faktorem úspěchu při distančním studiu je **vlastní aktivita studujícího**. Studující by si měl umět vybírat a přizpůsobit rozvrh a tempo učení obsahu studia. Základem úspěchu distančního studia je taktéž volba vhodných podmínek učení. V distančním studiu se studující může učit vlastním tempem především v domácích podmínkách nebo, pokud je mu to umožněno, tak i v zaměstnání. Učí se v době, kdy se mu to nejlépe hodí. Tempo i styl učení má každý z nás různé. Základem efektivního studia - a pro samostatné studium to platí zvláště - je pravidelnost. Pravidelné menší studijní dávky si každý studující sám rozvrhne podle svých možností. Vyplatí se ujasnit si hned na začátku studia, kdy a kde se komu studuje nejlépe a nejefektivněji. Někteří jsou tzv. noční ptáci, kteří se dokáží soustředit na studium a efektivně studovat spíše ve večerních a nočních hodinách, starší lidé často dávají přednost časným ranním hodinám, kdy jsou odpočinutí a nejčilejší. Někteří lidé mohou efektivně studovat v každém prostředí (v dopravním prostředku, v čekárně u lékaře apod.). Jiní zase potřebují k efektivnímu studiu klidné prostředí, pohodlí a prostředí „svého pracovního stolu“ apod. Zejména dospělí studující, kteří již nemají předcházející studijní návyky, by si měli vypracovat pevný studijní režim a minimálně jej měnit!

Termínem **harmonogram studia** označujeme organizační zajištění a samotné řízení výuky. Vzdělávací instituce, která realizuje distanční formy studia, explicitně stanoví organizační postupy studia, formy kontroly, formy a techniky kontaktu s institucí, popř. s tutor, určuje s větší či menší přesností časové termíny při postupu vzdělávání a kritéria úspěšnosti studia. Řízení výuky v konkrétním programu či kurzu pak doplňuje tutor o konkrétní termíny zasílání samostatných prací, konání tutoriálů, atd. Některé vzdělávací instituce i tyto činnosti řeší centrálně a tutor pracuje s přesně vypracovaným harmonogramem jednotlivých kroků při studiu kurzu či předmětu.

V organizačním harmonogramu studia by neměl chybět

- časový plán a způsob odesílání studijních materiálů a pomůcek studentům;
- způsob zpracování samostatných úkolů, jejich vyhodnocování a dodržování termínů;
- formy a termíny konzultací s tutorý;
- formy a termíny tutoriálů včetně konkrétního vymezení témat a problémových oblastí, které budou na tutoriálu diskutovány;
- organizace prověřování dosažených výsledků a závěrečných zkoušek (termíny a metody prověřování).

Pokud je k řízení výuky využíváno LMS, má vzdělávací instituce a samozřejmě především tutor k dispozici mnoho účinných nástrojů, jak efektivně řídit výuku, sledovat studentovy pokroky, event. problémy a nedostatky při studiu.

Výhody řízení výuky pomocí LMS

- snadnější správa uživatelů a kurzů;
- flexibilní zveřejňování informací o vzdělávacích možnostech;
- snadná realizace zápisů do kurzů, event. poplatků;
- dostupné statistiky a vyhodnocování, certifikace;
- podpora práce tutora, veškerý servis, vše v prostředí LMS;
- přehled o jednotlivých studujících v reálném čase, přehled o všech aktivitách studentů, a o postupu při jejich studiu.

Obecný časový harmonogram DiV studia je schematicky znázorněn v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4: Základní schéma průběhu distančního studia (Zlámalová, 2008, str.53)

Vstupní seminář (Úvodní tutoriál)	Samostatné studium	Tutoriály	Samostatné studium	Závěrečný seminář
Studenti jsou seznámeni s cíli studia; strukturou a obsahem kurzu. Jsou jim předloženy doporučení jak studovat. Seznámí se s tutorý, konzultanty a studujícími. Je jim předložen, případně diskutován s nimi, časový harmonogram studia.	Studenti studují materiálu pomůcky; vypracovávají zadané korespondenční úkoly a testy. K dispozici jsou jim konzultace s tutorý (email, prostřednictvím diskusních fór v LMS, nebo i prezenční konzultace).	Jsou organizovány tutoriály, jako povinná či nepovinná setkání studujících s tutorem. Na nich se NEPŘEDNÁŠÍ, ale trénují se dovednosti, laboratorní cvičení, provádí se skupinové práce, probíhají odborné diskuse a zodpovídání dotazů zúčastněných studentů.	Průběžně dochází k pokračování ve studiu materiálů; vypracovávání dalších zadaných prací (TMA) a jsou poskytovány v případě potřeby další konzultace.	slouží většinou k prezentování případných úkolů, písemným testům a prezenčním zkouškám (slepým nebo naostro). Nezbytnou součástí je hodnocení kurzu a jeho evaluace.

Distanční studium, jeho průběh a výsledky jsou ovlivňovány řadou vnějších a vnitřních činitelů. Následující tabulka znázorňuje činitele mající vliv na učení:

Tabulka č. 5: Činitele ovlivňující učení (Vejvodová, str. 154)

vnitřní činitelé	studující	motivace autoregulace vědomosti, dovednosti, návyky psychické procesy a vlastnosti metody učení
vnější činitelé	sociální prostředí	postoje ke vzdělávání osobní vztahy emoční atmosféra konflikty
	vzdělávací instituce	proces vzdělávání (organizace, cíle, metody, hodnocení, ...) pedagog (vlastnosti, metody, osobní postoje, ...) učivo (obtížnost, zajímavosti, aplikace v praxi, ...)
	společnost	podmínky ekonomické, politické a kulturní
	životní prostředí	podmínky přírodní, mikroklimatické a chemické

Tito činitelé výuku pochopitelně z určité části ovlivňují, stěžejní činitelem ovlivňujícím výsledky je však studující sám.

5.1.2 Samostatné práce v DiV

Samostatná práce v DiV je velmi používaným a důležitým pedagogickým prvkem. Může mít několik podob – od krátkého písemného „**kontrolního úkolu**“, který pošlete svému tutorovi k hodnocení až po **rozsáhlé samostatné práce** typu případové studie, eseje, **závěrečné ročníkové práce** apod. Zadáání samostatné práce by mělo být vždy velmi přesné a jasné po formální i obsahové stránce a vždy má mít **přesný termín odevzdání**. Splnění termínu odevzdání písemných úkolů a prací je **základní studijní povinností**. Tutor obdrží ve stejnou dobu k opravě úkoly od všech kolegů studijní skupiny a proto je zcela možné, že jeho hodnocení student získá s určitým odstupem. Většinou to je do tří dnů, ale nejpozději do 1 týdne. Konkrétní pravidla bývají dohodnuta s tutorem na vstupním tutoriálu. Platí však, že zpětná vazba musí být rychlá, jinak o ni studující ztrácí zájem.

Ze zadání samostatné práce by měly být patrné

- formální požadavky na úpravu práce,
- obsah práce,
- užívání správné terminologie,
- členění práce,
- jazyková úprava.

Formální požadavky na úpravu práce

jsou informace o tom, v jaké podobě se má práce podat, např. zda má být vázaná, v kolika exemplářích, zda se trvá na tom, aby jeden z exemplářů byl originál, jaká se požaduje grafická úprava. Jak má např. vypadat titulní strana, v jakém textovém procesoru má být práce napsána, zda se mají nechávat okraje, zda je možno práci zaslat jako e-mail, fax, atd.

U krátkých prací opravovaných tutorem (korespondenčních úkolů) je stěžejní formulace zadání. Dodržení formálních požadavků může být stejně důležité, jako kvalita práce samé. Pokud je v zadání uveden rozsah např. maximálně 500 slov, neočekává tutor 3 stránkové práce. Naopak překročení rozsahu bude hodnotit negativně. Formální projevy se též snadněji a jednoznačněji hodnotí. Důležitá je

také jazyková úroveň. Chyby v gramatice a pravopisu (opět formální aspekt) se snadněji najdou a mohou ovlivnit hodnocení kvality práce, i když oba typy hodnocení by měly být nezávislé.

Obsah práce

Při psaní je třeba mít na mysli to, **k čemu** je práce určena, o čem má pojednávat. To je v podstatě jednoduché, pokud je probíraná tématica vysvětlena ve studijních materiálech. Opsat to, co již někdo napsal, nesmíme, můžeme jen citovat, případně odvolat se i na jiné autory a ukázat na možnosti aplikací, přivést k citovaným informacím nějaký svůj vklad, podíl.

Užívání správné terminologie

Odborná terminologie je základem každého zpracovávaného tématu. Velmi záleží na tom, jak používáte odbornou terminologii. Četnější jsou spory terminologické, než faktické. Zkontrolujme si proto, zda tutéž věc pojmenováváme vždy stejným způsobem. V opodstatněných případech můžete zvolit svou terminologii, ale nejprve ji předem definujeme.

Členění práce

Struktura odborné práce je buď přesně specifikována v zadání úkolu, nebo mívá obvykle toto členění (týká se zejména rozsáhlejších studentských prací např. zápočtových):

- Úvod - shrnutí problému, jeho historie a přístupů k němu.
- Metodologický a metodický rozbor - úvahy o tom, jaký postup vzhledem k dané situaci, lze pokládat za optimální a proč.
- Popis údajů - prezentace faktů, výsledků.
- Rozbor výsledků - možné souvislosti, které jsou pro řešení závažné.
- Diskuse - zamyšlení nad tím, které aspekty zůstávají řešením nedotčeny a popř. jak by je bylo možno v budoucnosti řešit.
- Závěr - stručné shrnutí obsahu a výsledků.
- Seznam použité literatury.

Jazyková úprava

Na závěr si každou svoji písemnou práci pečlivě přečtěme a zkontrolujeme, než ji odešleme. Celkový dojem dělá mnoho a gramatické či stylistické chyby, překlepy či užívání jazykové hantýrky může výrazně ovlivnit celkové hodnocení Vaší práce. Zejména elektronický text bývá často plný nedostatků, kterých si však lépe všimnete při čtení z tištěného textu.

5.1.3 Konzultace s tutorem

Na začátku studia je každé studijní skupině (asi 20 členná skupina studentů) přidělen konzultant = tutor. Tutorem se nejčastěji stává učitel nebo odborník z praxe, který je však pro toto své pedagogické působení náležitě vyškolen. Studující mají možnost s ním během studia prakticky neomezeně komunikovat a řešit své studijní obsahové i věcné problémy. Komunikace studujících s tutorem během studia může být značně různorodá, protože kromě přímého osobního kontaktu při tutoriálu probíhá nejčastěji elektronicky, případně telefonicky. Komunikace se týká sestavení studijního programu (povinných, volitelných, výběrových předmětů, v některých případech i tvorby časového studijního plánu – studující si sám, dle svých časových možností, navrhne termíny pro odevzdávání úkolů, ty jsou pro něj pak závazné), průběhu a výsledků studia (odborných konzultací), zkoušek, námětů, obsahu, struktury a hodnocení samostatných prací (včetně jejich konceptů), vyplňování a sběru dotazníků či anket aj.

5.1.4 Zkouška v DiV

Zkouška je zlomovým momentem celého studia a ověřuje konečnou kvalitu práce studujícího v průběhu studijního období. Pro většinu studujících, zejména však pro starší dospělé, je zkouška velkým stresovým momentem. Proto by měl být distanční studující předem informován o tom, **co** se bude požadovat u zkoušek, ale též **jakým způsobem** budou zkoušky probíhat. Někdy bývá studujícímu nabídnuta možnost vykonání tzv. **slepé zkoušky**, tedy např. vypracování varianty zkuškového testu v časovém limitu apod.

Na rozdíl od ostatních částí studia jsou závěrečné zkoušky konány z pochopitelných důvodů **prezenčně**, nemusí však probíhat individuálně. U vysokoškolského studia platí, že studující distanční formy studia vykonají zkoušku

ve shodném rozsahu i obsahu jako studenti prezenční formy studia.

Zkoušení v distančním studiu je na rozdíl od tradičního vzdělávání zaměřeno nejen na obsah, ale i formu zkoušení. Protože distanční vzdělávání vychází více z potřeb praxe, nevyžaduje pouhé memorování vědomostí, ale klade spíše důraz na **samostatné řešení problémů**.

5.1.5 Hodnocení průběhu a výsledků studia

U distanční formy studia je kladen velký důraz na průběžné hodnocení výsledků studia. Průběžné hodnocení je součástí rozsáhlého studijního servisu a pomáhá studujícímu získat zpětnou informaci o tom, zda správně postupuje.

Při hodnocení studia jde o kvalifikované posouzení poznatků získaných během studia (vědomostí, dovedností - jejich správnosti, struktury, hloubky, podrobnosti a použitelnosti) formou písemné samostatné práce, zkoušky nebo testu a vyjádřené kvalitativní (písemné hodnocení) nebo kvantitativní (známka či počet bodů) formou. Z hlediska časového a věcného oddělení jednotlivých etap hodnocení výsledků rozlišujeme tyto prvky hodnocení:

- **soustavu otázek, námětů k úvahám**, malých případových studií, příkladů, doplňků textu ve studijních materiálech. Jejich cílem je poskytnout studujícím bezprostřední, okamžitou vnitřní zpětnou vazbu o dílčích výsledcích jejich učení. Na konci kapitol je většinou klíč k řešení. Pro dobré a úspěšné zvládnutí studia je nutné tyto prvky zpětné vazby využívat a při studiu je nepřeskakovat! Fakt, že nikdo plnění těchto úkolů nekontroluje, neznamená, že jsou v textu zbytečné.
- zadání **samostatných prací** opravovaných tutorem (**POTů**). V některých studijních oporách se setkáte s označení **korespondenční úkol**, jinde zase s anglickou zkratkou **TMA** (tutor marked assignment). Řešením je písemný elaborát představující samostatné cvičení, který vychází z přesného zadání, většinou uvedeného na konci příslušné studijní jednotky (kapitoly nebo části studijního textu). Umožňuje posoudit **zvládnutí ucelené části učiva** nezávislou osobou (**vnější zpětná vazba**). Správná řešení se zásadně nikde v textu neuvádějí. Povinností studujícího je **odeslat tutorovi** správně formálně upravená a vypracovaná zadání

v předem stanovených termínech. Tato samostatně vypracovaná zadání či krátké průběžné úkoly tutor ohodnotí podle předem dohodnutých pravidel a podmínek jejich uznání.

- **zkouška** z daného předmětu. Většinou je vykonávána prezenčně. Její obsah, průběh a hodnocení výsledků musejí být identické se zkouškou u prezenční formy studia (ve stejném nebo srovnatelném studijním programu, kurzu či modulu).

5.2 Studijní opory, návody a průvodci studiem

Studijní materiál a obecně opory pro samostudium jsou většinou doplněny o tzv. průvodce studiem. Nejedná se o nic jiného, že o podrobnější popis toho co je to DiV, co studující v rámci daného DiV kurzu čeká, jaké je časové rozvržení úkolů a zkoušek, jak je časově omezeno jejich odevzdání, apod. V průvodci studiem se student seznámí s hodnocením jednotlivých dílčích úkolů, hodnocení závěrečné zkoušky.

Studijní opory (materiály) jsou v širším slova smyslu to veškeré studijní a informační zdroje, které jsou speciálně připravené a využíváné v distančním vzdělávání. Studijní oporou může být speciálně vytvořený studijní text, ale i celostátní učebnice, pokud je však doplněna o metodický návod či příručku, která by měla obsahovat především zpětnovazební aktivity pro studující (otázky, úkoly, cvičení, testy apod. včetně odpovědí a řešení k nim). Může jim být videozáznam či audiozáznam (např. pro studium jazyků), materiály pro domácí experimenty apod.

Studijní text distančního vzdělávání je tištěný nebo elektronický studijní materiál, metodicky (didakticky, resp. pedagogicky), psychologicky a graficky speciálně zpracovaný tak, aby v maximální míře usnadňoval samostatné studium a umožňoval tzv. řízené sebevzdělávání.

Specifika textů DiV jsou odvozena od základních charakteristik distančního studia a od specifických podmínek, ve kterých studující pracují:

- geografická vzdálenost a izolace studujících,
- omezený čas pro studium,
- styk s tutorem zúžený většinou na písemnou formu.

Učební texty určené pro DiV jsou již na první pohled výrazně odlišné od běžných učebnic a skript. Nápadné je zejména členění textu, jeho grafická úprava, jeho „odlehčení“ pomocí obrázků, schémat, grafů, piktogramů a dalších názorných prvků. Podrobněji se o distančních oporách zmíníme v kapitole 7.

5.3 Rady a doporučení pro efektivní studium

Distanční forma studia je určena zejména dospělým studentům, kteří mají pro studium patřičnou motivaci, chtějí studovat a vědí, proč studují, dokáží se sami přinutit k učení, vytvořit si na učení čas a zvládnou studijní nápor. Jsou dostatečně zodpovědní sami k sobě. Vzdělávací instituce a zejména její pedagogové, jim budou v průběhu studia poskytovat všemožnou podporu, pomoc a rady, ale to hlavní je na každém studentovi.

Na začátku studia je doporučováno několik rad, které mohou pomoci zvládnout studium a usnadnit učení. Nabídněme je našim studentům a požádejme je, aby se snažili alespoň z části je splnit a dodržet:

- Zjistěte si, kdy je Vaše studium nejefektivnější. Někteří lidé jsou nejvýkonnější v samém počátku dne, jiní si ke studiu nasednou dříve, než jde rodina spát. Někteří preferují studium větších porcí ve dnech volna, jiní každodenní krátký úsek studia. Podaří-li se Vám stanovit svoji nejvýhodnější denní dobu pro studium, zvykněte si na ni a využívejte ji.
- Místo, které si vyberete ke studiu je stejně důležité jako denní doba. Někdo preferuje volný kout v kuchyni či obývacím pokoji, studovnu v knihovně nebo třeba vlastní kancelář na pracovišti (po pracovní době pochopitelně). Jestliže toto místo používáte pravidelně ke studiu, jste spíše schopni se zde zabrat do nerušené práce.
- Nepokoušejte se toho udělat příliš najednou. Maximální doba, po kterou většina z nás dokáže udržet pozornost, je okolo 30 - 40 minut. Snažte se registrovat, kdy vám pozornost začne klesat, a udělejte si přestávku! Pozitivně působí odměnit se po úspěšném dokončení studijní jednotky nebo zvládnutí nějakého důležitého úkolu.

- Nezapomeňte při učení dodržovat základní pravidla hygieny práce – kvalitní osvětlení pracovního místa, přestávky umožňující změnu polohy těla, pitný režim, dostatek čerstvého vzduchu aj.
- Pokud nemůžete zrovna přijít na odpověď na otázku nebo řešení úlohy, překonejte pokušení podívat se do „odpovědi“. Dostala by se vám sice do krátkodobé paměti, ale je málo pravděpodobné, že Vám zůstane v paměti dlouhodobé. Raději se vraťte k probrané látce a znovu si ji přečtete nebo, máte-li možnost, zeptejte se svých kolegů ze studijní skupiny.
- „Ptání se ostatních“ v žádném případě nepovažujte za podvádění. V běžném prezenčním studiu také všechny nejasnosti diskutujete s ostatními v plénu nebo během přestávek. Při distančním vzdělávání tento socializační prvek může někomu výrazně chybět a lze jej překonat pomocí telekomunikačních prostředků – telefon, skype, e-mail, chat.
- Nebojte se zeptat svého tutora. Ptát se učitele není hanba. Naopak učitel ví, že nad problémem přemýšlíte, a že máte zájem obsah správně pochopit. Preferujte písemné dotazy. Je to výhodné pro Vás i pro tutora. Při písemném vytváření otázky jste nuceni nad formulací mnohem více přemýšlet a to má své pozitivní dopady. Navíc na srozumitelnou otázku dostanete srozumitelnou odpověď. Tutorovi se těžko odpovídá, když se pouze dohaduje, na co se jej student vlastně ptá.
- Dodržujte termíny odevzdání písemných úkolů. V případě, že z nějakého objektivního důvodu nemůžete termín dodržet, informujte předem pedagoga a domluvte se s ním na náhradním termínu. Nedostanete se tak na „listinu dlužníků“, kteří mohou být následně za neplnění svých povinností sankcionováni.
- Dbejte na kvalitu písemných úkolů. Nejen obsah, ale také styl jazyka a gramatická správnost vypovídají o kvalitě Vaší studijní práce. Před odesláním úkolu si proto celý text pečlivě přečtete.
- Zajistěte si možnost účasti na tutoriálech. Jsou pro Vás z mnoha ohledů velmi důležité. Pokud nemůžete na tutoriál přijít, omluvte se předem tutorovi nebo garantovi studia. Náhradní termíny tutoriálů nejsou, co Vám

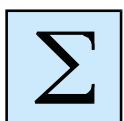
„uteče“ je nenahraditelné. Určitě se ale spojte s některým svým studijním kolegou a informujte se o průběhu a výsledcích tutoriálu.

- Ve studijních textech naleznete různé obrázky – piktogramy. Ty jsou zde proto, aby Vám usnadnily orientaci v textu. Každým obrázkem Vám chtěl autor něco sdělit nebo Vás na něco důležitého upozornit.

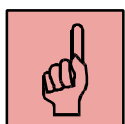
Průvodce studiem

Porozuměli jste celému probranému tématu? Pokud ano, tak gratuluji, jste šikovní a doporučuji Vám dopřát si nějakou tu odměnu. Pokud Vám nejsou některé části, nebo celá problematika, jasná, doporučuji se k ní vrátit a prostudovat si ji ještě jednou. Informace v této kapitole byly stěžejní a důležité pro pochopení následujícího učiva.

Shrnutí

Průběh DiV lze z chronologického hlediska přirovnat k výuce klasické – prezenční. Všechno většinou začíná přihláškou a zápisem ke studiu kurzu (modulu), pokračuje studiem (v případě DiV samostudiem) a plněním průběžných úkolů, vše je dovršeno zkouškou a hodnocením. V DiV kurzech je nahrazen pedagog konzultantem – tutorem. V DiV kurzu jeho nejvýznamnější funkce spočívá v průběžné komunikaci studujícími, podpoře jejich samostatného učení, kontrole výsledků samostudia a v neposlední řadě také ve správném vedení prezenčních tutoriálů.

Pojmy k zapamatování

tutoriál, letní škola, slepá zkouška, studijní text, studijní opora

Kontrolní otázky

Vysvětlete termín slepá zkouška.

Vyjmenujte a objasněte zásady tvorby a psaní TMA.

Které typy prezenčních setkání jsou uplatňovány v distančním vzdělávání?

6 Tvorba distančního studijního textu

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- vytvořit strukturu distančního studijního textu, se všemi jeho specifiky;
- charakterizovat hlavní části studijní opory určené pro DiV;
- najít rozdíly mezi klasickým studijním textem a textem pro DiV;
- vyjmenovat základní části a jejich formální náležitosti kapitoly studijní opory.

Klíčová slova

samostatná práce, distanční studijní opora, klíčová slova, glosář, piktogramy

Čas na prostudování kapitoly

60 min

Distanční forma studia se vyznačuje řadou metodologických odlišností od klasického prezenčního studia, základním prvkem je studijní text. Na jeho přípravu je kladen mnohem větší důraz, než je tomu u textu určeného k doplnění prezenční výuky. Skripta pro studenty prezenční výuky umožňují studentům shrnout a doplnit prezenční výuku, zopakovat si přednesenou látku a rozšířit si své znalosti nabyté během přednášek či výkladu učitele.

Distanční texty mají jinou úlohu. Jejich hlavním posláním je nahradit i vlastní výklad učitele. V tom je podstatná a hlavní odlišnost textů klasických a těch určených pro DiV. Distanční studijní text musí být zpracován tak, aby umožnil efektivní samostatné studium a zároveň podporoval řízení studia ze strany vzdělavatele.

6.1 Studijní text jako základ kvalitního DiV

Vytvořit text pro distanční vzdělávání je mnohem náročnější než napsat klasická skripta pro prezenční výuku. Je to z toho důvodu, že při tvorbě takového textu musíte mít neustále na paměti, že **student** bude většinou **studovat samostatně** a na svého tutora se bude obracet pouze v případech, kdy něčemu neporozumí. Distanční text musí být na rozdíl od klasických skript stručnější, přehlednější a srozumitelnější, ovšem ne na úkor odbornosti textu. Musíme ale pamatovat i na to, že existují hranice, které nelze překročit a u distančního textu je touto hranicí množství textu, kterým zahltneme studenta. Proto je potřeba **příliš obsáhlé učební opory dělit** do více modulů a celkově volit množství informací v těchto oporách obsažených. U textu určeného k samostatnému studiu je nutné pamatovat na to, aby byl vhodně metodicky doplněn o prvky, které nahrazují působení učitele při kontaktní výuce

Předtím, než začneme psát samotný distanční text, je nutné si uvědomit rozdíl mezi klasickými skripty a distančním studijním textem (tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: Rozdíly mezi klasickým a distančním studijním textem

Učebnice (skriptum)	Studijní text pro samostudium
Většinou nejsou formulovány studijní cíle a pokud ano, pak spíše jako učební cíle pro psaní učebnice a ne pro studující.	Cíle definují požadavky, kterých má studující po prostudování textu dosáhnout.
Text je rozdělen nestejněměrně, podle tématu, psán tak, aby byl co nejvíce obsažný a zhuštěný.	Text je členěn na studijní jednotky, které jsou rovnoměrněji rozděleny co do rozsahu a obsahu studované látky tak, aby odpovídaly časovým úsekům, kdy mají studující možnost se věnovat studiu.
Text je psán většinou lineárním způsobem.	Text je psán více strukturovanou formou, psán v kratších odstavcích, přiměřeně k úrovni schopností se učit. Je přehlednější a výrazně vizualizován (odrážky, číslování tučné písmo a kurzíva atd.)
Učebnice je psána jako materiál ke čtení, nikoliv aby se do ní něco vepisovalo.	V distančním textu jsou vynechána volná místa pro vpisování poznámek, odpovědí na otázky, názorů a připomínek, které studujícího napadnou při studiu.

Pro opakování je čtenáři nabídnuta jen malá nebo žádná pomoc.	Studující jsou vedeni k častému opakování nastudované látky.
Otázky k opakování (většinou bez odpovědí) se nejčastěji soustřeďují na konci kapitol.	Otázky vyžadující bezprostřední odpověď jsou často zakomponovány přímo do textu. Následný komentář autora umožňuje studujícímu zjistit, zda byly jeho odpovědi (závěry) správné – zpětná vazba,
Od studujícího se očekává pasivní příjem informací, které mu učebnice přináší.	Od studujícího se vyžaduje aktivní zapojení do procesu učení se, především řešením praktických úkolů a cvičení.
Učebnice většinou prezentují autorovy názory (závěry) k probíranému tématu a obecně přijaté odborné poznatky.	Studijní texty pro DiV jsou připraveny tak, aby maximálně vyhovovaly zjištěným potřebám cílových skupin studujících.
Autor předpokládá, že studenti mají zájem studovat dané téma, a že jsou tudíž motivováni pro jeho studium.	Studijní opory se snaží vyvolat zájem a potřebu studovat dané téma.
Didaktická výuka.	Učení se na základě zkušeností, které studenti mají z praxe.
Autor skriptu počítá s tím, že bude obsah přednášet a cvičit v rámci prezenční výuky.	Studijní textová opora v sobě zahrnuje prvky řízení studia.

(Bednaříková, 2004)

6.2 Základní struktura distančního studijního textu

Jaké zásady bychom jako autoři studijních textů pro DiV měli dodržovat?

- text by měl být jasný a přehledný, což je jednak otázkou výběru učiva, stylu a výrazů, ale současně je to záležitost struktury kapitol a typografické prezentace;
- učivo by mělo být v textu prezentováno především jasně, stručně, přehledně;
- obsah učiva by se měl omezit na základní teoretické vědomosti a doplněn praktickými příklady, kterými je lze vysvětlit a dokumentovat;
- text by měl být psán s cílem dosáhnout maximální srozumitelnosti a "čitivosti" (pomáhají tomu příklady, různá schémata, tabulky, přehledy, grafy, obrázky);

- nezbytné je nahrazení chybějící školní atmosféry dialogickým charakterem textu a prvky podporujícími aktivitu studujících (otázky, úkoly, úlohy, cvičení, testy – zejména autokorektivní). (Zlámalová, 2006)

Pro obsah a úpravu jednotlivých částí existuje několik zásad a doporučení, nad kterými je vhodné se pozastavit. Sepsány jsou v následující tabulce.

Tabulky č. 6 : Zásady a doporučení k jednotlivým částem studijní opory

ČÁST OPORY	POŽADAVEK
Titulní list	graficky přehledný, obsahuje jméno autora (ů)
Přehled o kurzu	základní informace, souvislosti
Úvod a poučení o studiu	průvodce textem, jak studovat (obecně i jednotlivé jednotky), odkazy na další zdroje informací (písemné i jiné), organizační pokyny k výuce
Učební cíle	obecné, rámcové cíle celého modulu (předmětu)
Další cíle	konkrétní, dílčí cíl pro danou učební jednotku (studijní dávku)
Začátek každé kapitoly (úvod)	a) vytýčení obecnějšího cíle pro kapitolu: „po prostudování budete schopni...“ b) vytýčení dílčího cíle - poznání toho a toho, naučení se.... c) 4-5 „řečnických“ otázek, které uvedou další text
Učební text	látka k prostudování.
Vzorová dílčí řešení	časté prokládání textu jednoduchými ilustračními řešeními
Písemné úlohy na konci kapitoly	otázky by neměly být formulované tak, aby k jejich zodpovězení bylo zapotřebí vrátit se o několik stránek dopředu a memorovat text – mají být formulovány problémově , tak aby donutily studujícího přemýšlet, konstruovat, hledat řešení, používat indukce a dedukce
Shrnutí	krátké, výstižné a upevňující shrnutí na konci každé kapitoly, závěrečný přehled na konci celého modulu.
Seznam doporučené literatury	je třeba uvádět nejen tituly, které mohu být značně rozsáhlé, ale spíše výběr konkrétních stránek (pasáží), doporučených k prostudování
Otázky k sebehodnocení	jsou umístěny na vhodném místě v textu, nejlépe na konci kapitoly nebo určitého studovaného celku, po jejich zodpovězení je studující informován o svých pokrocích
Odpovědi na otázky, klíč	vypracovaná kontrola k sebehodnocení

Samostatné práce (Práce opravované tutorem - POT)	Krátká písemná zadání, eseje, projekty, případové studie, testy zadávané v rámci textu. Tyto práce jsou průběžně hodnoceny tutorem a výsledky v nejkratší době sdělovány studujícím. Zahraniční literatura používá názvu Tutor Marked
Kontrolní otázky, test	Studující je vypracuje a posílá tutorovi. Záleží na charakteru a rozsahu látky a úvaze autora, zda budou testy vypracovávány a zasílány k opravě průběžně po dobu studia modulu, nebo až na
„Slepá zkouška“	Studující má možnost před závěrečnou zkouškou si ověřit, zda má dostatečné znalosti a dovednosti k jejímu úspěšnému složení
Glosář	Souhrnný výkladový slovník pojmů a definic, které jsou používány v textu a tam také průběžně vysvětleny
Dotazníky	Zjišťují připomínky, návrhy a hodnocení modulu studujícími. Jsou po ukončení studia zasílány nejčastěji administrátorovi kurzu.

Každá kapitola studijního textu se může skládat z následujících částí (je vhodné tuto strukturu dodržet v celém studijním textu) s tím, že povinně by měla obsahovat body 2-8:

1. uvedení do problematiky
2. studijní cíle
3. čas potřebný k prostudování
4. klíčová slova (na začátku nebo konci)
5. samotný text (učivo)
6. průvodce studiem (textem) - vstup autora do textu, kdy se studujícím (čtenářem) hovoří, radí mu, povzbuzuje jej, motivuje ke studiu, odvolává se na vlastní zkušenost a názory
7. shrnutí (sumář)
8. úkoly nebo otázky pro zpětnou vazbu, testy
9. příklady z praxe (většinou jsou uvedeny přímo v textu v místě, kde přímo navazují na studijní obsah)
10. cvičení, úlohy, úkoly, otázky (kontrolní, k zamyšlení, autokorektivní - sebehodnotící)
11. případové studie
12. odvolávky na jiné médium, studijní oporu (video, MC, CD, DVD, web), doplňující literaturu
13. korespondenční úkoly

14. další doplňkové zdroje informací (něco na způsob antologie - výboru z díla) a doporučená literatura, případně další doplňkové zdroje informací (články, reportáže, osobní zkušenosti)
15. řešení úkolů pro zpětnou vazbu a odpovědi (klíč) k autokorektivním (sebehodnotícím) aktivitám.

6.3 Obecné formální náležitosti studijních textů

Při psaní textů DiV bychom se měli řídit určitými zásadami:

- odstavec má obsahovat pouze jednu hlavní myšlenku,
- kde je to možné využíváme možnosti nelineárního textu,
- snažíme se tvořit krátké věty, nepřesahující 20 slov (lépe 13 – 15 slov),
- v souvětích omezujeme vedlejší věty, hlavní věty usnadňují orientaci,
- vyhneme se více negativům v jedné větě,
- omezujeme používání zájmen,
- kde je to možné, používáme obvyklá, dobře známá slova,
- vysvětlujeme všechny odborné termíny,
- vyvarujeme se odbornému slangu
- píšeme komunikativním stylem.

Distanční text musí být přehledný, aby studujícímu usnadňoval vyhledávání informací v textu. Především je nutné zvolit vhodný styl umožňující vytvářet v textu systém hlavních a vedlejších nadpisů. Dále si musíme uvědomit, že přehlednost textu ovlivňuje i volba písma (fontu), formát odstavců a rozmístění textu na stránce. Obsah studijního textu by měl být přehledný a detailní. Pokud je to možné, tak studijní text obohacujeme různými obrázky, schémata a tabulkami. Pro lepší orientaci v textu používáme dohodnuté znaky a piktogramy.

Tabulka č. 7: Doporučení pro formální náležitosti částí studijního textu (Zlámalová, 2006)

JEV	POŽADAVEK
<i>členění textu do logických celků</i>	krátké kapitoly, max. 10-15 stran textu, každá se studijním cílem
<i>číslování kapitol</i>	přehlednost, dobrá orientace při odvolávkách v dalším textu,
<i>styl výkladu textu</i>	nesmí být deklarativní, určený jen k memorování, fádní. Musí být dobře čtivý, neustále povzbuzující, aktivizující, nutící k přemýšlení, interaktivní
<i>krátké a oddělené odstavce</i>	zpřehledňují text
<i>volná místa na stránce</i>	ponechání dostatku volného místa v textu umožňuje studujícímu doplňovat text vlastními poznámkami, které zůstanou zachovány přímo vedle studované pasáže
<i>kresby, grafy, schémata</i>	přehledné, jednoduché, výstižné a časté
<i>symboly, piktogramy, přehledný seznam symbolů</i>	upozorňují (odkazují) na doplněk jiného media (audio, video), upozorňují na definici, na doporučenou literaturu aj. pro různé typy odkazů jsou používány konkrétní symboly – uvedené v seznamu
<i>písmo</i>	různé velikosti, síla, druh písma případně barva
<i>barva papíru</i>	doporučuje se vždy zachovávat předem stanovená pravidla pro použití barevného papíru v rámci modulu nebo celého kurzu
<i>seznam zkratk</i>	používání zkratk omezit na minimum, pokud jsou používány, mají být vysvětleny přímo v textu a zvlášť vytvořen seznam zkratk.
<i>klíčová slova</i>	výběr a označování je nezbytné, zvláště pokud se uvažuje o přechodu na hypertexty

6.4 Cílová skupina studujících

Mezi hlavní a zásadní odlišnosti studijních textů pro DiV a klasických studijních textů je jejich okruh použití pro určitou skupinu studentů. Proto je velmi důležité z didaktického hlediska provést **analýzu cílové skupiny** zájemců o studium. Než začneme s přípravou studijního produktu je nutno co nejpřesněji vydefinovat charakteristické znaky cílové skupiny, pro kterou je modul (kurz, studijní program) určen! Důležité je kontrolovat shodu mezi úrovní cílové skupiny a úrovní studijního textu, organizace studia a celkové podpory studujících. Špatný odhad intelektuálních schopností, dovedností a možností cílové skupiny ve vztahu k obtížnosti a specifikám předkládaného studia je nejčastějším důvodem problémů. Čím větší je shoda, tím větší je účinnost studia a jeho pozitivní hodnocení ze strany pedagogů i studujících.

Možným problémem může být špatný odhad variability a různorodosti vstupních znalostí a studijních dovedností potenciálních studujících. Může nastat situace kdy, autor bude vysokoškolský učitel, který připravuje studijní text pro distanční studium graduálního vysokoškolského studijního programu. Tento ví velmi dobře, s jakým rozsahem vstupních znalostí může počítat. Všichni zájemci o studium jsou absolventy střední školy a mají maturitu. Jejich základní intelektový a znalostní potenciál je tímto faktem do jisté míry definován. Problémem může být rozdílný studijní styl a studijní návyky jednotlivých účastníků studia, různé praktické znalosti a dovednosti.

Naopak opět vysokoškolský učitel připravující kurz celoživotního vzdělávání, který je v podstatě určen každému, kdo má o daný konkrétní obsah zájem, bude se potýkat s mnohem rozdílnějšími vstupními znalostmi a dovednostmi potenciálních zájemců a pravděpodobně také s většími nedostatky v oblasti studijních návyků a dovedností. Proto i v takovém případě musí být na počátku vydefinovány základní vstupní požadavky znalostí a dovedností potenciálních studujících. Mnozí vynikající odborníci z akademické sféry nejsou vhodnými autory pro kurzy celoživotního vzdělávání. Nedokáží napsat méně odborný text a těžko se přizpůsobují více variantní cílové skupině.

Z předchozích úvah vyplývá, že znalosti konkrétních vstupních charakteristik jsou stěžejní při formulaci cílů předmětu (kapitoly) a následném obsahu (struktura a složitost studijního textu).

O cílové skupině studentů chceme vědět

- jak silná je její motivace k samotnému studiu a její disciplinovanost,
- jaká je její schopnost rozumět psanému textu a schopnost tento text interpretovat,
- jaká je její schopnost plánovat si svůj volný čas a přizpůsobit jej studijním požadavkům. Pro samostudium je třeba časový prostor!!
- jaká je její schopnost koncentrace ve zvoleném čase (často však spíše v čase zbývajícím) k samostudiu,
- jak silný je individualismus studujících - jedinec který nepostrádá kolektiv,

dialog, výměnu názorů a zkušeností ze studia (nutno překonávat pomocí různých, dílčích metodických opatření a postupů). Velký problém u zejména eLearningu,

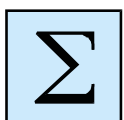
- jak ovládají práci s PC a pohyb v elektronickém výukovém prostředí.

Tyto vlastnosti, patřící mezi pozitivní v případě jejich existence u studentů, nemusí být ovšem během studia stabilní. Například i velmi silná motivace ke studiu s průběhem studia a dobou studijní zátěže přirozeně upadá. Osamocení při studiu je dalším velkým problémem distančního studia a v neposlední řadě mohou být vysoké nároky na vybavení a dovednosti studujících v oblasti informačních a komunikačních technologií limitujícím prvkem úspěšnosti studujícího. Autor musí počítat s odchylkami od „ideálních vlastností“ studujících a v rámci metodiky distančního studia hledat cesty, jak pomoci studujícímu tyto problémy co nejlépe překonat.

Průvodce studiem

Tato kapitola byla úvodním seznámením s tématy probíranými v následující části studijní opory podrobně. Proto je nezbytně nutné, abyste tématice porozuměli a zvládli ji. Ke kontrole znalostí slouží pár kontrolních otázek (dále v textu). Pokud je zodpovíte správně, máte nárok na zaslouženou odměnu – vyberte si dle libosti sami „tu svou“. Pokud se Vám potřebných znalostí ještě nedostává, nezafrkejte. Pročtěte si kapitolu ještě jednou, sousta informací Vám po druhém přečtení bude již víc srozumitelná. Ne nadarmo se říká „opakování – matka moudrosti“.

Shrnutí

Studijní text pro distanční formu studia se výrazně odlišuje od standardní učebnice nebo skripta určených pro prezenční studium. Ve třídě tvoří pedagog základní prvek, který zprostředkovává informace, jejich pochopení, ukládání do paměti studentů a také svoji výukou motivuje zájem studenta o daný předmět a studium. Učebnice má pouze podpůrnou roli, umožňuje podpořit proces tvorby znalostí. Při distančním studiu jsou tyto role obráceně. Jejich hlavním posláním je nahradit i

vlastní výklad učitele. V tom je podstatná a hlavní odlišnost textů klasických a těch určených pro DiV. Distanční studijní text musí být zpracován tak, aby umožnil efektivní samostatné studium

Pojmy k zapamatování

struktura distančního textu, analýza cílové skupiny

Kontrolní otázky

Vzpomenete si alespoň na 5 základních rozdílů mezi klasickým učebním textem a textem určeným pro DiV?

Které zásady při psaní distančního studijního textu musí autor textu dodržovat?

Co je to glosář a „slepá zkouška“?

Které základní části musí obsahovat kapitola distančního studijního textu?

Co je vhodné a nutné vědět o cílové skupině studentů, pro kterou text tvoříte?

7 Metodologické prvky distančních textů – struktura kapitoly

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- dokázat formulovat učební cíle pro cílovou skupinu, pro kterou distanční text tvoříte
- zvládnout vytvořit studijní text se všemi jeho náležitostmi a specifiky,
- správně zařadit a používat zpětnovazebné prvky,
- identifikovat grafické prvky distančního studijního textu a definovat je.

Klíčová slova

aktivní sloveso, optimální doba studia

Čas na prostudování kapitoly

60 min

Před zahájením tvorby studijních materiálů pro DiV je zapotřebí si zopakovat, že studijní opory pro distanční studia mají své specifické požadavky na jejich tvorbu. Odlišují se od běžných učebních textů bohatším členěním textu, strukturou kapitol, vhodným prokládáním otázek a úkolů, včleňováním různých typů piktogramů. Jejich rozsah je přitom méně rozsáhlý a obsahují celou řadu odkazů na další studijní literaturu a další informační kanály, a tím se stávají jakýmsi koordinačním metodickým průvodcem daného studijního kurzu nebo modulu.

7.1 Základní struktura učebního textu – Výklad učiva

Jen pro zopakování si připomeňte základní prvky struktury studijní opory pro DiV. Zkuste vyjmenovat všechny části postupně tak, jak by měly v studijních materiálech následovat za sebou.

Následující podkapitolky Vám budou kontrolou, zda jste části sepsali správně.

7.1.1 Studijní cíle a jejich formulování v rámci studijního textu

Studijní cíle musí být **jednoznačné, konkrétní a kontrolovatelné**, tedy formulované tak, aby bylo možné jejich splnění na konci samostudia fakticky zkontrolovat. K tomuto účelu je nejlépe využít tzv. aktivní slovesa (tabulka č. 8).

Tabulka č. 8: Aktivní slovesa v závislosti na cílové kategorii (Zlámalová, 2006 a 2008)

Cílová kategorie	Aktivní sloveso nebo vazba
Znalost (zapamatování si): - konkrétních poznatků - postupů a prostředků zpracování konkrétních vědomostí - všeobecných a abstraktních poznatků	Definovat Doplnit Napsat Opakovat Pojmenovat Popsat Reprodukovat Vysvětlit Určit
Porozumění - převod (např. překlad z jazyka nebo převod z jedné formy do druhé atd.) - interpretace (přeskupení, reorganizace nebo nový pohled, vysvětlení vlastními slovy, rozlišení podstatného od nepodstatného) - extrapolace (odvození, odhad důsledků, atd.)	Dokázat Interpretovat Objasnit Opravit Přeložit Vyjádřit vlastními slovy Vypočítat Změřit
Aplikace - využití abstraktních a všeobecných vědomostí (pravidel, principů, zákonů, teorií, metod, technik, postupů) v konkrétních situacích	Aplikovat Demonstrovat Diskutovat Navrhnout Použít Řešit Vyčíslit Prokázat Uvést vztah mezi...
Analýza (rozbor konkrétní situace, informace, procesu) - na prvky (části), - na vztahy mezi prvky, - z hlediska principů uspořádání prvků a jejich vztahu.	Analyzovat Provést rozbor Rozhodnout Rozlišit Specifikovat Rozčlenit

Syntéza - složení prvků a částí do nového celku, plánu, projektu, modelu formou: a) vypracování individuálně specifické informace b) vypracování operačního plánu c) odvození souboru abstraktních vztahů	Kategorizovat Klasifikovat Modifikovat Navrhnout Shrnout Napsat zprávu Zorganizovat Vyvodit všeobecné závěry
Hodnotící posouzení - posouzení hodnoty myšlenek, dokumentů, výtvorů, metod, postupů apod. z hlediska nějakého účelu podle: a) vnitřních kritérií (věcná správnost, návaznost myšlenek, přesnost údajů atd.) b) vnějších kritérií (srovnání a jinými analogickými výtvoři)	Argumentovat Obhájit Ocenit Oponovat Porovnat Posoudit Zdůvodnit Srovnat (s normou) Uvést klady a zápory Najít rozdíly Vybrat

(Bednaříková. 2004)

7.1.2 Čas potřebný ke studiu – odhad optimální doby studia

Každý z nás má jiné intelektové schopnosti, předpoklady a dovednosti pro studium (schopnost soustředění, disciplinovanost, dostatek volného času aj.). V distančním vzdělávání je zvykem z tohoto důvodu nadefinovat časové dotace potřebné k úspěšnému zvládnutí obsahu učiva. Toto je jeden z nejsložitějších momentů přípravy studijních opor pro samostatné studium. Každý z nás má totiž nejen vlastní obecné intelektové schopnosti, ale i další předpoklady a dovednosti pro studium. Zejména při přípravě studia pro dospělé je tento fakt velmi důležitý a je velmi těžké jej, vzhledem k velké variabilitě jednotlivců v cílové skupině, určit správně. Jedná se o „**optimální dobu studia**“, tedy o takovou časovou dotaci, za kterou je možné:

- úspěšně přečíst daný obsah,
- zapamatovat si jej a zopakovat,
- provést jeho analýzu a syntézu do úrovně předchozích poznatků,
- realizovat všechny autoevaluační prvky umístěné do textu,
- zpracovat písemný úkol,
- připravit se na tutoriál apod.

Proč tedy tento prvek do textu zařazujeme? Studující je nepochybně rád, že má k dispozici určité vodítko pro svůj harmonogram samostatného studia – může si studium lépe plánovat zejména tehdy, když jsou jednotlivé studijní jednotky

nestejně rozsáhlé a obsáhlé nebo i různě náročné na pochopení. Uvedení času na studium je podpůrný prvek distančního studia a záleží na studujícím, zda jej využije či nikoliv.

Riziko uvádění studijní časové dotace do distančního studijního textu je ovšem značné. Zejména nezkušení autoři nebo pedagogové, kteří mají praxi pouze s prezenční formou výuky, by měli být u odhadu velmi opatrní, protože mohou nastat v zásadě dvě rizikové situace:

1. doba studia je **podhodnocena**

To se stává velmi často. Především nezkušenému autorovi nebo příliš velkému odborníkovi se pochopitelně zdá, že látka je velmi jednoduchá, vysvětlil to jasně a úplně: „tomu musí každý rozumět“ nebo ještě lépe „to zná každý ze střední školy“ apod. Studující, který navržený rozsah nezvládne ve stanoveném čase, je pak velmi nešťastný, že nezvládá samostudium tak rychle jako ostatní kolegové, propadá skepsi, nevěří si do dalšího studia, pochybuje o svých reálných schopnostech a v konečné fázi je tento stav **velmi demotivující**. Často si také stěžuje při hodnocení, že studijní text je špatně napsán, je nesrozumitelný apod.

2. doba studia bude příliš **nadhodnocena**

Studující má dojem, že něco přehlédl, něco podcenil apod. Před vlastním studiem váhá s jeho započítáním, odkládá studium v obavě, že tolik času nemá zatím k dispozici apod. Pokud zjistí, že studuje podstatně rychleji, domnívá se, že předmět je moc lehký, nemá žádnou úroveň, nebo že to může celé nechat až na poslední chvíli.

Dobrym řešením je zvážit

- rozsah studované látky,
- podíl nových a dosud neznámých obsahových prvků,
- podíl opakujících se částí,
- míru návaznosti na předchozí pasáže,
- rozsah kontrolních a tréninkových prvků ve studijní jednotce,
- variabilitu vstupních vědomostí studujících.

Odhad optimální doby studia musí být mírně nadhodnocena, aby se do odhadnuté doby „vešel“ i ten studující, který je handicapován nedostatkem vstupních znalostí,

praktických znalostí, studijních dovedností apod. Pro většinu studujících bude pak příjemné, že vše zvládli v čase kratším, než bylo plánováno, že jsou „dobří“ a studium zvládají optimálně. Tím také budou **motivováni** pro další pokračování ve studiu.

7.1.3 Průvodce studiem (komentář pedagoga)

V úvodu celého studijního materiálu (opory) obvykle uvádíme pokyny pro čtenáře s vysvětlivkami užitých piktogramů. Někdy též tento text může obsahovat pokyny k vlastnímu samostudiu. Studujícího bychom měli motivovat a popřát mu úspěšné studium.

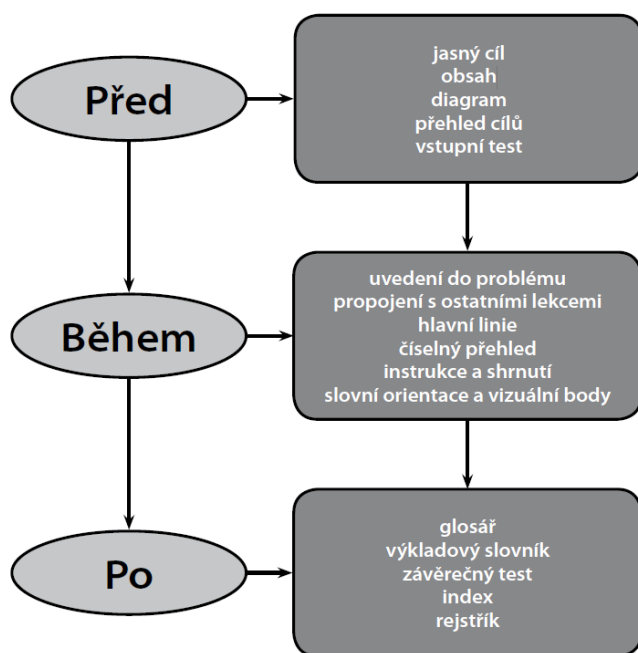
Velmi důležitým motivačním prvkem v distančním studijním textu jsou pasáže, ve kterých autor navazuje kontakt se studujícím. Většinou jsou označovány jako **průvodce studiem** nebo **poznámky pedagoga** apod. Mělo by tam být tzv. „teplé slovo“ – pochopení objektivních obtíží samostatně studujících, rozumný návod jak si při studiu pomoci, studijní rady, motivace, povzbuzení, vybídnutí k dalšímu opakování a procvičování atd.

Tyto pasáže dělají autorům distančních studijních textů relativně velké problémy, protože mají zkušenosti se psaním klasických učebních textů, kde tyto komunikační pasáže nejsou vyžadovány (učitel pracuje s žáky v rámci prezenční výuky, proto se domnívá, že průvodce studiem v psaném textu není nutný, protože pedagog na podněty dokáže reagovat okamžitě, „face to face“). Mnozí akademičtí pracovníci vysokých škol považují dokonce průvodce studiem v textu za zbytečné nebo i nevhodné. Mnozí studující v kurzech dalšího vzdělávání dospělých však naopak reagují na tyto pasáže velmi pozitivně.

7.1.4 Strukturování výkladového textu

Pravidla pro tvorbu kurzu nejsou unifikovaně a striktně dána, jsou kompromisem vzešlým z autorského kolektivu – jak bude modul koncipován a do kolika samostatných kapitol bude rozdělen. Poslední slovo při rozhodování má garant příslušného studia. (Roundtree, 1990)

Autor Roundtree uvádí požadavek na strukturu tvorby kapitoly distančního materiálu v jednotlivých fázích „před – během – po“ podle následujícího schématu. (obrázek č. 1)

(podle Rowntree, 1990)

Obrázek 1: Schéma struktury distančního textu

Je jisté, že takových návodů na realizaci kapitol distančních studijních textů najdeme v literatuře zabývající se tvorbou distančních studijních textů více. Při tvorbě studijních opor pro distanční kurzy se obvykle vychází z textových materiálů tvůrce kurzu, které mohou být doplněny o obrazové komponenty, převzaté texty, schémata, grafy apod., jejichž autorství musí být ošetřeno citací.

Struktura kapitoly, především její rozsah, má být taková, aby ji studující mohl prostudovat najednou. Uvádí se předpoklad, že průměrný student prostuduje za 2-3 hodiny asi 15 stran (včetně rezervy, která má motivační účinek). Kapitola bývá obvykle rozdělena do tří základních částí: úvod výkladová část závěr (souhrn)

1. Úvod by měl obsahovat tyto prvky

- cíle studia,
- odhad času potřebného ke studiu,
- stručné shrnutí předběžných znalostí,
- klíčová slova.

Všechny tyto prvky pomáhají studujícím při organizaci studia. Úvod by neměl být rozsáhlý a měl by obsahovat také motivační účinek.

2. Výkladová část by měla být napsána tak, aby obsahu bylo možné porozumět i bez doporučené literatury. Výklad je rozdělen do dílčích menších částí, z nichž

každá se zabývá pouze jedním novým pojmem nebo jevem. Části by měly být názorně odděleny a logicky na sebe navazovat.

Součástí této části studijní opory jsou také cvičení, která by měla být součástí výkladu. Vhodné je zařazení schémat, grafů a obrázků – v textu jsou přehledným zdrojem informací nebo jsou doplňujícím prvkem shrnujícím základní poznatky.

Různé ilustrace v textu a symboly mohou text organicky strukturovat a zároveň dávají možnost jistého odlehčení napětí a soustředění. Musí však být vhodně voleny s ohledem na fakt, že studující jsou převážně dospělí lidé z praxe.

3. Závěr (souhrn) by měl zopakovat stručný obsah kapitoly s důrazem na nové základní učivo. Obvykle závěr obsahuje cvičení, kontrolní otázky nebo test na sebehodnocení.

Shrnutí kapitoly má velký význam z hlediska metodiky učení se. Studující ji velmi oceňují zejména při opakování a přípravě ke zkoušce. Pokud si s ním dá autor práci, vystihuje maximálně stručně a jasně to podstatné a nejdůležitější o čem kapitola pojednává. Odborníci tvrdí, že **shrnutí má tím větší metodický význam, čím je kapitola obsáhlejší!**

7.1.5 Praktické příklady, případové studie, názorné ukázky, příklady z praxe

Velmi důležitým prvkem distančního textu jsou **příklady z praxe**. Zařazujeme je do textu co možná nejčastěji, všude tam, kde jimi lze učivo doplnit, ilustrovat, objasnit, dát do souvislosti. Pozor ale na pasti tzv. „excelentních příkladů“. Jejich skrytým pozitivem je, že vypadají úžasně a určitě mnoho studujících zaujmou. Musí ale být převzaty z reálné skutečnosti a vystihovat to podstatné, co chceme čtenáři sdělit, na co chceme upoutat jeho pozornost. Počítejme také s tím, že distanční studující jsou většinou lidé s řadou životních zkušeností a s mnohaletou praxí, často i v oboru, který studují.

7.1.6 Klíčové pojmy

Velmi důležitým prvkem každého studijního materiálu je terminologie. Jedná se většinou o specifické termíny, případně cizí slova či důležité zkratky, které se v dané odborné oblasti používají, a je nezbytně nutné, aby se s nimi seznámil studující, naučil se jim rozumět a pracovat s nimi. Těmto slovům se autor nemůže v textu vyhnout, i když se jinak snaží vysvětlovat obsah jednoduchou a dobře srozumitelnou formou.

Terminologie je součástí studia a proto je nutné na ni klást značný důraz. Většinou se tyto nové pojmy, cizí slova, zkratky, latinské názvy apod. v textu vysvětlí hned na místě, kde jsou poprvé použita. Doporučuje se uvést je ještě samostatně v úvodu či závěru studijní jednotky jako **klíčová slova** či **pojmy k zapamatování** a na konci studijního textu je vysvětlit v terminologickém slovníku (glosáři). Možná se vám zdá, že je to zbytečná práce, ale mnoho nedorozumění a nepochopení přece vzniká z nepřesné nebo špatné interpretace pojmů!

Význam vyčlenění klíčových slov a pojmů ještě vzrůstá při tvorbě elektronického textu, resp. tzv. **hypertextu**. Klíčová slova jsou v elektronickém textu tzv. aktivní. Znamená to, že v kterémkoliv okamžiku studia může studující, pokud na slovo či výraz v textu narazí a není si jistý jeho přesným významem, pouhým kliknutím otevřít vysvětlení významu či definici.

7.2 Základní struktura učebního textu – aktivizační prvky

Pro studujícího je důležité, aby získávat v průběhu studia informace

- o svých studijních pokrocích,
- o tom, zda studuje efektivně,
- zda obsah studia správně pochopil,
- zda studium zvládá podle studijního harmonogramu..

Odpovědi na tyto otázky jsou pro studujícího distanční formy studia důležité také proto, že musí průběžně překonávat osamocenost při studiu, nemá možnost porovnání s ostatními studujícími a to může působit značně demotivačně. Jedná se o velmi důležité **prvky aktivizace studujícího**.

Mezi aktivizační prvky patří:

- otázky,
- průběžné úkoly,
- cvičení testy,
- práce určené k opravě (korespondenční úkoly).

Tyto prvky musí být zapracovány přímo do studijního textu. Pro většinu autorů textů pro DiV znamenají další z obtížnějších úkolů. Je obtížné, pro většinu z nás, položit otázku tak, aby nám dotazovaný správně porozuměl a aby odpověď na danou otázku splnila svůj účel, totiž potvrdila pochopení studovaného obsahu.

7.2.1 Otázky

Otázky jsou důležitým **aktivizujícím prvkem**. Jejich smyslem je podrobné procvičení nastudované látky. Cílem je správná odpověď, která studujícího potěší a motivuje pro další studium. Proto je třeba se vyvarovat zejména kontrolních otázek, na které ve skutečnosti studující není schopen v daném okamžiku správně odpovědět nebo, na které nemůže najít ve studijních materiálech správnou odpověď a ověřit si tak svoji znalost.

Pro splnění vzdělávacích cílů mají všechny typy otázek své odůvodnění. Velký význam je však třeba věnovat otázkám, na které není vyžadována písemná odpověď, ale které mají u studujícího podnítit aktivní přemýšlení. Jsou to tedy tzv. **problémové otázky**, na které studující nenalezne přímo v textu jednoznačnou přesnou odpověď, ale musí si utvořit odpověď sám, na základě porozumění a aplikace osvojeného učiva. Vyžadují od studenta porozumění problematice a případně také aplikace poznatků do praktické situace, vazbu na vlastní praktické zkušenosti, analýzu a syntézu osvojeného učiva apod.

Druhým typem otázek jsou klasické **kontrolní otázky**, které se vztahují k právě prostudovanému učivu, k problematice studijní jednotky. Bývají umístěny na konci kapitoly nebo studijní jednotky a jejich cílem je pomoci studujícímu zopakovat si učivo, ověřit si konkrétní znalost. Slouží tedy k rychlé kontrole a testují, co si studující během studia zapamatoval. Nejedná se o porozumění na vyšší úrovni. Odpověď na tyto otázky nalezne studující přímo v textu. Těmto otázkám se v odborné zahraniční literatuře říká ITQs – in text questions.

Dalším typem jsou tzv. **sebehodnotící** (autokorektivní) otázky (někdy i drobná cvičení), u kterých je vyžadována písemná odpověď. Klíč se správnými odpověďmi nalezne studující většinou na konci studijního textu. V odborné zahraniční literatuře jsou označovány jako SAQ – self assessment questions.(Rowntree 1990).

Význam kontrolních otázek lze shrnout do následujících bodů (Eger, 2000):

- Umožňují studujícímu aktivně zpracovat informaci. Aktivní zpracování informací usnadňuje jejich zapamatování. Se studijním textem je třeba pracovat aktivně, ne jej pouze číst!
- Studující získává zpětnou vazbu o tom, zda postupuje správně. Kontrolní otázky slouží k sebekontrolě samotného studujícího! U distanční formy studia je toto zásadním prvkem.
- Umožňují studujícímu si uvědomit, které informace jsou důležité k pochopení daného tématu.
- Udržují studentovu pozornost.
- Motivují studujícího do dalšího studia. Správné zvládnutí většiny otázek každého jistě povzbudí.

Při tvorbě distančního textu se vyplatí dodržovat několik zásad pro vytváření kontrolních otázek, které formulovala Bednaříková (1999). Zapamatujte si je:

- Klad'te otázky tak, aby korespondovaly se studijními cíli kapitoly.
- Vymyslete otázky, které budou studujícího skutečně aktivizovat a podněcovat jeho zájem o danou problematiku.
- Nejprve klad'te otázky snadnější, aby se čtenář utvrdil, že se učil správně, že obsah kapitoly umí a potom pokládejte otázky složitější.
- Také zde platí, že méně znamená více. To znamená, že zadávejte raději méně otázek, ale takové, které studujícímu pomohou orientovat se dobře v problematice a ověřit si správnost svých postupů.
- Otázky formulujte vždy jasně a stručně. Otázka, která má v sobě několik podotázek, je pro studujícího složitá, vyvolává více nejjasností

7.2.2 Průběžné testy

Zvláštní formu kontrolních otázek tvoří **testy**. Používají se velmi často jako zpětnovazební prvky zejména u elektronických textů nebo u kompletních

eLearningových studijních produktů. Typů testových otázek je celá řada. Jistě s tím máte vlastní zkušenosti a tak si zkuste nejprve vzpomenout.

Úlohy k textu

S jakým typem testových otázek jste se již setkali a v jakém studijním obsahu (předmětu) nejčastěji?

.....

.....

.....

.....

Existují různé typy testových otázek (Zlámalová, 2008):

- **výběr z několika možností** – studující vybírá z několika tvrzení pouze to správné;
- **doplňování chybějících údajů** – v textu jsou chybějící údaje, které je nutno správně doplnit;
- **přiřazování** – studující vyhledává a spojuje informace, které k sobě patří;
- **kompletace** – sestavení celku z částí;
- **hledání chyb** – studující se snaží vyhledat a opravit chybné údaje;
- **otázky s otevřeným koncem** – např. doplnění věty nebo textu definice;
- **otázky ANO – NE** – studující rozhoduje, zda je tvrzení správné;
- **sekvence** – správné seřazení jednotlivých kroků postupu.

Velké využití testů umožňuje počítačový software. eLearningové kurzy bývají bohatě doplněny testy, které dávají studujícímu průběžnou možnost ověřit si své vstupní znalosti na počátku studia, průběžně si při studiu ověřovat své pokroky a otestovat své studijní výsledky na konci studia. Aby však test opravdu dokázal splnit tyto požadavky, dá autorovi velkou práci jej připravit (výběr typu testu, příprava testových otázek, zpracování odpovědí atd.).

Opět existuje pár zásad, které je třeba dodržet při sestavování testu. Zkuste je mít na paměti a vždy si odpovědět na následující otázky ...

- Jaké jsou cíle testu? Co chci testem zjistit? (Čemu studující rozumí, čemu částečně a co nepochopil, co si zapamatoval.)

- Je otázka jasná a jednoznačná? Ptám se v otázce pouze na jednu věc?
- Byli studující adekvátně připraveni pro odpověď na otázku?
- Existuje několik správných odpovědí (jednoznačnost otázky)?
- Je pro studující hlavním účelem testu hodnocení (známka) nebo zpětná vazba (sebekontrola)?
- Jestliže je hodnocení započítáváno do závěrečného hodnocení, vědí studující, jaká váha je přisuzována každé jednotlivé otázce?

7.2.3 Průběžné úkoly k řešení

V distančním studijním textu, ať je jeho obsahem jakákoliv tematika, musí mít autor stále na paměti potřebu studujícího aktivizovat. Studující je sám, nemá se s kým poradit, nemá možnost klást bezprostředně otázky pedagogovi nebo svým studijním kolegům. Proto je často vděčný za různé typy aktivizujících prvků, mezi které patří také různé průběžné **drobné úkoly** a **cvičení**. Zadání těchto úkolů je většinou formulováno tak, aby si studující dokázal např. uvědomit praktické využití popisovaného teoretického jevu nebo dokázal modifikovat jev, navrhnout obdobné řešení, vyvodit všeobecné závěry z prostudovaného oddílu textu apod. Tato cvičení či úkoly mohou být následně rozebírány a diskutovány na prezenčním tutoriálu, zejména pokud jednotliví studující mají zájem o svých námětech informovat ostatní kolegy. Nejlépe se pochopitelně taková cvičení vytvářejí v exaktních oborech, kde podporují trénink – řešení příkladů na procvičování konkrétního studovaného jevu apod.

7.2.4 Korespondenční úkoly

Typickým znakem DiV jsou samostatné práce nazývané **korespondenční (kontrolní) úkoly**. V anglosaské terminologii se jim říká **tutor marked assignment (TMA)**. Jak již název napovídá, jsou to úkoly, které zasílá studující k opravě svému tutorovi. Odtud česlý název Práce opravovaná tutorem (POT). Cílem úkolu je umožnit studentovi, aby získal **externí zpětnou vazbu** o kvalitě a průběžném výsledku svého studia a dát mu prostor pro samostatnou práci a vlastní iniciativu při jeho zpracování. Naopak autor studia má možnost využít zadání těchto samostatných prací např. k tomu, aby nasměroval studujícího k prostudování

doporučených dalších odborných zdrojů, k práci s odbornou literaturou, k aplikaci poznatků z vlastní praxe studujícího, k cílenému opakování nastudovaného obsahu apod. Někteří autoři rádi navrhnou větší množství zadání s tím, že dávají studujícímu možnost, aby si z návrhů vybral předepsaný počet úkolů podle svého uvážení a s ohledem na svůj zájem či profesní orientaci. Zvyšuje to zájem i motivaci studujících.

Korespondenční úkoly mají většinou formu esejí, úvah, recenzí, rozborů, návrhů, projektů nebo případových studií. Jejich zadání musí však být zcela **jasně definováno**, včetně formy zpracování a požadovaného rozsahu! Rozsah úkolu by měl být dobře zváženo, optimální je rozmezí 1 – 3 strany textu.

Důležitým momentem při plánování studijního produktu, tvorbě obsahu a rozsahu dílčích předmětů, a následně při tvorbě studijního textu je **četnost prací** určených k opravě tutorem v jednotlivých studijních předmětech a jejich umístění ve studijním harmonogramu. V diplomovém studiu se doporučují 2 – 3 úkoly v jednosemestrálním předmětu, celkové množství úkolů by však mělo být úměrné skutečným časovým možnostem studujícího s ohledem na počet souběžně studovaných předmětů v semestru. U krátkodobých kurzů postačí 1 – 2 úkoly na celé studium.

Práce opravované tutorem mají však ještě jeden důležitý význam. **Jsou prvkem řízení studia.** Termíny odevzdání těchto prací k opravě jsou totiž pro studující závazně umístěny do jejich studijního harmonogramu (většinou po dohodě s tutorem) a tedy nutí studujícího neodkládat své studium déle, než je vzhledem k potřebě zpracování úkolu možné.

Dobrý text by měl nahradit atmosféru třídy v prezenčním studiu. Aktivitu studenta ve třídě při prezenční výuce zajišťuje učitel, nikoliv učebnice. V distančním studiu je to naopak. Text musí často aktivizovat studujícího tak, aby byl průběžně motivován k učení.

7.2.5 Grafická úprava studijního textu

Grafické symboly (piktogramy) jsou jednoduché vizuální značky sloužící v distančním studijním materiálu pro označení metodických prvků v textu. Označují vždy stejné části studijního textu (cvičení, definice, cíle kapitoly, shrnutí, příklady z praxe, úkoly k zamyšlení, apod.). Slouží ke snadnější orientaci studenta

v distančním textu a práci s ním. Na druhou stranu je třeba pečlivě volit přehled značek a zejména jejich počet. Text s velkým množstvím značek studujícího spíše odradí a velký počet grafických symbolů může orientaci naopak komplikovat.

Grafické symboly musejí být jednoduché, jasné, předem vysvětlené, srozumitelné a nezaměnitelné.

Bývá zvykem, že si vzdělávací instituce navrhne jednotnou strukturu grafických symbolů do distančních studijních textů a tu autoři dodržují při psaní všech studijních textů pro DiV! Používané grafické symboly jsou pro studenta snadno pochopitelné a nezaměnitelné. Tím dosáhneme toho, že student se při svém studiu zaměří na samotné pochopení učebního textu, než aby byl nucen příliš zaměřovat svou pozornost k orientaci v něm.

Ukázka symbolů používaných na OU

Průvodce studiem

vstup autora do textu, specifický způsob, kterým se studentem komunikuje, povzbuzuje jej, doplňuje text o další informace.

Cíl kapitoly

Klíčová slova

Čas na prostudování kapitoly

Kontrolní otázky a úkoly

prověřují, do jaké míry studující text a problematiku pochopil, zapamatoval si podstatné a důležité informace a zda je dokáže aplikovat při řešení problémů.

Pojmy k zapamatování

nejdůležitější pojmy a termíny z kapitoly

Shrnutí

shrnutí předcházejícího učiva, shrnutí kapitoly

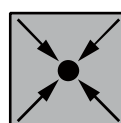

Korespondenční úkol

při jejich plnění postupuje studující podle pokynů s notnou dávkou vlastní iniciativy. Úkoly se průběžně evidují a hodnotí v průběhu celého kurzu.

Doporučená literatura

Řešený příklad

objasnění nebo konkretizování problematiky na příkladu ze života, z praxe, ze společenské reality apod.

Úlohy k zamyšlení

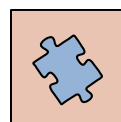
Část pro zájemce

přináší učivo a úkoly rozšiřující úroveň základního kurzu. Pasáže i úkoly jsou dobrovolné

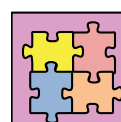
Úlohy k textu

je nutno je řešit ihned, protože pomáhají dobrému pochopení následujícího učiva.

Testy a otázky

jejich řešení, odpovědi a výsledky studující najdou v rámci studijní opory.

Řešení a odpovědi

vážou se na konkrétní úkoly v části „Kontrolní otázky a úkoly“, zadání a testy.

Samozřejmě, že výše uvedený systém grafických symbolů a značek není jediným používaným. V této oblasti prozatím nedošlo k žádnému sjednocení, a proto každá vzdělávací instituce může používat svůj vlastní systém grafických symbolů, za dodržení podmínky jeho srozumitelnosti a jednoznačnosti pro studenta. Důležité je, aby symboly byly vysvětleny před započatím studia.

7.2.6 Prostor pro vlastní poznámky studujícího

Často je diskutovaným prvkem distančních studijních textů volné místo na stránce pro potřeby poznámek studujícího. To ovšem platí pro tištěné texty, v případě elektronického textu je tento prvek zcela vynecháván.

Tento požadavek, který je zásadně zachováván u studijních textů britské OU, se vyvinul postupně při vydávání tištěných textů v rámci klasického distančního studia. Ukázalo se, že pro distanční studující je velmi důležitá možnost dělat si poznámky při studiu. Běžně to děláme při studiu nějakého nového obsahu tak, že si poznámky píšeme do sešitu, bloku nebo na volné listy papíru. Co se ale stává? Své poznámky někde založíme nebo necháme uloženy mimo náš aktuální dosah a při opakování se k nim nemůžeme vrátit. Pro studijní texty vydávané na Open University je typické, že 2/3 plochy stránky zabírá text, jedna třetina při vnějším okraji stránky je prázdná. Tam si student zapisuje své studijní poznámky.

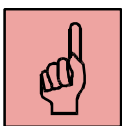
Shrnutí

Jedním ze základních pilířů DiV je kvalitní studijní text, který nejen zcela splňuje požadavky na úroveň odbornosti studovaného předmětu, ale také metodicky reflektuje fakt, že studující studuje obsah zcela samostatně. Metodické prvky takového textu jsou velmi variantní a dávají autorovi (pedagogovi) široký prostor pro uplatnění svých pedagogických a didaktických schopností. Zásadní jsou prvky posilující motivaci ke studiu a prvky sebekontroly. Základním faktorem je ovšem vysoká srozumitelnost, velká přehlednost a dovednost navázat se studujícím kontakt prostřednictvím psaného textu. Student musí být ke studiu neustále motivován a zároveň chráněn před frustrací ze studijní osamělosti a strachem z neúspěchu.

Studijní text nahrazuje osobnost pedagoga, nahrazuje výklad na přednáškách a do značné míry i trénink realizovaný na cvičení (semináři). Důležité a nezastupitelné prvky distančního studijního textu:

- jasně definované a kontrolovatelné studijní (učební) cíle celého textu i každé studijní jednotky
- definování optimálního času potřebného ke studiu
- dostatek praktických příkladů v textu
- motivační prvky, které průběžně pomáhají v textu posilovat motivaci studujícího (průvodce studiem, studijní rady, prvky k odlehčení textu aj.)
- maximum aktivizujících a zpětnovazebních prvků (pro sebehodnocení i pro externí hodnocení)
- shrnutí obsahu.

Při práci na studijním textu by měl autor vždy pečlivě zvážit reálné možnosti dospělého, ekonomicky aktivního studujícího a jeho praktické zkušenosti. Tomu by měl přizpůsobit rozčlenění obsahu a metodické prvky studijního textu.

Pojmy k zapamatování

aktivizační prvky, grafické symboly, otázky, testy, cíle studia

Kontrolní otázky

Vyjmenujte typy otázek, které lze použít při tvorbě automaticky vyhodnotitelných testů.

Jakým způsobem zajistíte kontrolu získaných znalostí a vědomostí studujícího? Jaké prostředky k tomu máte k dispozici v distančním studijním textu?

Korespondenční úkol

Zvolte si kapitolu nějaké středoškolské nebo vysokoškolské klasické učebnice.

1. Naformulujte cíle kapitoly pomocí aktivizačních sloves a jednotlivých kategorií cílů.
2. Zamyslete se nad různými formami motivace studujícího a rozmyslete si jednak jejich formulaci a jednak vhodné místo v textu, kam byste je zařadili.
3. Zformulujte kontrolní otázky a otázky do testu.

8 Personální zabezpečení distančního vzdělávání

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni

- vymezit a definovat jednotlivé role účastníků DiV,
- charakterizovat funkce a úkoly tutora DiV,
- popsat a vymezit základní předpoklady pro práci tutora,
- uvést kritéria hodnocení práce tutora.

Klíčová slova

tutor, pedagogická zátěž, role účastníků DiV, hodnocení

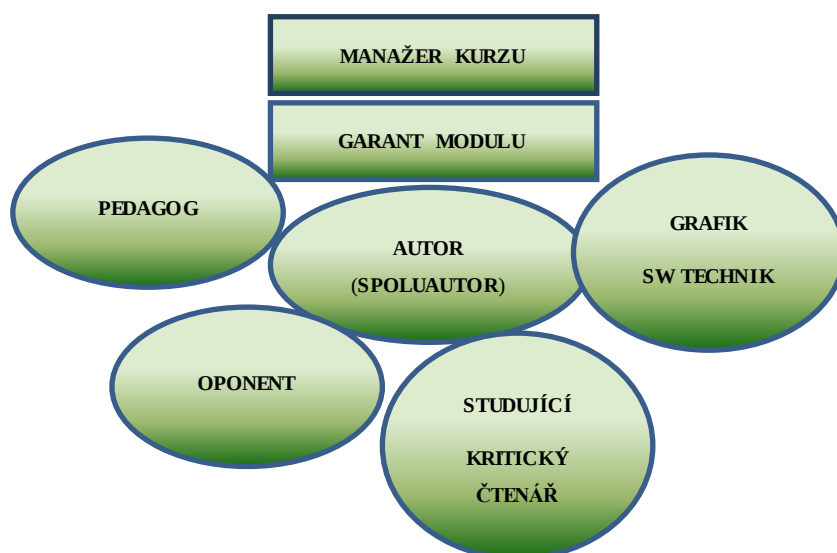
Čas na prostudování kapitoly

60min

8.1 Vymezení a definování jednotlivých rolí v DiV

Studující může být v rámci distančního vzdělávání vzdálen od vzdělávací instituce neomezeně. Veškerou komunikaci v rámci výběru obsahu studia, získávání studijních opor, organizování studia, výběru tutora a zprostředkování kontaktu s ním, pomoc při překonávání studijních obtíží, organizování průběhu tutoriálů a mnoho dalších nezbytností zajišťuje vzdělávací instituce.

Přípravy distančního vzdělávání by se měly řídit základními principy týmové práce a měly by reflektovat fakt, že vytvoření kvalitního studijního produktu se neobejde bez spolupráce více odborníků.

Obrázek č. 2: týmové role v DiV

Tým odborníků, kteří připravují kurz pro distanční vzdělávání, tvoří:

Manažer kurzu

- vypracovává projekt kurzu,
- provádí výběr jednotlivých modulů,
- charakterizuje potřeby cílové skupiny, pro kterou je projekt určen,
- vybírá tým spolupracovníků (případně pro ně zajistí potřebné metodologické proškolení), kteří budou garanty jednotlivých obsahových modulů,
- koordinuje vlastní přípravu kurzů,
- uzavírá autorské smlouvy,
- sleduje dodržování harmonogramu přípravy a finanční náklady,
- určuje oponenty,
- zodpovídá za konečný výsledek,
- organizuje pilotní kurz a jeho vyhodnocení.

Garant modulu (předmětu)

- vybírá autorský kolektiv pro tvorbu daného obsahu předmětu,
- řídí a koordinuje práci autorského kolektivu,
- spolupracuje s pedagogem a kritickým čtenářem modulu,
- vybírá oponenta,
- diskutuje s autory připomínky oponenta a kritického čtenáře,

- úzce spolupracuje s grafikem a SW technikem.

Autor (autorský kolektiv)

- vytváří odborný obsah konkrétního modulu,
- metodicky zpracuje obsah do písemného materiálu, případně multimediální opory,
- zodpovídá za odbornou kvalitu studijního materiálu ve vazbě na cílovou skupinu.

Spoluautor (není nutností)

- podílí se na odborné a metodické náplni modulu,
- zpracovává část studijních materiálů.

Pedagog (metodik) – tutor

- kontroluje modul i celý kurz po stránce metodického zpracování dle metodiky DiV,
- zodpovídá za didaktické zpracování obsahu kurzu.

Studující (kritický čtenář)

- neodborník v daném obsahu, testuje studijní materiál po stránce srozumitelnosti, pochopitelnosti, názornosti, celkového uspořádání,
- jeho poznatky jsou podkladem pro korektury v studijním materiálu.

Oponenti (většinou dva)

- odborník na obsah v připravovaném předmětu, který posoudí obsahovou stránku předmětu,
- odborník na metodologii Div, který posoudí studijní materiál z hlediska metodiky tvorby DIV materiálů.

Grafik a SW technik

- řeší grafické úpravy v textu, realizaci hypertextové podoby,
- řeší umístění textu do elektronického prostředí, nebo na digitální média.

8.2 Tutor DiV

Hlavním „pedagogickým“ pracovníkem v systému distančního studia je **tutor**. Tento termín je převzat z angličtiny a odpovídá asi nejlépe českému termínu konzultant, i když má role tutora širší obsahovou náplň. V systému distančního vzdělávání představuje tutor (i případný mentor) spojovací článek mezi studujícími a vzdělávací institucí. Tutor může být přímo kmenovým pracovníkem vzdělávací

institute nebo je najímán vzdělávací institucí na smlouvu.

V roli tutora se mohou uplatnit především pedagogičtí pracovníci. Ti však byli školeni pro technologii prezenčního studia a jejich dosavadní pedagogická praxe se odbývala většinou téměř výhradně při této formě vzdělávání a proto je i pro ně velmi důležité zaškolení v tutorské činnosti. Velmi významně se zde však mohou uplatnit také nepedagogové, kteří jsou odborně vzděláni v obsahu modulu a po cíleném zaškolení mohou funkci tutora úspěšně vykonávat. Např. v určitém regionu se přihlásí dostatečný počet zájemců o dané studium a vzdělávací instituce si zde vyhledá, vyškolí a najme pro tuto činnost odborníka z praxe, který je odborně dostatečně erudován v problematice daného modulu, i když není vzděláním ani dosavadní praxí pedagog.

8.2.1 Pedagogická zátěž tutora

Na vysokých školách, při zavádění distanční formy studia do graduálních vysokoškolských programů, se v roli tutora uplatňují především stávající pedagogové. Pro ně je velmi důležité, aby dokázali přijmout tuto roli v celé její šíři a opravdu zásadně oddělit pedagogický přístup a aktivity prezenčního a distančního studia. Je nutné, aby nepřeceňovali své síly, nebo nebyli nuceni pracovat v distanční formě studia s velkým počtem studujících. Je-li při denním studiu prakticky možné přednášet posluchárně s kapacitou 150 studentů, pak u distanční formy studia se může pedagog věnovat **nejvýše skupině 20 studujících**. Pokud bude rozsah svého pedagogického úvazku zcela věnovat distanční formě studia, pak může pochopitelně poskytovat tutorskou podporu i několika skupinám studujících.

Teoreticky by měl být tutor studujícím k dispozici bez časového omezení (telefon, fax, elektronická pošta), aby jej mohli požádat o pomoc, radu či odbornou konzultaci v době, kdy se právě věnují samostudiu. To může být u někoho ráno, u někoho pozdě večer (řada dospělých studujících se učí nejlépe v nočních hodinách), mnoho distančních studujících se věnuje svému studiu ve dnech pracovního volna apod.

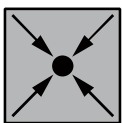
Prakticky je tento kontakt jen omezován dohodou mezi členy studijní skupiny a tutorem. Přesto si musí každý tutor uvědomit, že jeho aktivity jsou mnohem náročnější a především frekventovanější, než je tomu u prezenčního studia. Musí platit jednoznačná **pravidla komunikace mezi tutorem a studujícím**. Tato „pravidla hry“, vyhovující oběma stranám, se většinou domlouvají na prvním společném setkání. Platí ale, že tutor musí být k dispozici studujícím co nejvíce a zejména v době,

kdy se nejčastěji studující věnují učení (tedy mimo standardní pracovní dobu).

Tutor je článek celého systému DiV, který má ke studujícím nejblíže a mimo administrátora studia je jedinou osobou, která přímo komunikuje se studujícími. Je tedy také první, kdo se dozvídá o osobních studijních problémech jednotlivých studujících, o konkrétních administrativních a organizačních problémech studia, o nedostacích a chybách ve studijních oporách, o komunikačních problémech apod. Tyto informace předává vzdělávací instituci a jeho postřehy jsou zásadní, pro sjednání nápravy i pro zkvalitňování a inovaci studia.

Pro potřebu finančního ohodnocení tutora a odhad jeho časového vytížení se objevuje **potřeba odhadnout pedagogickou zátěž tutora**. Přesně odhadnout tuto zátěž je velice obtížné, právě pro velkou variabilitu tutorských činností ve srovnání s prací pedagoga v prezenčním studiu. **Individuální přístup** ke studujícím znamená, že jedna skupina studujících může být velmi aktivní a výrazně vytěžovat tutora dotazy a žádostmi o radu, jiná skupina či jiní studující budou jeho podpory nad rámec povinných úkolů a setkání využívat mnohem méně. Záleží také na **obsahu předmětu**. Náročnější předměty budou vyžadovat častější konzultace, více úkolů, více prezenčních tutoriálů. První odhad zátěže tutora mohou udělat již autoři studijního modulu právě podle počtu předepsaných kontaktů (počet hodin povinných a nepovinných tutoriálů) a počtu zadáných úkolů. Dalším vodítkem je počet zadáných úkolů k opravě (korespondenčních úkolů). Většinou se počítá, že „zaběhnutý“ tutor je schopen opravit resp. zhodnotit 4 krátké korespondenční úkoly nebo 2 případové studie o rozsahu 5 stran textu za 1 hodinu.

Doporučuje se, aby odhad práce byl udělán garantem studia ve spolupráci s autory studijního modulu, bylo přihlédnuto ke specifikám předmětu, k charakteristice cílové skupiny studujících a případně ke zkušenostem tutorů. Tyto odhady by pak měly být ověřeny v pilotním běhu na jedné skupině studujících.

Řešený příklad

Modelový odhad pedagogické zátěže tutora pro 1 předmět (modul) a 20 studujících za semestr (14. týdnů):

1 student zpracuje 2 korespondenční úkoly = ½ hod/ student

1 závěrečná písemná práce o rozsahu 5 stran textu = ½ hod/student

4 konzultace elektronické nebo telefonické = 2 hod/student

celkem individuální část studia = 3 hod/student

celkem tutorská skupina 20 studentů = 60 hodin

další činnost: 3 tutoriály po 3 hodinách = 9 hod (mohou být ale např. 3x2 hod apod.)

3x 1 hodina příprava na tutoriál = 3 hod

celkem (pro skupinu 20 studentů) = 12 hodin

pedagogicko-psychologická podpora skupiny během semestru celkem = 3 hodiny

CELKEM tutorská zátěž pro skupinu 20 studentů/ 14 týdnů = **75 hodin** tj. minimálně úvazek 5, 5 hodin/týden

8.2.2 Předpoklady pro práci tutora

Z výše uvedených informací je zřejmé, že tutor není učitel v obecném chápání pedagogické funkce a řada "klasických pedagogů" může mít s přeškolením na tutora distančního vzdělávání objektivní problémy. Praxe ukazuje, že ne každý pedagog se neosvědčí jako tutor distančního vzdělávání. Uveďme si základní potřebné předpoklady pro tutorskou činnost. U každého se zamyslete, zda tento předpoklad „vlastníte“ či nikoliv.

... osobní zájem ...

Pedagog, který se rozhodne tuto pedagogickou práci vykonávat a tím participovat na DiV, musí mít chuť a snahu tuto práci vykonávat. Prvním krokem je seznámení se se specifiky DiV a přijetí modelu distanční formy studia jako funkčního a potřebného. Nejdůležitější je pochopit, že cílem DiV je umožnit studium každému, kdo je dostatečně motivován, psychicky vyzrálý a schopný samostatného studia. Jeho časové možnosti jsou limitovány zaměstnáním, rodinnou a společenskou zátěží a proto je mu třeba velmi mnoho pomáhat a při studiu jej podporovat. Toto všechno kvalitní tutor bere v úvahu při práci se svou studijní skupinou.

... odborné znalosti ...

Tutor musí zvládnout obsah modulu, který bude tutorovat. Musí mít k dispozici **celý výukový balík**, který získávají studující a příručku pro tutor, kterou sepsali autoři modulu (konkrétní návod pro práci tutora). Tutor nemusí být v dané oblasti špičkovým odborníkem, avšak rozsah studované látky musí dobře ovládat. Většina studující distanční formy studia jsou lidé z praxe. Mimo teoretických znalostí by měl být tutor také vybaven **dostatečnými praktickými znalostmi**, aby danou problematiku dokázal na tutoriálech diskutovat na příkladech z praxe.

Dalším důležitým předpokladem pro práci tutora v distančním vzdělávání je dobré **zvládnutí technického minima při práci s počítačem**. Samozřejmostí by měla být schopnost ovládání všech multimediálních prostředků a prvků informačních technologií, které daný modul (kurz) využívá. Zcela zásadní jsou tyto odborné znalosti a dovednosti u tutorů, kteří pracují v kurzech a programech realizovaných v plně elektronické verzi (eLearning). Velmi pozitivně hodnoceným prvkem v komunikaci studujících s tutorem je např. vytvoření vlastní www stránky tutora a podle možností i studujících. Tutor se může prostřednictvím vlastní stránky představit svým studentům fotografií, informacemi o své osobě a svých odborných kvalitách apod. Většina elektronických výukových systémů (LMS – Learning Management System) má tento podpůrný komunikační prvek zabudován automaticky.

... komunikační dovednosti a schopnost empatie ...

Další nutnou a vyžadovanou dovedností tutora je jeho komunikační dovednost a schopnost empatie. Komunikace se studujícími je často zásadním problémem pro začínající tutor. Většinou neodhadnou **specifika komunikace s dospělými studujícími**.

Při jednání se studujícími distančního studia je třeba důsledně **dodržovat dohodnuté termíny a data**, protože oni s tímto faktem ve svém osobním časovém plánu počítají. Je nutné dodržovat konzultační hodiny v době, kterých je tutor připraven konzultovat osobně, po telefonu nebo v elektronickém diskusním prostředí. Je nezbytné dodržovat dohodnuté termíny pro zpracování hodnocení písemného úkolu, protože studující čeká na sdělení, zda může s čistým svědomím pokračovat ve studiu a protože případné chyby a nedostatky je třeba odstranit včas, dokud si uvědomuje, kde a proč udělal chybu.

Tutor bývá také první osoba, která se dozvídá o objektivních i subjektivních osobních problémech studujícího, o jeho úvahách o předčasném ukončení studia apod. **Je** prvním a nejbližším **poradcem studujícího**, který může spolu s ním posoudit situaci a hledat rozumné řešení vzniklé situace. Mnohdy pouze přátelská rozmluva s tutorem, jeho sdělení, že další studující mají obdobné studijní a osobní problémy, pomůže studujícímu najít víru ve své schopnosti a ztracenou motivaci. V pravomoci tutora je možnost posunout ohrožené termíny odevzdání úkolů, přijmout úkoly "po termínu", rozhodnout o změně obsahu tutoriálu s ohledem na aktuální studijní problémy apod.

Tutor by měl být chápající pomocník, důvěrník studujícího, partner pro odbornou diskusi. Při vzdělávání dospělých si musíme uvědomit, že odpadá role učitele – vychovatele. Dospělé studující, s mnohaletou praktickou zkušeností, vybudovanou soustavou názorů a ustáleným charakterem již nebudeme vychovávat, ani by se nám to nepodařilo. Jakékoliv mentorské přístupy, netaktnosti či povrchní vnucování názorů jsou vážným nebezpečím pro úspěšnou práci tutora distančního vzdělávání.

8.2.3 Základní úkoly tutora

Vzhledem k zásadním odlišnostem v pojetí i realizaci výukového procesu při distanční vzdělávací jsou úkoly tutora výrazně odlišné od činnosti pedagoga v prezenčním studiu.

Hlavní úkoly tutora jsou

- vést povinné nebo nepovinné prezenční semináře (tutoriály) a hodnotit jejich průběh;
- zodpovídat dotazy studujících, týkající se obsahu studijních materiálů a pomůcek (telefonicky, osobně, korespondenčně, faxem, e-mailem apod.);
- hodnotit (známkovat) povinné samostatné práce a sdělovat výsledky studujícím;
- pomáhat studujícím překonávat studijní obtíže a problémy kolem studia;
- hodnotit kvalitu studijních materiálů a upozorňovat garanta studia na neostatky.

Tutoriály

Zásadně platí, že v **DiV se nepřednáší!!** Na rozdíl od učitele **tutor neučí**, ale

různými způsoby a dostupnými prostředky **podporuje studujícího při jeho studiu**. Od tutorů se očekává, že povedou diskusní a pracovní semináře (tutoriály) určené k vyjasnění otázek spojených se studiem materiálů, zopakování hlavních myšlenek a souvislostí (vztahů), k procvičení pracovních postupů (technik), k osvojení dovedností atd. Přitom část těchto setkání je vždy věnována obecnému vyhodnocení vypracovaných úkolů a z něj plynoucím závěrům pro další přípravu. Účast na prezenčních setkáních je zpravidla nepovinná, aby studujícímu nekomplikovala pracovní a rodinné povinnosti, ale je žádoucí. Studující brzy sám odhalí, zda je pro něj přínosem či nikoliv. Pokud jsou některé tutoriály či jiná prezenční setkání (letní škola) povinnou součástí studia, je nezbytné, aby o datu jejich konání byl studující informován s dostatečným předstihem a mohl se tomu přizpůsobit. Nejlépe však je všechna povinná prezenční setkání oznámit na začátku studia.

Tutoriál v distančním vzdělávání může mít různou podobu. Záleží především na tom, jak jej obsahově naplánoval autor nebo autoři studijního modulu a také na tom, jak jej připraví a zrealizuje tutor. Většinou se jedná o dvou nebo tříhodinové setkání, které je naplánováno buď přímo jako seminář či diskuse k určitému právě probíranému obsahu studia. Mohou to být například komplikované a těžko srozumitelné pasáže studia. Problémy s jejich pochopením odhadnou autoři studijního modulu předem a doporučí konání prezenčního setkání. V takovém případě se tutor stává nejen moderátorem diskuse, ale často také velmi aktivním partnerem diskutujících, který určité problematické obsahové celky vysvětlí třeba na konkrétních modelových nebo praktických příkladech. Velmi často je tutoriál věnován praktickým cvičením, tréninkům dovedností, předepsaným experimentům apod.

Průběh tutoriálů může být značně flexibilní. Ovlivňují jej především sami studující, stupeň jejich připravenosti, zájem o diskusi atd. V zásadě platí, že zde mohou probíhat následující aktivity

- věcné diskuse mezi studujícími,
- srovnávání výkonů studujících mezi sebou,
- sdělování a komentování výsledků samostatných prací, pokud vznikly pochybnosti,
- příprava na studium další učební dávky a na vypracování samostatných

prací,

- předávání samostatných prací tutorovi resp. konzultace konceptů,
- informace o literatuře nad rámec požadavků na studium,
- předávání dalšího studijního balíku, event. jednotlivých studijních opor a pomůcek,
- uskutečnění videokonference s jinou studijní skupinou, odborníkem nebo sledování výkonu specializovaných odborných činností.

Tutoriál plní několik funkcí. Je možné jej zařadit k **ujasnění problémových pasáží** studia nebo mají další pedagogické důvody. Mnozí studující totiž přes všechna dobrá předsevzetí **přistupují ke studiu až pod přímou hrozbou blížícího se termínu** odevzdání písemného úkolu či konání prezenčního setkání. Tutoriál tak nabývá i funkci **řízení studia**. Dalším důležitým důvodem pro realizaci tutoriálů je potřeba překonat jedno z nejzávažnějších negativ distanční formy studia – **pocitu osamělosti studujících**. Studující zde mohou navázat komunikaci mezi sebou, dohodnout se na vzájemné spolupráci při studiu, vyměnit si dosavadní zkušenosti se studiem. Proto se doporučují **minimálně tři povinné tutoriály** za semestr či za dobu určenou ke studiu modulu.

Většinou to je tzv. **vstupní tutoriál**, který má spíše organizační a společenský charakter. Je určen k navázání osobních kontaktů s tutorem a mezi studujícími, upřesnění termínu odevzdání korespondenčních úkolů a či dalších zadání, případně naplánování prezenčních tutoriálů, seznámení se s fungováním LMS a sjednocením dovedností studujících s jeho používáním, předání přístupových hesel či předání výukového balíčku. **Learning Management System** je elektronický systém řízení vzdělávacího procesu. Studující zde získávají přístup k elektronickým studijním textům, vstupují do diskusních prostředí, získávají zadání písemných úkolů, odevzdávají úkoly, registrují se ke zkoušce, získávají veškeré informace od administrátora studia apod. Tutor při tomto setkání pomáhá studujícím se sestavením jejich individuálního studijního plánu, je-li to třeba, upozorní na některé problémové pasáže studia a poradí s jejich zvládnutím.

Druhý tutoriál má čistě pedagogickou náplň a souvisí s obsahem prostudovaného učiva. Je to diskuse nad konkrétními pasážemi učiva a nad úrovní a obsahem zpracovaných písemných úkolů. Může být také věnován procvičování určitých dovedností, které doplňují prostudovanou teorii. Na tento druhý tutoriál

musí studující přijít připraven a mít prostudovaný potřebný rozsah studijní látky.

Závěrečný tutoriál se obvykle koná na konci plánované doby studia. Je věnován diskusi nad studijní látkou, vyjasnění případných obsahových problémů a přípravě na závěrečnou zkoušku. Pro většinu dospělých studujících je závěrečné zkoušení velmi traumatizujícím prvkem studia. Jsou totiž mnohem zodpovědnější než mladí a často nevyzrálí studenti denního studia a od jejich školních let již uběhla delší doba. Mají velké obavy z případného neúspěchu u zkoušky a zveřejnění tohoto faktu, ztrácejí důvěru ve své skutečné schopnosti. Proto velmi ocení, připraví-li tutor na závěrečném tutoriálu tzv. **slepou zkoušku**. Dostanou možnost vyplnit obdobný test, napsat obdobnou písemnou práci či zodpovědět obdobné otázky, jaké budou u skutečné zkoušky. Tuto pomoc tutora studující vždy velice dobře přijímají a hodnotí.

Konzultace

V průběhu studia je tutor odborným konzultantem, který musí být připraven fundovaně odpovědět dotazy studujících k obsahu modulu. Musí být proto dobrým odborníkem a mít i dostatek praktických zkušeností z daného oboru. Nejčastější formou konzultací u distanční formy studia jsou konzultace telefonické a pomocí elektronické pošty.

Telefonické konzultace mají **výhodu** v tom, že jsou bezprostřední a tutor může studujícího navést na přesné definování dotazu a mnohdy i na samostatné jeho zodpovězení. **Nevýhodou** telefonických konzultací je naopak to, že se těžko hodnotí jejich četnost, rozsah a obsah. Studující pak mohou např. u zkoušky tvrdit, že jim to „takto jejich tutor řekl“ apod. Také pro případné časové a finanční hodnocení tutorské práce jsou telefonické konzultace a jejich dokladování problémem.

Při komunikaci se studujícími zastává tutor spíše funkci poradce, konzultanta, "kouče" a hodnotitele samostatných prací. V žádném případě tutor **nevnučuje studujícímu svůj vlastní názor**, nenabízí vlastní řešení problémů. Spíše se snaží studenta formou jednoduchých otázek navést k tomu, aby si svůj dotaz či nejasnost odpověděl sám (analyzovat otázku, rozdělit ji na jednodušší dílčí kroky a na ty se postupně ptát a hledat odpovědi).

Oprava písemných prací

Důležitým úkolem tutora je působit jako hodnotitel samostatných prací, zadávaných v průběhu a v závěru studia. Taktéž může vykonávat funkci odborného pracovníka při letní škole. Spíše ve výjimečných případech tutor vystupuje také v roli examinátora.

Předepsané **povinné písemné úlohy** (korespondenční úkoly) jsou velmi důležitým pedagogickým prvkem. Hodnocení nezávislého odborníka poskytuje studujícímu objektivní zpětnou vazbu o jeho znalostech a o úspěšnosti samostatného studia, koriguje případné nedostatky a nesprávné přístupy či řešení úkolu. Zadání úkolu a následně i posouzení jeho řešení má většinou dvě roviny – obsahovou a formální. Tutor hodnotí nejen kvalitu zpracování obsahu, ale také splnění formálních podmínek zadání. Tím je nejčastěji stanovení maximálního nebo optimálního rozsahu úkolu nebo jeho grafická podoba. Velmi častým nedostatkem je, že studující přehlédne v textu zadání rozsahu úkolu nebo se prostě ani nesnaží jej splnit, většinou z upřímného přesvědčení, že čím více toho napíše, tím lépe. Pokud rozsah písemného úkolu není ve studijním textu zadán, musí tutor přijmout a hodnotit každý úkol, který odpovídá obsahu zadání. To může být pro tutora značnou komplikací, mnozí studující se totiž domnívají, že kvalitu lze nahradit kvantitou.

Řešení úloh není jen otázkou intelektuální a mezníkem při směřování k vytčenému cíli. Může být spojováno s určitou mírou úsilí a emočního napětí. I zcela oprávněné odmítnutí postupu nebo celé práce tutorem může proto vyvolat negativní reakce studujícího, a to nejen vůči tutorovi, ale i studiu samotnému. Stojíme tak před důležitou otázkou ... *Jak má tutor sdělovat studujícímu svá nepříznivá hodnocení?* Zpětné informace o výkonu, posilování adekvátních a potlačování neadekvátních výkonů, patří mezi nezbytné podmínky učení. *Jak se tedy má tutor postavit k hodnocení práce, znamenající pro studujícího zpětnou informaci, která ho může buď povzbudit ve studiu anebo naopak odradit?* Je třeba se zamyslet nad tím, jaké alternativy forem hodnocení užít. Při hodnocení je nutno myslet na toho, komu je hodnocení adresováno a čeho se má hodnocením dosáhnout.

Zvážíme-li některé možnosti forem hodnocení nevyhovující práce studujícího, má tutor na výběr:

- a) ohodnotit samostatnou práci nepříznivou známkou;
- b) nehodnotit práci známkou a napsat písemné připomínky k práci;
- c) pozvat studujícího ke konzultaci a probrat s ním chyby (například po ukončení tutoriálu

Obecně platí, že při vzdělávání dospělých je **hodnocení známkou** podle pětistupňové školní stupnice je **nejméně vhodné**. Jednak vyvolává negativní emoce a reakce, ale hlavně nedává studujícímu možnost identifikovat a pochopit konkrétní nedostatky a důvody těchto nedostatků. To vše dohromady může způsobit, že studující se snaží úkol opravit pouze formálně, ztrácí sebedůvěru a motivaci pro přepracování úkolu i další studium. Naopak **nejvíce se osvědčuje písemné hodnocení**. Vždy je vhodné nejprve ocenit klady a přednosti předložené práce a potom taktním způsobem definovat nedostatky a obrátit pozornost studujícího na pasáže ve studijním textu či jiných oporách, kde je možné daný problém opětovně prostudovat.

Tutor nikdy neopravuje chyby a nedostatky v samotné práci, pouze je vyjmenuje a navrhně autorovi, jak je opravit. (*např. prostudujte si znovu kapitulu xy, pasáž věnovanou tomu a tomu...apod.*).

Kromě předepsaných povinných zadání korespondenčních úkolů mohou studující dostávat další samostatné práce, které jim umožňují jistou volnost výběru tématu a jeho zpracování. Například zpracování případových studií, modelových postupů, ročníkových či jiných závěrečných písemných prací apod. Rozdíl od tradičních forem vyučování lze vidět v tom, že **témata si vybírá studující sám**, podle svých aktuálních potřeb či praktického zaměření. Proces zpracování pak zahrnuje řadu etap: požadavek, aby studující navrhl postup zpracování, shromáždil adekvátní údaje, aby získaný materiál utřídil, analyzoval a prezentoval výsledky způsobem, který je obvyklý nebo jednoznačně definovaný.

Ve všech těchto fázích postupu se role tutora liší od tradiční role učitele. Tutor

je spíše poradcem než expertem, spíše studujícímu klade otázky týkající se toho, proč volí ten či onen postup, kdy si myslí, že určitý postup je žádoucí a kdy nikoliv, co chce dosáhnout tím, že postupuje určitým způsobem, v kterých případech může být postup žádoucí, kde může vznikat chyba v interpretacích. Tutor by tedy měl být schopen vidět problematiku pod širším zorným úhlem než studující, který je řešenou problematikou bezprostředně zahlcován.

Úkolem tutora je působit na studujícího již při zadávání práce a ovlivňovat i jednotlivé fáze zpracování úkolu. Zvláště v případě, kdy tutor zjistí, že studující dosud podobnou samostatnou práci nepsal. Tutor může studujícímu navrhnout, aby předkládal koncepty práce, které by s ním před vyhotovením konečného znění prodiskutoval. Studující samostatně řeší úkol a tutor ho upozorňuje na možná úskalí a chyby.

Poradenství a pomoc při překonávání obtíží

Tutor má především radit studujícímu při učení. Je však zcela běžné, že problémy, které se dotýkají životně důležitých otázek, ztěžují dospělému (který studuje většinou při zaměstnání) možnost soustředit se na studium. Tutor, který je se studujícím v těsném kontaktu, může tedy být tou první osobou z pracovníků vzdělávací instituce, která se dozví například o vzniklých rodinných či pracovních problémech studujícího, o úmyslu přerušit studium či zanechat studia. Může se studujícím probrat vzniklou situaci, hledat a pomáhat prosadit méně razantní řešení – např. přechodné zvolnění tempa studia, prodloužení studia, změnu studijního modulu aj. V tomto případě je těžko odlišit problematiku práce tutora a pedagogického poradce ve škole.

Hodnocení kvality studijních opor

Velmi důležitá je role tutora při spolupráci s autorem či autory studijních opor. Tutor může na základě své konkrétní zkušenosti z průběhu studia upozornit autory textů a dalších pomůcek na nejasná, zavádějící či komplikovaně zpracovaná místa textu, špatně vybrané příklady z praxe či modelové ukázky, na nedobře zpracované zpětnovazební prvky apod. Zejména v období pilotního ověřování

nového studijního modulu nebo kurzu musí být spolupráce tutorů s autorským týmem velmi těsná a věcná. Velmi často jsou tutorie pilotního běhu sami autoři studijních opor, což je pochopitelně velmi výhodné.

8.2.4 Hodnocení práce tutora

Vybavíte si svého lektora nebo učitele, který na vás nejvíce zapůsobil? Jakou roli v tomto působení hrála jeho osobnost? Jaké osobnostní rysy u vzdělavatelů upřednostňujete? Zapište své postřehy na následující řádky, pak teprve čtěte dál:

.....

.....

.....

.....

.....

Pokud odpovíte například odpovědnost, tvořivost a činorodost, kritičnost a sebedůvěra, čestnost, smysl pro spravedlnost, snášenlivost a zásadovost, důvěra k jednotlivcům a skupině, duševní vyrovnanost a sebeovládání, pak jste uvedli žádoucí osobnostní rysy vzdělavatele dospělých. Je to ideální stav, kterého nejspíš vždy, zda-li vůbec někdy, nedosáhnete.

Již z předchozích kapitol a témat je zřejmé, že činnost tutora distančního vzdělávání je pro tuto vzdělávací formu zásadní a proto musí být také pečlivě a pravidelně hodnocena její kvalita a správně vykalkulována finanční odměna za tuto práci. Tutor je na svoji činnost většinou najímán vzdělávací institucí, která také řídí, průběžně sleduje a na konci vyhodnocuje jeho činnost.

Práce tutora musí být zpětně kontrolována vzdělávací organizací resp. manažerem (garantem) kurzu, který si tutorie vybírá, domlouvá jejich smluvní podmínky, a kterému tutoři ve své činnosti přímo podléhají.

Hodnocení činnosti tutora je možné několika způsoby:

- a) studující po ukončení studia modulu hodnotí práci tutora a jeho přínos pro jejich studium **formou dotazníků**, které předají podle instrukcí tutorovi nebo garantovi studia. Objektivnost tohoto hodnocení u dospělých motivovaných studujících je mnohem vyšší, než je tomu u běžného denního studia, kdy do

hodnocení vstupuje daleko více vedlejších faktorů;

- b) tutor předává písemné práce a testy studujících včetně svého hodnocení průběhu studia organizační jednotce ve vzdělávací instituci (Centru pro distanční studium) k archivaci. Veškeré tyto materiály jsou dostupné garantovi kurzu ke zhodnocení práce tutora;
- c) garant kurzu může vykonat inspekci při pořádání tutoriálu a na místě posoudit metodické postupy tutora.

Smlouva o činnosti s tutorem musí obsahovat mimo běžných formálních prvků, plynoucích ze zákona, také přesné definování činností, které musí tutor vykonávat a vymezení jejich rozsahu. Tutor je na základě této smlouvy honorován a tyto náklady jsou započteny do ceny kurzu.

Co byste jako budoucí tutoři měli dodržovat, abyste se stali ideálnímiutory?

- Buďte v komunikaci se studujícími vždy pozitivní. Sami mají hodně starostí, studium je vyčerpává psychicky i fyzicky. Vaše problémy a špatná nálada je nezajímají.
- Distanční studium je většinou placené a není levné. Studující požadují kvalitu obsahu i studijní podpory a budou na ní trvat.
- Buďte důslední v dodržování dohodnutých termínů Vaší práce, pak můžete důsledně trvat na jejich dodržování ze strany studujících.
- Buďte vstřícní k požadavkům a žádostem studujících. Většinou se bude jednat o krátký odklad dodání korespondenčních úkolů nebo odevzdání jiné písemné práce. Trvejte však vždy na jejich odevzdání a kvalitním zpracování.
- Dodržujte na minutu hodiny konzultací. Máte-li konzultaci od 14 – 16 hodin počítejte s tím, že studující zavolá nebo napíše v 15.55 hodin. Pokud Vás nezastihne, bude si stěžovat!
- Preferujte písemné dotazy. Na ně si můžete v klidu promyslet a formulovat odpověď. Tuto písemnou komunikaci uchovávejte, může se Vám hodit při řešení případných sporů, při hodnocení Vaší práce i při vykazování jejího rozsahu.

- Varujte se každé ironie a zesměšňování. Studující jsou velmi citliví a mnohdy vztahovační. I dobře míněný žert mohou pochopit jak posměšek, znevažování své osoby a studijního úsilí.
- Nikdy nehodnoťte konkrétního jednotlivce veřejně, pokud jej nechcete pochválit! Na prezenčním setkání lze provést hodnocení anonymní a ukázat typické chyby bez větších problémů.

8.2.5 Jak zvládá tutor pracovní zátěž?

Profese tutora je obvykle spojována s vysokou pracovní zátěží, kterou způsobuje především značná náročnost výkonu profese a časté emocionální angažování na sociálních vztazích, jež v této práci vznikají. V této souvislosti se často hovoří o tzv. *syndromu vyhoření*, který je výsledkem nadměrné dlouhodobé psychické zátěže. Projevuje se ztrátou profesionálního zájmu a osobního zaujetí, stavy psychického i fyzického vyčerpání, pocity bezmoci a beznaděje, podrážděností, nedůvěrou a depresí. Je důsledkem nerovnováhy mezi profesním očekáváním a profesní realitou.

Předejít syndromu vyhoření můžeme aktivním přístupem k životu, optimistickým a pozitivním myšlením, orientací na budoucnost a převzetím odpovědnosti za své jednání. Je důležité, aby pro nás práce nebyla jediným cílem, smyslem a zájmem. Místo zdůrazňování negativ budeme vyhledávat přednosti svého povolání, můžete takto získat reálnější postoj k těm méně příjemnějším stránkám povolání.

Jiným opatřením je odborně prováděná supervize, tj. systematická pomoc při řešení profesionálních problémů v neohrožující atmosféře, která dovolí pochopit emoční podíl člověka na jeho profesním problému.

Účinným nástrojem prevence syndromu vyhoření je zvyšování a prohlubování odborných kompetencí sebevzděláváním.

8.2.6 Distanční komunikace

V distančním vzdělávání lze rozlišit komunikaci **soukromou** (mezi pedagogem a studujícím, nebo mezi dvěma (případně několika) studujícími) a komunikaci veřejnou, **hromadnou**, kdy pedagog nebo studující komunikuje s celou studijní skupinou (Palán, 1997).

Z hlediska účastníků je používána celá řada prostředků ke komunikaci, a na jejich základě dělíme komunikaci na:

- distanční synchronní komunikaci (s okamžitou odezvou),
- distanční asynchronní komunikaci (s časovou prodlevou),
- prezenční komunikaci v rámci distančního vzdělávání (na tutoriálech, při dohodnutých osobních konzultacích, při zkoušce apod.).

Úkol k textu

Je v distančním vzdělávání možná neverbální komunikace? Poznamenejte si odpověď a pak ji porovnejte s modelovým řešením (str. 128)

.....

.....

.....

.....

Tabulka č. 9: Typy komunikace

komunikace	poznámka
telefon	- používaná, ale obtížná, stresující komunikace - nelze si promyslet, je třeba rychle reagovat - často není studující schopen formulovat svůj dotaz srozumitelně - kontakt občas začíná výtkou „nemohu se Vám pořád dovolat“ - občas „tlačí čas“ – telefonický kontakt někdy není nejlevnější
SMS	- praktický prostředek pro jednoduchou otázku nebo domluvu konzultace
fax	- méně používaná, ale v některých případech vhodná komunikace (nakreslení grafu, plánu, atd.) - hůře dostupná ze strany studujícího
e-mail	- dnes velmi používaná forma komunikace - písemný kontakt je specifická dovednost, není jednoduché odpovědět krátce, srozumitelně a zdvořile zároveň - e-mailová komunikace je levná, takže někdy je tutor „zahltěn“ maily - je potřeba odpovídat bez velkých prodlev

fórum	- velmi výhodná a často používaná forma komunikace pro diskuse v on-line kurzech - všichni zúčastnění mohou přidávat své příspěvky do diskuse, nemusí být připojeni k síti ve stejnou chvíli;
tutoriál	- velmi obvyklá součást distančního vzdělávání - tutoriál by neměl sklouznout k výkladu, maximálně korigovat znalosti studujících - možnost uplatnění řady organizačních a pedagogických dovedností z prezenčního vzdělávání

Principy úspěšné komunikace lze shrnout do následujících bodů:

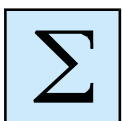
- umění naslouchat,
- vcítění se do potřeb studujícího,
- přizpůsobení se studujícímu vhodnou volbou slov a termínů, argumentací,
- umění správně klást otázky.

Úspěšnost každého tutora závisí především na jeho schopnostech komunikovat se studujícími, kteří jsou dospělí, mnohdy dobře vzdělaní a pracovně vysoce postavení lidé. Mají své zkušenosti, postoje, hodnoty ale i předsudky, které filtrují vše, co jim budeme sdělovat. Proto je vhodné, než se rozhodneme pro tutorování určitého kurzu, tématu, modulu, zvážit klady a zápory svých schopností se touto činností zabývat.

Průvodce studiem

Upřímně Vám blahopřeji, že se Vám podařilo vše zvládnout. Doufám, že čas a energie, kterou jste dosavadnímu studiu věnovali, nebyly ztracenou investicí a brzy přinesou „své ovoce“. Věřím, že pokud se rozhodnete pracovat jako tutor, využijete také to, co jste se při tomto studiu naučili. Přeji Vám úspěch .o)

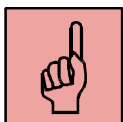
Shrnutí

Podstatným prvkem úspěšné tutorské práce je schopnost komunikace se studujícími. Dovednosti pedagogů v této oblasti jsou většinou velmi dobré, nutno však mít na zřeteli, že v distančním studiu komunikujete s dospělými, vyzrálými jedinci, kteří mají mnoho osobních i odborných zkušeností, atd.

Důležitým prvkem systému DiV je hodnocení, které probíhá v různých úrovních. Hodnocení práce tutora je zásadním prvkem, který vytváří dobrou zpětnou vazbu jak pro tutora, tak i pro vzdělávací instituci.

Úspěšnost instituce vzdělávající distančně velmi závisí na kvalitě studijních materiálů a organizaci studia, poskytování zpětné vazby a komunikaci mezi zúčastněnými.

Náročná práce tutora musí být dobře odměněna.

Pojmy k zapamatování

tutorovo hodnocení, hodnotící dotazníky, typy komunikace, předpoklady úspěšné komunikace

Kontrolní otázky

Jaký význam má hodnocení činnosti tutora při DiV a co by mělo být při tomto hodnocení preferováno?

Navrhněte jakým způsobem objektivně zhodnotit a odměnit činnost tutora v rámci jeho působení jako pedagoga na VŠ. Co všechno musí být do kalkulace zahrnuto?

Korespondenční úkol

Navrhněte dotazník pro studující, kterým bude hodnocena činnost tutora modulu realizovaného v rámci kurzu celoživotního vzdělávání. Dotazník by měl být v rozsahu 1, maximálně 2 listů formátu A4.

9 Podpora distančního vzdělávání

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly byste měli být schopni:

- popsat specifické nevýhody samostatného studia a návod jak jim čelit;
- definovat způsoby a možnosti zvyšování motivaci studujících;
- popsat možnosti využití nejnovějších elektronických médií a software při distančním studiu.

Klíčová slova

analýza cílové skupiny, motivace, řízení procesu učení

Čas na prostudování kapitoly

90 min

9.1 Pedagogická rizika DiV

9.1.1 Témata (předměty) v distanční formě

Hlavní principy DiV naznačují, že tato forma studia není zdaleka stejně vhodná a využitelná pro všechny skupiny studujících a pro každý studijní obsah. **Z hlediska účastníka studia** je zřejmé, že je určena především **dospělým**, psychicky vyzrálým jedincům, kteří jsou ke studiu vysoce motivováni, jsou schopni se samostatně učit a plánovat si svůj volný čas. S ohledem na fakt, že se v současné době distanční studium v maximální možné míře orientuje na využití počítačů a internetu je zřejmé, že dovednosti v práci s PC a dostupnost ICT pro studujícího je také nezbytnou podmínkou úspěšnosti tohoto typu studia. To nebývá většinou problémem u mladších věkových skupin a u jedinců s vyšší úrovní vstupního vzdělání. Naopak v oblasti dalšího vzdělávání dospělých (doplňujícího studia, kvalifikačních, rekvalifikačních či zájmových kurzů a pod), ale i při přípravě

graduálního vysokoškolského distančního studia, je třeba s tímto faktem počítat. Široké zapojení multimédií je z pedagogického hlediska většinou výhodou. Stává se, především u starší generace, že může však být i značným problémem z hlediska dostupnosti techniky a úrovně její kvality. Z hlediska vlastního studijního obsahu jsou úvahy o efektivitě využití distanční formy studia naprosto smysluplné. Ne každý studijní obsah je stejně vhodný pro nasazení distanční formy, i když v obecné rovině platí, že takto lze studovat téměř cokoliv. Rozdíl je v tom, jak velký podíl prezenční části je nutné do studia zařadit, aby bylo možné poskytnout studujícím optimální rozsah potřebných nových dovedností. Je zřejmé, že distančně lze velmi dobře zpracovat vědomostní a teoretické pasáže studijního obsahu. Dovednosti se distančně předávají značně složitě a mnohdy to vůbec není možné. Dovednosti je třeba trénovat a to se bez využití prezenční formy studia prakticky nedá (soustředěná laboratorní cvičení, letní školy atd.)

Klasická distanční forma studia nevylučuje prezenční části studia. Jejich rozsah, obsah i organizace však musí být stanoveny a zajištěny tak, aby to přineslo potřebný pedagogický efekt při co nejmenší časové náročnosti pro studujícího.

9.1.2 Cílová skupina účastníků DiV

Prvořadou podmínkou pro přípravu a realizaci distančního studijního produktu je co nejpresnější **analýza cílové skupiny** studujících, pro které studium připravujeme. Autoři by měli mít předem dobře zmapováno:

- Kdo jsou potenciální studující z hlediska sociálního postavení, pracovního vytížení, věkové struktury, reálných časových možností.
- Co bude jejich hlavní motivací ke studiu.
- Jaké jsou jejich vstupní znalosti respektive úroveň ukončeného formálního vzdělání.
- Jaké jsou jejich studijní cíle nebo přesněji jaký studijní obsah a v jaké úrovni odbornosti potřebují na konci studia znát.
- Jakou úroveň dovedností práce s ICT lze u nich očekávat a jaký budou mít přístup k těmto technologiím.

Je pochopitelné, že čím více je cílová skupina heterogenní, tím náročnější je příprava studijního produktu, ale vždy musí mít autoři studia dobrou představu o potřebách, schopnostech a možnostech budoucích studujících.

Důvodem nezbytnosti co nejpřesnějšího definování cílové skupiny na počátku přípravy studia je především fakt, že se autoři studia musí již při jeho přípravě vyrovnat s určitými pedagogickými problémy, které tato forma studia přináší a které se mohou u různých skupin studujících projevovat s různou měrou.

9.1.3 Rizika specifik DiV

Osamocenost při studiu je nejtypičtějším problémem distančního studia. Možnost komunikace se svými studijními kolegy je velmi důležitým prvkem učení se, který velkou měrou ovlivňuje úspěšnost studujícího. Jen velmi silní individualisté nepostrádají při distančním studiu své kolegy a „spolubojovníky“. Do jisté míry lze tento handicap distančního studia zmírnit přípravou chatů a uzavřených diskusních skupin, povinností vytvoření si osobní stránky v příslušném elektronickém prostředí a především optimální nabídkou prezenčních diskusních setkání (tutoriálů).

Studijní styl a osobní studijní návyky jsou problémem zvláště u studujících, kteří ukončili formální vzdělávání před delší dobou, nebo si ani v rámci svého předchozího vzdělávání vlastní studijní styl nevypracovali. Těm je možné pomoci vypracováním dobrého studijního návodu a průvodce studiem, zpracováním relativně jednoznačného a časově rozvrženého harmonogramu studia, možností pravidelných konzultací s tutorem, různými prvky průběžné kontroly studijního pokroku, poradou s pedagogicko-psychologickým poradcem apod.

Obavy z neúspěchu, stres ze studia a zkoušení jsou u dospělých studujících mnohem větší, než na jaké jsme zvyklí u studentů denního studia na VŠ. Neúspěch při jakémkoliv ověřování znalostí, který naši mladí studenti berou spíše jako nezdařený pokus, může pro dospělého studujícího znamenat velkou ztrátu sebedůvěry a být silně demotivující pro další pokračování ve studiu. Proto je třeba studium připravit tak, aby docházelo k průběžnému a postupnému ověřování znalostí, hodnocení bylo prováděno spíše slovně nebo bodovým systémem, postupně se studijní výsledky skládaly do konečného hodnocení, ke kterému bude přihlíženo při závěrečném zkoušení apod. Velmi se osvědčuje také příprava tzv. slepé zkoušky, realizované na závěrečném tutoriálu.

Snižování a **ztráta motivace** v průběhu studia je typickým průvodcem každého studujícího. Pokud se ještě uvědomíme, že distanční studující jsou velmi pracovně vytížení a trvale překonávají také řadu průběžných a předem neznámých osobních i společenských problémů, pak je opadávání motivace logickým prvkem studia a jedním z největších rizik pro jeho úspěšné ukončení. Proto se doporučuje vkládat do studijního textu dostatečné množství prvků průběžné motivace a aktivizace studujícího - kvízy, jednoduché testy pro opakování, vtipné glosy a komentáře autora, styl psaní studijního textu navozující přátelskou atmosféru a pocit pochopení ze strany pedagoga (autora), prezenční tutoriály apod. Malá **schopnost koncentrace** ve stanoveném čase, je u dospělých vytížených jedinců velmi častým problémem, zejména pokud se jedná o schopnost koncentrace v omezeném (často zbývajícím) čase. Zde může pomoci zejména osobní trénink jedince. Ze strany vzdělavatele potom pravidelné „řízení“ studia, respektive trvalý nepřímý tlak na studujícího k průběžnému studiu po menších studijních dávkách, krok za krokem. Děje se tak pomocí krátkých termínovaných úkolů, které studující zasílá k externímu hodnocení v průběhu studia, dále také podporou ze strany tutora či administrátora, který upozorní na blížící se termín nebo na jeho nesplnění atd.

Problémy se **stylizováním písemných úkolů a prací**. Nemálo dospělých studujících má objektivní problémy při řešení domácích zadání určených ke kontrole a posuzování tutorem. Tyto problémy často pramení z faktu, že zadání formální podoby úkolu není jasně definováno. Nebo studující nemá žádnou předchozí zkušenost v tomto směru. Typickým příkladem může být zadání k vypracování případové studie nebo komparační analýzy. Studující by měli mít k dispozici pravidla pro psaní takové formy písemné práce, nebo ukázkou formálně dobře zpracovaného úkolu. V opačném případě si mnozí nebudou vědět rady jak úkol splnit nebo se budou snažit kontaktovat tutora a dotazovat se jej na podrobnosti. Zadání každého úkolu musí být jasně definováno a musí mít určen obsah, rozsah a formu zpracování.

Obavy z verbálního projevu a odmítání zapojení se do diskuse je velmi typickým problémem všech vzdělávaných, nejen dospělých účastníků studia. Jestliže při prezenčním studiu můžeme kvalitním moderováním diskuse či případným „vyvoláváním“ postupně podpořit zapojení do diskuse alespoň části

studujících, v distančním studiu to bývá velký problém. Většina realizátorů eLearningových kurzů konstatuje, že se jim nedaří přimět studující, aby vstupovali do diskusního prostředí. Přesto je však právě diskuse velmi dobrým prvkem pro vyjasnění a upřesnění obsahu studia, kontrolu správnosti pochopení učiva atd. V diskusním elektronickém prostředí, stejně jako je tomu při standardní prezenční diskusi, musí být cílené vedení resp. moderování diskuse, důrazná aktivizace studujících a také jednoznačné prezentování faktu, že účastník diskuse má právo se mýlit nebo nevědět správnou odpověď. Vedení diskuse je především úkolem tutora a ten musí být v rámci přípravy na realizaci studia na tuto svoji pedagogickou činnost připraven. Autoři studia musí již v období přípravy studijního produktu připravit diskusi, tedy rozpracovat tematické okruhy nebo přímo základní otázky, které budou v průběhu studia diskutovány. Pouze připravená a dobře vedená diskuse může být dobrým aktivizujícím prvkem v průběhu studia a být efektivní vzhledem k jeho výsledku.

9.2 Podpora studujících a studijní motivace

Samostatné studium má řadu výhod, především umožňuje volné rozvržení studia podle momentálních možností a pravidelných návyků studujícího. Má ovšem také řadu problémů, které souvisejí především s faktem, že se studující nemá „koho zeptat“ bezprostředně při studiu, nemůže o studovaném jevu diskutovat se studijními kolegy, nemůže si okamžitě s pedagogem vysvětlit nejasné a mnohdy se potom cítí osamocen, bez pomoci a podpory. Mnozí z nás také potřebují trvalý „tlak“ na pokračování ve studiu, který podporuje průběžné učení se „krok za krokem“ a co nejvíce zabrání jednorázovému, stresujícímu a málo efektivnímu „učení“ těsně před zkouškou.

9.2.1 Pomoc studujícím v oblasti sociálních kontaktů

I když odborná pomoc spojená s problematikou studovaného obsahu a poskytovaná tutorů tvoří zdaleka nejvýznamnější složku všeobecné studijní podpory, jednotliví studující mají často problémy, které sice přímo nesouvisejí se studovaným učivem, ale ovlivňují různým způsobem proces učení. Pomoc při řešení problémů tohoto druhu lze nejúčinněji poskytovat ve studijních střediscích nebo u profesionálních poradců ve vzdělávací organizaci.

Při organizaci DiV je žádoucí věnovat pozornost navázání a udržování kontaktů mezi studujícími, pokud je o ně projevován zájem (nikdo z účastníků však k tomu není nucen). Je přirozené, že tutoři podporují vytváření neformálních studijních skupin. Studující mohou udržovat spojení telefonem, scházet se v soukromí, ve studijních střediscích svého regionu a diskutovat o všech problémech, na něž při studiu narazili. Tento problém je velmi dobře řešen při využití on-line výukového prostředí v kurzech dodávaných prostřednictvím internetu. Tyto kurzy nabízejí speciální diskusní prostředí, kterého mohou využívat studující podle svých potřeb a chuti komunikovat s ostatními. Do tohoto diskusního prostředí může také vstupovat tutor, který je tak bezprostředně informován o nejvíce frekventovaných a aktuálních problémech studujících.

Mnohdy studujícímu stačí setkání s kolegy při tutoriálu, aby zjistil, že není sám, kdo učivu nerozumí, že není sám, kdo nestíhá včas plnit všechna zadání, a že jeho kolegové mají stejné a možná ještě horší podmínky ke studiu. Proto je tutoriál považován za velmi důležitý a účinný prvek podpory sociálních kontaktů, aktivizace studujícího a zvýšení jeho další motivace ke studiu.

Odborné kontakty v rámci studijních skupin (ale i při seminářích resp. v návaznosti na ně) mohou významně ovlivnit proces učení. Proto je třeba takové úsilí podporovat. Vedle odborných kontaktů vyhledává a oceňuje řada studujících společnost druhých jako sociální aktivitu, která přináší poznání, že studující není osamocen a může určité problémy sdílet. V zahraničí, ale i u některých našich vzdělavatelů, se velmi osvědčily metody podpory práce ve skupinách respektive tvorba společných projektů v rámci studia. Jejich vysoká efektivita platí pro klasické prezenční studium, u distančního studia to může však být ještě více účelné a efektivní.

9.2.2 Pomoc studujícím v oblasti řízení studijního procesu

Důraz na organizaci a řízení studia je dán zvláštním charakterem DiV, který minimalizuje přímý osobní kontakt studujícího s učitelem, ale i s ostatními účastníky studia. Při prezenční výuce je sice organizace studia též plánována (rozvrhy výuky, termíny zkoušek, konzultační hodiny atd.), v mnohém je však dotvářena průběžně.

Jednak studijními útvary příslušných institucí (ve všeobecné rovině), především však každodenními pokyny učitelů, kteří zpravidla neplní pouze funkci vzdělávací, odbornou, ale i pedagogicko-psychologickou, a v konkrétních situacích i funkci organizační. Určují studijní literaturu a případně doporučují doplňkovou studijní literaturu, určují tempo a postup studia, způsoby plnění úkolů včetně termínů, jsou rádeči studentům při získávání odborných publikací (knihovny, studovny) a vedou i záznamy o studentových výkonech a zadaných pracích.

Při distančním studiu jsou pochopitelně všechny tyto cesty velmi omezeny neboť osobní styk studujícího s pedagogem i vzdělávací institucí je z podstaty studia samotného minimalizován. Řízení studia je zabudováno do studijních opor a do harmonogramu studia, který je pro studujícího závazný. Přesto ale distanční vzdělávání akcentuje vysokou míru flexibility, která by měla zajistit studujícímu možnost ovlivnit tempo a do jisté míry i obsah studia adekvátně svým aktuálním možnostem a potřebám.

9.2.3 Motivační prvky distančního studia

Motivace je úzce spjata s potřebami, zájmy, postoji a emocemi studujícího, kterým je v distančním vzdělávání v kontextu výuky na vysoké škole zpravidla dospělý člověk. Na rozdíl od dětí a žáků se dospělý učit může, ale nemusí. Přestože je nucen zaměstnavatelem, možnost „neučit se“ existuje. Než se tedy dospělý člověk rozhodne studovat, potřebuje si vyjasnit důvody, proč studovat. Výsledkem by měla být silná vnitřní motivace, která studujícímu dodá energii k překonání počátečních problémů a pochybností o vlastní výkonnosti.

Učební motivy dospělých znázorňuje pyramida motivace učení (obr. č. 3). Vzdělávání dospělých je založeno na získávání informací a odborných dovedností, vědomostí a návyků. Cílem je zvýšení výkonnosti pracovníků, jež posílí jejich pozici na trhu práce a ve společnosti.

Obrázek č. 3: Pyramida motivace k učení

Studijní motivace se umocňuje:

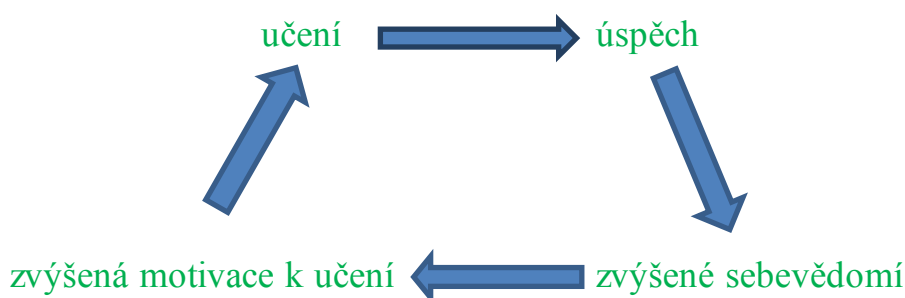
- jednoznačností smyslu a cíle vzdělávacího procesu;
- jednoznačnou návazností na stávající stav vědomostí, znalostí a dovedností;
- sledováním, hodnocením (pozitivním a konstruktivním) a informováním o studijním výkonu;
- atmosférou uspokojování potřeb, společenského i vnitřního prožívání úspěchu a nabýváním na prestiži;
- přátelskou atmosférou a určitou dávkou náklonnosti a sympatie (která by se měla týkat i textů - především v distančním vzdělávání);
- členěním studia do logických a pochopitelných celků;
- užíváním didaktických nástrojů. U dospělých je velmi významné, považuje-li je učitel (lektor) za partnery a nezatlačuje-li je do role žáka.

Nejdůležitější motivační prvky pro úspěšné distanční studium jsou asi tyto:

- prvky podporující vlastní studijní proces a umístěné přímo ve studijních oporách;
- tutoriály či jiná prezenční setkání studujících;
- možnost sestavení studijního programu (kurzu) přímo podle potřeb zájemce o studium („studium šité na míru“);
- dílčí ukončení jednotlivých etap dlouhého studijního programu (např. úspěšné absolvování několika prvních modulů vede k získání osvědčení o absolvování, další pokračování ve studiu vede k získání diplomu vzdělávací instituce nebo k získání mezinárodně uznávaného certifikátu apod.);

- kvalita („hodnota“) závěrečného certifikátu. Z dosavadních zkušeností víme, že řada studujících studuje pro potřebu získat diplom nebo jiný typ certifikátu, který by měl dostatečnou „váhu“ pro zaměstnavatele a umožnil absolventovi např. profesní postup či zvýšení platu apod. V tomto smyslu mají jistou výhodu vysoké školy, neboť mohou realizovat graduální studijní programy a nabízet tak zájemcům získání titulu (Bc., Mgr., Ing.). V posledních letech se také projevuje zájem o studium vedoucí k získání mezinárodně uznávaného titulu MBA (Master of Business Administration).

Největší motivací je úspěch. Úspěch zvyšuje sebevědomí a sebehodnocení studujícího tím, že zlepšuje jeho emoční stav příznivý pro výkon a současně s tím stoupá i motivace pro tu činnost, která k úspěchu vedla.

Obrázek č.4: Úspěch jako motivace

Úkol k textu

Jaké prostředky posilování motivace studujících může využít učitel během distančního kurzu a jaké může využít autor už při plánování kurzu a psaní distančního textu?

Učitel

.....
.....
.....

Autor.....

.....
.....

Modelové řešení naleznete na straně 128.

9.3 Moderní technické formy podpory distančního studia

Technický pokrok a s tím související rozvoj informačních technologií, kterého jsme svědky v posledních letech, nabízí řadu prostředků, které lze s úspěchem využít v pedagogickém procesu. Zvláště pro účely distančního vzdělávání, kde je většina komunikace mezi studujícím a vzdělávací institucí realizována právě s minimem osobních kontaktů. Je však třeba mít na paměti, že zavedení a zejména rozšíření těchto prostředků je velmi finančně náročné a nemůže si je dovolit využívat každá vzdělávací instituce, natož pak mnozí studující. Přesto je zcela jednoznačné, že rozvoj distančního studia půjde tímto směrem a bylo by neprozřetelné nepočítat nebo otálet s využitím komunikačních a informačních technologií při přípravě distančního studia.

9.3.1 Elektronická konference

Pro účely komunikace tutora se studujícími a studujícími mezi sebou je možné vytvořit uzavřenou e-konferenci. Její hlavní předností je, že kromě snadné distribuce a administrace pošty nabízí i prostředky pro archivaci a prohledávání příspěvků. Lze ji využít jako zdroj doplňkových informací a jako podpůrný komunikační prvek ve studijní skupině. Většinou se jedná o diskusi na určité, tutorem navržené základní nebo doplňkové téma. E-konference klade značné nároky na tutora také proto, že udržet diskusi v takovéto konferenci může být velmi náročné. Řízené konference se mohou někteří studující aktivně účastnit, někteří ji odmítají, řada studujících může být zcela pasivními účastníky diskuse v e-konferenci. Zejména u vzdělávání dospělých osob je převažující zkušeností fakt, že se velmi neradi účastní jakékoliv diskuse, většinou z obavy aby „nevypadali hloupě, že něco nevědí nebo se mýlí“ apod.

Archiv konference lze s úspěchem využít při úpravách studijního textu či při tvorbě nové studijní opory. Analýza archivu pomůže např. odhalit slabá místa učebních materiálů!

9.3.2 Videokonference a její využití pro DiV

Videokonference je dalším podpůrným prvkem studia. Obecně se osvědčuje tam, kde je třeba řešit složitější problém interaktivně. Její technická a finanční náročnost dostává zatím tento prvek do polohy využitelné pouze v případě velkého počtu studujících a tedy velmi obecného tématu.

Např. na Karlově univerzitě v Praze bude probíhat předem ohlášená přednáška význačného odborníka, která by tematicky dobře doplnila studium určitých distančních studijních modulů. V tom případě vzdělávací instituce ve kterémkoliv městě ČR nabídne studujícím (prezenčního i distančního studia) možnost osobní účasti na této přednášce tak, že se dostaví ve stanovenou dobu na některé z předem oznámených míst, které je studujícím nejbližší a kam bude videokonference přenášena. V tomto smyslu není však videokonference prvkem distančního studia, neboť vyžaduje přítomnost studujícího v určitém čase v určitém místě (on-line výuka).

9.3.3 Virtuální třída

Virtuální třída (Virtual Classroom) je opět jeden z velmi aktuálních softwarových produktů, který může být vhodně použit při distanční formě studia. Tento produkt, který vytvořila společnost Hewlett-Packard, byl primárně určen pro firemní vzdělávání, ale pro účely konání např. „virtuálního tutoriálu (semináře)“ může být velmi efektivním nástrojem, který ušetří především náklady spojené s nutností konání prezenčního setkání.

Virtual Classroom (VC) neboli „vebinář“ je tedy „místnost“ ve virtuálním prostoru, na internetu. Je to webový interaktivní nástroj, který umožňuje studujícím setkávat se, komunikovat a spolupracovat, aniž by museli být osobně přítomni. Poskytuje tak získat podstatné výhody on-line elektronického vzdělávání při zachování výhod klasického (prezenčního) způsobu vzdělávání.

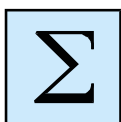
Princip VC funguje tak, že po připojení se před studentem otevře okno s tabulí, seznamem účastníků a sadou nástrojů, které umožňují on-line spolupráci. Tutor (lektor) na „tabuli“ prezentuje připravený obsah, vytváří na tabuli nový obsah, v prostředí VC pracuje s kancelářským SW nebo se pohybuje na internetu. Hlasová komunikace např. výklad se děje prostřednictvím telefonického hlasového připojení.

Mimo jiné lze virtuální třídy využít také jako autorský nástroj pro tvorbu elektronických kurzů.

9.3.4 Virtuální univerzita

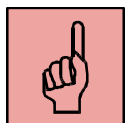
Pod tímto velmi frekventovaným pojmem se skrývá technicky náročný a rozsáhlý software, který byl vytvořen speciálně pro potřeby vzdělávání. Obsahuje v sobě všechny nástroje internetu, které lze využít v různých fázích vzdělávacího procesu - např. strukturovaný učební materiál nejlépe ve formě tzv. dynamického hypertextu, e-mail, nástěnky a rozvrhy, různá diskusní prostředí, prvky zpětné vazby jakými jsou dotazníky, testy, hlasování apod. Pojem **virtuální univerzita** charakterizuje organizaci, která poskytuje vzdělávání na internetu, prostřednictvím elektronického zařízení. Některé z těchto organizací jsou skutečně "virtuální", protože poskytují řadu kurzů pouze přes internet (on-line). Jiné jsou skutečné organizace s právním rámcem, ale s názvem virtuální, protože se objevují i na internetu. Studium na virtuální univerzitě se liší od studia v „kamenné“ univerzitě tím, že studenti nechodí do žádné budovy a kampusu, protože studují přes internet. Ve většině případů, jsou potřeba pouze osobní počítač a připojení k internetu. Prostřednictvím tohoto spojení mají studenti přístup k virtuální univerzitě a mohou stejně jako ostatní studenti navštěvovat třídy, řešit cvičení, diskutovat, účastnit se testování znalostí atd. Stejně tak mohou komunikovat s lektory, tutori, administrativním oddělením, ale to vše pouze přes internet. Aby se zabránilo tomu, že studenti nebudou plně využívat volný čas ke studiu, používají virtuální univerzity stejný časový harmonogram jako tradiční školy. Programy jsou rozděleny do semestrů, předměty jsou vyučovány v týdenním rytmu, domácí úkoly jsou zadány každý týden, atd.

Mnoho virtuálních studijních programů používá vyučovací metody, které jsou založeny především na textových dokumentech, ale i multimediálních technologiích. Spektrum vyučovacích metod ve virtuálním vzdělávání zahrnuje hypertextové kurzy, video, audio a animované materiály. **Virtuální vzdělávání** odkazuje na výuku ve vzdělávacím prostředí, kde jsou učitel a student odděleni časem nebo prostorem (nebo obojím) a učitel poskytuje obsah kurzů prostřednictvím řídicí aplikace, multimediálních zdrojů, internetu, videokonference, atd. **Výhodou studia na virtuální univerzitě** je to, že je určena pro lidi, kteří mají rádi technologie a ocení pružnost virtuálních programů.

Shrnutí

Komplexní podpora studujících při distančním vzdělávání je základním momentem úspěšnosti této formy vzdělávání. Zahrnuje pomoc při budování a udržování sociálních kontaktů mezi studujícími a pedagogy, podporu při organizování studia a studijní zátěže podle aktuálních možností studujícího, průběžnou podporu studijní motivace, pomoc při zvládnutí technických problémů při využívání informačních a komunikačních technologií aj. Nové technologie umožňují zpracovat velmi názorné studijní pomůcky a zároveň téměř odstranit bariéru oddělení vzdělavatelů od vzdělávaných, která patří mezi největší problémy při distančním studiu.

Pojmy k zapamatování

virtuální třída, virtuální univerzita

Kontrolní otázky

Jaké formy podpory studentů při studiu využíváte na Vaší škole?

Jaké jsou Vaše osobní dovednosti a zkušenosti v oblasti využití e-pošty a e- konference?

Co je patrně hlavní brzdou širšího využití telekomunikačních prostředků ve vzdělávací instituci kde studujete?

Korespondenční úkol

Zamyslete se nad předmětem nebo předměty, které učíte a zhodnoťte, jaké mají studenti/žáci k dispozici:

Výukové materiály.

Učební pomůcky.

Doporučenou literaturu.

Další doporučené studijní prameny včetně odkazů na Internetu.

Dále se zamyslete nad formou řízení výuky a zhodnoťte:

Komunikaci mezi studentem/žákem a učitelem.

Komunikaci mezi spolužáky.

Zadávání, vypracovávání, kontrolu a hodnocení samostatných prací.

Skupinovou či týmovou práci.

Hodnocení studijních výsledků.

Průběžné sledování pokroků studentů/žáků včetně Vaší reakce na nedostatky.

Na základě vypracované analýzy se pokuste navrhnout, jak by se dal předmět transformovat na distanční formu výuky. Práce by neměla přesáhnout 4 strany textu formátu A4. Případné přílohy se do rozsahu nezapočítávají.

10 Závěr

Distanční vzdělávání je založeno na zcela odlišné filozofii studia, na odlišném pedagogickém přístupu a na odlišném typu pedagoga, než klasické prezenční vzdělávání. Klasický učitel nebo pedagogický pracovník prezenčního studia je v distančním vzdělávání nahrazen tutorem, který je kontaktním článkem mezi studujícími a vzdělávací institucí. Tutor však neučí, pouze podporuje či řídí proces samostudia, který je základem distančního vzdělávání. Role tutora v distančním vzdělávání je zásadní a nezastupitelná.

Distanční vzdělávání charakterizujeme jako multimediální formu samostatného studia, které je koordinované vzdělávací institucí. Jde o formu studia, v níž jsou vyučující v průběhu vzdělávání trvale nebo převážně fyzicky odděleni od studujících. V distančním vzdělávání se plně uplatňuje multimediálnost. Jde o využití všech dostupných a efektivních didaktických prvků a technických prostředků, kterými lze prezentovat učivo, komunikovat se studujícími, provádět průběžné hodnocení studijního pokroku a hodnotit závěrečné výsledky studia. Distanční vzdělávání je jistým opakem tradičního prezenčního (denního) studia, při kterém se prezentuje učivo výkladem učitele, psaním na tabuli a využíváním dalších pomůcek. Z psychologického hlediska jde o komunikaci face to face, aby vyučování mohlo probíhat, musí být fyzicky přítomni studující a učitel. Učitel je také tím, kdo především určuje co, a jak (a také v jak dlouhém čase) se studující musí naučit. Distanční vzdělávání je v podstatě jakákoli forma studia, při které student není pod stálým či bezprostředním dohledem učitele. Studující však postupuje podle vzdělávacího plánu, který mu poskytuje vzdělávací instituce, stejně jako mu poskytuje konzultace a didaktické (a odborné) vedení při studiu. Typickým znakem distančního studia je samostatná studijní práce (samostudium), proto je kvalita studia závislá na kvalitě studijních materiálů, které studujícímu poskytuje vzdělávací instituce. Studijní materiály musí totiž nahradit interaktivitu, která jinak probíhá mezi vyučujícím a studentem v prezenční formě studia. Znamená to, že studijní materiály používané v distančním studiu musí splňovat požadavek vysoké didaktické kvality, musí studujícímu nahradit výklad učitele a jeho metodické vedení. Pokud se týká zpětné vazby, která studujícímu poskytuje informace o správnosti jeho studijního

postupu a studijních výsledků, splňuje tento úkol podpůrný studijní servis tutora (konzultanta). Komunikaci mezi tutorem a studujícími umožňují moderní komunikační média.

Základní principy distančního vzdělávání jsou:

- **Samostatnost** studia (studijního postupu), která je umožněna prezentováním učiva v malých dávkách, postupných krocích, po nichž vždy následuje zpětná vazba, tj. informace o tom, zda studující příslušnou dávku učiva zvládl (porozuměl jejímu obsahu a umí ho aplikovat). Studující postupuje tak rychle nebo pomalu, jak zvládá učivo, tj. postupuje svým **individuálním tempem**, což je nesmírná přednost oproti frontální výuce ve třídě (ve studijní skupině), kdy se všichni musí podřídit skupinovému tempu výuky (takže někteří jsou zdržováni, někteří naopak tempu výuky nestačí).
- **Specifické studijní texty**, umožňující samostatnou studijní práci. Základním studijním materiálem jsou tištěné texty, které se už na první pohled výrazně liší od tradičních textů používaných v prezenčním studiu. Distanční studijní texty jsou odlišně graficky uspořádané, jsou sestaveny problémově, jsou plné otázek, textových vynechávek, námětů na cvičení, krátkých testů, zadání případových studií, shrnutí učiva, definic apod. Sleduje se klíčový záměr – umožnit studujícím plnohodnotné a efektivní, řízené samostatné studium. Učivo je velmi dobře didakticky zpracováno, jednotlivé části učiva jsou snadno pochopitelné a logicky na sebe navazují. Není bez zajímavosti, že si tyto distanční studijní texty kupují (především v zahraničí, kde má distanční vzdělávání dlouholetou tradici) i studenti tradiční, tj. prezenční formy studia, protože tak získávají srozumitelné texty, ze kterých se jim snadno studuje.
- **Individualizace a flexibilita** charakterizují velmi rozmanitou nabídku studijních možností, která se dá různě sestavovat a měnit podle individuálních nároků a požadavků samotných studujících. Stejně tak pružně se dá měnit a aktualizovat obsah i rozsah učiva.
- **Multimediálnost** (mnohost, četnost prostředků) je zásadou, která respektuje zvláštnosti procesu učení. Čím více smyslů je do tohoto procesu zapojeno, tím efektivnější je učení. (Tato skutečnost už byla známa i J. A. Komenskému.) Multimediálnost využíváme i ve studijní komunikaci (telefon, počítačové sítě, e-mail, fax, videokonference). Umožňuje četnou komunikaci s tutorem

(konzultantem), ale i personálem vzdělávací instituce, která tak téměř plnohodnotně nahrazuje každodenní kontakt s učitelem, jaký známe z prezenčního studia.

- **Studijní poradenství** (podpora studujících) spočívá v informovanosti o studijních možnostech, motivaci ke studiu, individualizaci sestav studijních programů, psychologické pomoci při řešení problémů spojených se studiem (osobních, psychických, profesních), zadání a vyhodnocování samostatných prací a zkoušek, tutoriály (prezenční semináře, setkání studujících, která mají především nahradit chybějící sociální kontakty, potřebné k další motivaci ke studiu a určité psychohygieně), evidenci výsledků studia apod.

Závěrem je nutné zdůraznit, že i přes nesmírnou didaktickou efektivnost moderních vzdělávacích technologií, nelze vzdělávání redukovat pouze na informace, které je možné či nutné si osvojit. **Vzdělávání představuje celý komplex prvků a činností, pomocí kterých se jedinec dostává na vyšší hladinu poznání.** Je třeba, aby dokázal nové informace utřídit, analyzovat a syntetizovat a zařazovat do širšího poznatkového kontextu. Získané nové vědomosti a dovednosti musí umět využívat a uplatňovat ve své profesní činnosti, v občanském i osobním životě tak, aby se povýšila kvalita života. Vzdělávání musí pozitivně ovlivnit, případně změnit jeho myšlení. K tomu uvedené vzdělávací technologie napomáhají, ale samy o sobě kvalitu skutečného vzdělání nezaručují.

Dospěli jste spolu se mnou k závěru tohoto textu. Věřím, že většinu z toho, co jste se z něj dozvěděli, využijete ve své další vzdělávací a autorské práci.

Modelová řešení

Modelové řešení (str. 109)

Na první pohled se může zdát, že v distančním vzdělávání téměř úplně chybí neverbální komunikace (kromě prezenčních setkání). Jisté formy neverbální komunikace však můžeme najít i v distančním vzdělávání – grafická úprava odevzdaných úkolů, časté nebo naopak vůbec žádné kontaktování učitele, dodržení předepsaných termínů pro odevzdání úkolů, aktivní nebo pasivní zapojení účastníka do diskusí, apod. pro diagnostické účely je možné využít i některé metody analýzy textu, paralingvistiky a grafologie.

Modelové řešení (str. 120)

Učitel

- průběžná kontrola a hodnocení
- osobní zájem učitele o úspěchy a problémy
- vstřícné jednání, snaha pomoci v nesnázích
- motivující dopis, atd.

Autor

- volba obsahu učiva a aktivit s ohledem na cílovou skupinu
- několik možných cest studiem s ohledem na zkušenosti a zájem studujícího
- Dílčí cíle
- Motivující komentáře k vyhodnocené autokreativních testů
- Zajímavé, čtivé zpracování textu, apod.

Použité informační zdroje

BAREŠOVÁ A. *E-learning ve vzdělávání dospělých*. Nakladatelství VOX. 2003. 167 s., ISBN 80-86324-27-3

BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Vytváření studijních textů pro DiV*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 76S. ISBN 80-244-0146-0

BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Jak psát studijní text pro distanční vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2004. 77S. ISBN 80-7042-981-X.

BUCKMANN N. M. a P. NEKEMAN. *Dictionary of Distance Education Terminology*. EADTU, Heerlen, 2003, 425 s.

CHAROUZEK Z. *Distanční vzdělávání v České republice*. Akademie J. A. Komenského, Praha, 1993, 88 s.

EGER L. *Jak tvořit distanční text*. ZČU Plzeň, 2000. 46 s., ISBN 80-7082-651-7

KOPECKÝ K. *E-learning (nejen) pro pedagogy*. Nakladatelství HANEX, Olomouc. 2003. 125 s., ISBN 80-85783-50-9

LOJDA J. a L. REITTER. *Úvod do problematiky distančního vzdělávání se zaměřením na metodiku psaní textů pro DiV*. VTU Brno, Brno. 1996.

PALÁN Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. DAHA 1997, ISBN 80-902232-1-4

PRŮCHA J. a J. MÍKA. *Distanční studium v otázkách - Průvodce studujících a zájemců o studium*. CSVŠ-NCDiV, Praha 2000, ISBN 80-86302-16-4

ROUNDTREE, D. *Teaching through Self-instruction, How to Develop Open Learning Materials*. Routledge : New York, 1990. ISBN-13: 978-0893973568.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

ZLÁMALOVÁ H. a kol. *Hodnocení institucí vzdělávajících distančně*. Národní centrum distančního vzdělávání, Praha. 1998.

ZLÁMALOVÁ H. *Příručka pro tutorý distančního vzdělávání*. CSVŠ – Národní centrum distančního vzdělávání, Praha. 2000, 30 s., ISBN 80-86302-24-5

ZLÁMALOVÁ, H. *K problematice celoživotního vzdělávání na vysokých školách*. Andragogika, ročník1/2004, Agentura DAHA s.r.o., Praha. 2004, ISSN 1211-6378, s. 5.

ZLÁMALOVÁ, H. *Příručka pro autory distančních vzdělávacích opor: jak tvořit distanční studijní text*. Praha: Centrum pro studium vysokého školství, 2006. ISBN 80-86302-39-3.

ZLÁMALOVÁ, H. *Distanční vzdělávání a eLearning*. Univerzita J. A. Komenského, Praha. 2008. ISBN 978-80-86723-56-3.